KAITSEPOLITSEIAMET AASTARAAMAT 2018

PEADIREKTORI EESSÕNA 2

PÕHISEADUSLIKU KORRA KAITSE 6
Sanktsioonide ja korruptsiooni mõju lõhestustegevusele 7
Noorte ärakasutamise katsed jätkuvad 8
Allikapesu Kremli mõjutustegevuses 10
Plaanipärane propaganda 11
Ajalugu Venemaa mõjutustegevuses 13
Kremli mõjutustegevusest Eestis asuvate nõukogude mälestusmärkidega 16

VASTULUURE 18
Riigireetmise tuvastamine 20
Hiina luure värbamiskatsed 20

RIIGISALADUSE KAITSE 22
Julgeolekukontroll 22
Levinumad juurdepääsuloa väljastamata jätmise või loa kehtetuks tunnistamise alused 23
Müüdid ja tegelikkus 24

KÜBERJULGEOLEK 26

RAHVUSVAHELISE TERRORISMI TÕKESTAMINE 28
Eesti olukord 30
Terrorismiohuga seotud riskide maandamine 33

KORRUPTSIOONIVASTANE TEGEVUS 36
Majandusjulgeolek ja rahvusvaheliste sanktsioonide rikkumine 37
Raudtee transiidiveod ja korruptsioon 37
Katse eksportida Eestisse Venemaa korruptiivseid äritavasid 38
Korruptsiooni vähendab suhtumise muutus 39
Infotehnoloogia hangetega seotud korruptsioon 42
Suuremate kohalike omavalitsustega seotud korruptsioonijuhtumid 43

VÕITLUS VABADUSE EEST 46
Dokumendid Nõukogude okupatsioonivõimu tegevusest metsavendluse hävitamisel 1950. aastatel 46

IN MEMORIAM JÜRI PIHL 57

Hea lugeja!

Möödunud aastal tähistasime Eesti Vabariigi sajandat aastapäeva – väärikalt, nähtavalt ja ülearu toretsemata, nagu meie loomusele omane. Hindame põhjamaist tagasihoidlikkust, mõõdukust ning enesekindlust, aga sellest hoolimata otsime mõnikord rahutult midagi uut. Üheks näiteks on aeg-ajalt esile kerkiv riigi suure narratiivi küsimus. Kodaniku ja kaitsepolitsei juhina on mul sellele selge ja lihtne vastus: lugege põhiseaduse preambulit, kõige tähtsam lugu on seal kirjas – eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilimine läbi aegade. Siit edasi saab tõdeda, et ühiskonna väärtussüsteemi ja põhiõiguste ning -vabaduste tagamine pole võimalik nõrga turvalisuse ja julgeoleku tingimustes.

Julgeoleku tagamiseks tehtav jääb sageli varju. Juba rohkem kui 20 aastat on kaitsepolitsei aastaraamatutes jaganud Eesti ja rahvusvahelise avalikkusega oma töö telgitaguseid. See tähendab nii tuvastatud tõsiasju kui ka nende analüüsi tulemusena valminud sünteesi riigi julgeolekut ohustavast meie teadmiste põhjal. Paratamatult peame paljustki oma töös vaikima, ent nende aastate jooksul oleme loodetavasti piisavalt selgesti välja öelnud: põhiseaduslik kord peab olema valvatud ja hoitud ning kaitstud. Riigi julgeolek on tagatud. Kõikvõimalike arvnäitajate alusel on Eesti turvaline koht elamiseks oma inimestele ja külastamiseks välismaalastele.

Ohtudest kõnelemine on kahe teraga mõõk: ühest küljest tekitame paratamatult mõneti seda tunnet, et äkki on meie julgeolek pelgalt näilik, ning hirmud kasvavad. Teisalt, näivuse vähendamiseks peamegi võimalikult avatult tegelikku olukorda peegeldama – ohte teades ja ära tundes on paremal juhul võimalik neid ennetada või tõkestada. Püsime seisukohal, et oma parimate oskuste ja teadmiste pinnalt peame lisaks riigi juhtidele jagama ka avalikkusega teavet meie riigi julgeolekut ohustava kohta. See on parim viis leidmaks ühiselt lahendusi, kuidas neid ohte ennetada ja tõrjuda. Järeldused teeb igaüks ise. Peame olema ärksad, sest nii mitmeski mõttes vastab tõele, et „Uinunud mõistus sünnitab koletisi".

Viis aastat on möödunud Krimmi annekteerimisest. Kremli käekiri on loetav kõigile, kes tahavad aru saada: ta teeb naaberriikidele seda, mida tal teha lastakse. Ajalugu ei tunne näiteid juhtumitest, kus diktatuurile või autokraatiale järeleandmine oleks kaasa toonud midagigi positiivset. Meenutagem siinkohal Müncheni kokkuleppeid, sellele järgnenud 1939. a Molotovi-Ribbentropi pakti salajast lisa ning kaasnenud tagajärgi Eesti riigile ja rahvale.

Näeme, et Kreml on oma eesmärkide saavutamiseks varmas ära kasutama inimeste hirme ja muresid, püüdes kõigiti lõhestada lääneriikide ühiskondi, süvendada probleeme, ässitades radikaalsemaid või aktiivsemaid ühiskonnarühmi üksteise vastu. Kui lõhestamine ei õnnestu, püütakse pingeid kunstlikult luua. Hirmude tekitamist ja ärakasutamist näeme ka rahvusvahelise terrorismi käekirjana – see on vägagi kahetsusväärne paralleel. Hirmud, pinged ja lõhed panevad ühtesoodu proovile demokraatliku maailma ühtsuse.

NATO vastus Venemaa pingestus- ja lõhestustegevusele meie piirkonnas on olnud suurendatud kohalolek (eFP) Eestis, Lätis, Leedus ja Poolas. Teeme tõhusat koostööd liitlastega, kuid Eesti pinnal saame meie töö ära teha ainult meie ise. Võime kinnitada, et Eesti pole Kremlile kaugeltki mugav operatsioonide piirkond. Meie liitlasvägesid ei varitse siin suuremad ohud kui neil kodus, aga valvas tuleb olla, see on selge.

Eesti riik on oma loomisest ja iseseisvuse taastamisest saati eksisteerinud vaba riigina kauem kui Nõukogude anneksioon.

Virtuaalsetest väärnähtustest oleme varemgi kirjutanud, ent meie keel ja väikese ühiskonna läbipaistvus võimaldavad meil mõnele lõhestuskampaaniale varakult jaole saada ja negatiivse mõjutamise katseid tasalülitada piisavalt varases faasis. Nii nagu 2007. a Venemaalt tulnud küberrünnakuid tõrjudes, on eraettevõtted, vabaühendused ja vaba ajakirjandus koostöös riigiasutustega suutnud Eestis paljastada suhtlusmeedias tehtud katseid moonutada ja mõjutada avalikkust libaühenduste, valede levitamise ning tüli õhutamise kaudu. Eesti ühiskonnas peetakse Kremli propaganda mõju sageli vähem ohtlikuks kui Euroopa Liidus keskmiselt. Seda optimismi lõpuni ma jagada ei saa.

2018. a pärssisime Eesti-vastast luuretegevust, tabades riigireeturid ja koostöös prokuratuuriga andes nad kohtu alla. Kahtlemata tekitasid reeturid kahju ning juhtum tervikuna on ebameeldiv ja mõtlemapanev. Riigireetmine õõnestab ja seab ohtu nii Eesti Vabariigi põhiseadusega tagatud õigused ja vabadused kui ka kaudsemalt Eesti iseseisvuse tervikuna. Riigireeturi tabamine ei ole kunagi lihtne. Tegemist on professionaalidega ning hoolikalt ette valmistatud ja hästi varjatud tegevusega. Seega on reeturi tabamine alati võit neile, kes reeturi tuvastasid, ja raske hoop neile, kelle heaks reetur tegutses. Alates 2008. aastast on Eesti kohtutes süüdi mõistetud 6 riigireeturit ja peale nende veel 12 Vene eriteenistustega Eesti-vastast koostööd teinud ning sellega riigivastase kuriteo toime pannud inimest. Meil on teadmised ja kogemused anda head nõu inimestele, et keerulisest olukorrast mõistlikult välja tulla. Nii mõnedki inimesed on meile rääkima tulnud kontaktidest Vene eriteenistustega ja raskest koormast vabanenud, samas kui rääkimata jätnutel tuli leppida palju raskemate tagajärgedega.

Tunnetades hästi ohtu Venemaalt, kipume alahindama või valesti mõistma Lähis-Idast ja Põhja-Aafrikast lähtuvaid ohte. Täpselt samamoodi, nagu Vahemere ääres ei saada sageli aru Kremli ohust. Tegelikult ei ole Euroopas regionaalseid julgeolekuohte, mis ei ohustaks kogu maailmajagu. Igasuguse tõsise tänapäeva ohuga toimetuleku eelduseks on Euroopa riikide solidaarsus ja usaldus nii riikide vahel kui ka sees – viimase all mõtlen ennekõike rahva usaldust riigivõimu ja ühiskonna toimimise vastu. Paraku õõnestavad solidaarsust ja usaldust nii radikaalsest islamist innustatud terrorism kui ka Kremli mõjutustegevus. Riik kaotab usaldust, kui ei suuda kaitsta kodanikke terroristide eest või ei suuda kehtestada ja hoida rahvale olulisi väärtusi.

Eelmine aasta tõi halbu näiteid, kuidas ahnus pakub Venemaale manipuleerimisvõimalusi. Kaitsepolitsei uurimine tõi kohtu ette riigiettevõtte juhatuse liikme, kes püüdis altkäemaksu eest saada Venemaa Raudtee kaubavooge Eestisse. Oht, mis sellega kaasneb, on leebematel juhtudel Venemaa

korruptiivse ärikultuuri import ja halvematel juhtudel Eesti strateegilisi otsuseid langetavate inimeste mässimine häbiväärsetesse skeemidesse, millest ei nähta väljapääsu ja kus Venemaa võib neid hiljem oma mõjutustegevuses ära kasutada.

Tavapäraselt räägime ajaloost: avalikustame katkeid Eesti inimeste elusid hävitanud Nõukogude okupatsioonivõimu tegevusest. Kremli võimuladvik kipub stalinistlikku režiimi ilustama, elustama ja paraku ka õigustama. Nõukogude eriteenistused levitasid valesid küüditamise korraldusest, pannes mõningaid hirmunud ja teadmatuses eestlasi uskuma müüte, et eestlased ise üksteisele häda kaela tõid. Tegelikkuses oli tegemist kiivalt varjatud, põhjalikult ettevalmistatud, Kremlist käivitatud ja juhitud inimsusvastaste kuritegude toimepanekuga. Eesti inimeste vaimu ei murdnud massimõrvad ja küüditamised 1941 ja 1949. Metsavendade visa võitlus vabaduse eest tekitas Kremlis tuska ning järgnesid veretööd. Hilisem, nii Nõukogude Liidu kui ka tänapäeva Venemaa propagandamasin üritab ikka veel luua kuvandit eestlastest kui üksteise äraandjatest. Tegelikud ajaloosündmused kõnelevad muust. Relvastatud vastupanu vaibus alles pärast korduvaid tapatalguid, millest verisemad olid Stalini surma-aastal 1953. See oli sõda pärast sõda, milles langenud väärivad mäletamist ja mälestamist.

Lõpetuseks nentigem, et Eesti riik on oma loomisest ja iseseisvuse taastamisest saati eksisteerinud vaba riigina kauem kui Nõukogude anneksioon.

Head aastaraamatu lugemist!
Arnold Sinisalu

XXVI laulu- ja XIX tantsupidu "Aja puudutus. Puudutuse aeg". Foto: Sven Začek.

PÕHISEADUSLIKU KORRA KAITSE

Peamisena saame alustuseks kinnitada, et 2018. aastal oli põhiseaduslik kord Eestis tagatud. Eestis pole alust rääkida tõsisest otsesest ohust ehk vägivallaga riigikorra ja territoriaalse terviklikkuse muutmisest ei äärmusluse, separatismi ega välisriigi agressiooni tulemusel. Laiemas tähenduses võivad põhiseadusliku korra ohud kujuneda tegevusest, millega Eesti riigikorra vastased üritavad rünnata demokraatlikke põhiväärtusi, lõhestada meie ühiskonda ja näiteks manipuleerida ajaloo ja noortega. Kui sellele viitav teave saab kinnitust, on kaitsepolitsei ülesanne tõkestada Eesti vastu kavandatud vaenutegevust. Riigivastase kuriteo korral anname koostöös prokuratuuriga seadusrikkujad kohtu alla. Kogemus on näidanud, et valdav osa Eesti-vastasest mõjutustegevusest lähtub endiselt Kremlist, kus sellega pigem kombatakse rahvusvahelise õiguse piire. Venemaa riigina kahjuks neid piire ka ületab, nii Eestit kui ka tema liitlasi ründavat tegevust kavandades ja täide viies. Viimastel aastatel on avalikkuses korduvalt käsitletud Kremli agressiivseid katseid sekkuda teiste riikide siseasjadesse ja mõjutada otsuseid välispoliitilise suuna muutmiseks. Olgu nimetatud rändekriisiga seotud hirmude võimendamine ja valimiste mõjutamine. Eesmärk on seejuures Kremli võimurežiimi muutmata murda rahvusvaheline isolatsioon. Pole kadunud ka Kremli ambitsioon olla suurvõim – ülemaailmse haardega toimija ja tõmbekeskus.

Sanktsioonide ja korruptsiooni mõju lõhestustegevusele

Krimmi annekteerimisele järgnenud rahvusvahelised meetmed avaldavad mõju Venemaa lõhestuspoliitikale. Kreml esitleb Lääne sanktsioone muu hulgas välisvene kogukondade olukorda raskendavate meetmetena. Seesuguseid sõnumeid edastab end Eestis venekeelse elanikkonna esindajaks nimetav Venemaa Kaasmaalaste Koordinatsiooninõukogu (VKKN). Sellel Venemaa Föderatsiooni (VF) Suursaatkonna moodustatud ja juhitud kooslusel puudub tegelik esindusfunktsioon ja otsene seos kohalike rahvusvähemustega. Kreml kasutab siinkohal juba korduvalt, fašismi-natsismi fabritseeritud süüdistuste näitel proovitud meetodit: kõigepealt tekitatakse näiline probleem, väidetav russofoobia ELis, mida VF seostab sanktsioonide ja Skripali juhtumile järgnenud diplomaatide väljasaatmisega. Seejärel hakatakse seda ise lahendama või selle vastu võitlema – näiteks loodi nn russofoobide nimekiri, arendatakse russofiilide liikumist ELis.

Eelkirjeldatud olukorras on märgata Kremli suunda sihipärasema lõhestuspoliitika elluviimise poole. Teiste riikide valimistesse sekkumise taustal üritas Kreml kohalike saatkondade kaudu 2018. a elavdada vene kogukondi seoses Venemaa presidendi valimistega. Eestis võis märgata pigem valijate kaugenemist ja ükskõiksust Kremli režiimi suhtes. Pilvitu ei ole ka lõhestuspoliitika argipäev. Vene saatkond kasutab olematu mainega VKKNi, et täita Vene välisministeeriumi suuniseid. Viimased tekitavad saatkonnas pidevat peataolekut, sest sageli ei ole Kremli ideoloogid kuigi hästi kursis kohalike oludega. Käsu korras ja läbimõtlematult antud suuniseid täidetakse kohapeal vastumeelselt, vastavalt oskustele/võimalustele ehk fabritseerides raporteid ja manipuleerides andmetega.

Kreml püüdis 2018. a intensiivistada võitlust vene keele ja venekeelsete massiteabevahendite pärast, mida ELi riikides väidetavalt diskrimineeritavat. Saatkondadele anti korraldus töötada välja süsteemsed meetmed kolmes valdkonnas:

1) koostada rahvusvahelistele organisatsioonidele alternatiivsed ettekanded Balti riikide diskrimineerivast poliitikast vene vähemuse suhtes;
2) Venemaast positiivse kuvandi loomiseks arendada koostööd ajakirjanike, kaasmaalaste, ekspertidega, samuti korraldada kvalifikatsiooni täiendamise üritusi;
3) käivitada humanitaarsed ja sotsiaalsed projektid Vene kodanike, mittekodanike, venekeelsete inimeste ning noorte hõlmamiseks, koolide toetamiseks, olümpiaadide jms ürituste korraldamiseks.

Siia loetellu lisandub suursaadik Aleksandr Petrovi üleskutse VKKNi liikmetele otsida ja edastada saatkonnale näiteid Eesti natsimeelsusest – ehk tegelikult lihtsalt väljamõeldud süüdistusi – , mis on alati olnud Kremli Eesti-suunalise mõjutustegevuse põhisõnumeid. Reaalsuses lähevad seesugused üleskutsed korda vaid kõige truualamlikumaile Kremli lõhestuspoliitika aktivistidele, kes elavnevad peamiselt omakasu lootuses. Siseintriigides vaevlevad Kremli-meelsed poliitiliste ambitsioonidega ühendused üritavad üksteisest erineda äärmuslike seisukohtadega, millel Eesti ühiskonnas arvestatav toetus puudub. Küll aga valitakse aktiviste Eestis toimuvat kirjeldama Kremli kontrollitud meediaruumis.

Venemaa ametnike tahe ja panustamine lõhestuspoliitikasse ongi sageli seotud mõne üksiku ringkonna huvidega, mida soosivad idanaabri riigiaparatuuri bürokraatia ja korruptsioon. Võib öelda, et kogu Venemaa kaasmaalaste sildi alla koondunud koordinatsiooninõukogude süsteem on läbipaistmatu ja kasulik vaid sellesse teatud kriteeriumite põhjal kaasatud usaldusväärsetele isikutele. Venemaa Transparency Internationali korruptsioonitajumise indeksit[1] arvestades on paraku väga harva kuulda kuritarvitustest lõhestuspoliitika institutsioonides.

[1] *Venemaa on 2018. a Transparency Internationali korruptsioonitajumise indeksi järgi 180 riigi hulgas 138. kohal.*

Eesti delegatsioon Vene-Eesti noortefoorumil Moskvas. Eesti delegatsiooni sooviti näidata suuremana ja seetõttu otsiti juurde Venemaal õppivaid Eestist pärit või muul viisil Eestiga seotud isikuid. Foto: Facebook.

Venemaale ümber asuda ei taheta

Venemaale vabatahtliku ümberasumise riiklik programm ei ole Eestis nagu teisteski riikides populaarseks osutunud. Kremli katsed selle atraktiivsust paisutada ebaõnnestuvad. 2018. a võeti Venemaa keerulisi rahvusvahelisi suhteid arvestades aktiivsemalt kasutusse humanitaarkaitse mõiste. Seda seostatakse muu hulgas Venemaa ajalookäsitluse (nt II maailmasõja mälestusmärgid) ja välisvene kogukondade õiguste kaitsmisega. Kinnitati Venemaa rändepoliitika uus kontseptsioon, mille põhimõte on „määrata humanitaarsetel eesmärkidel välisriikide kodanike ja kodakondsuseta isikute kategooriad, kellel on õigus Venemaa Föderatsiooni kodakondsusele lihtsustatud korras". Muude eesmärkide kõrval soovitakse selle varjus laiendada Kremli lõhestuspoliitika õiguslikke tagajärgi NSV Liidu okupeeritud Balti riikide elanikele, nt anda lihtsustatud korras VFi kodakondsus Venemaa Keisririigi ja NSV Liidu territooriumil elanud inimestele ja nende järglastele. Kremli seesugused püüdlused viimasel paarikümnel aastal on olnud väheviljakad, sestap on nende huvides hoida hägusena Venemaa kaasmaalase mõiste, et õigustada enda sekkumist teiste riikide siseasjadesse.

Noorte ärakasutamise katsed jätkuvad

Ühiskonna lõhestamise tööriistadest väärib mainimist Vene välisministeeriumile alluv SRÜ Riikide Küsimuste, Välismaal Elavate Kaasmaalaste ja Rahvusvahelise Humanitaarkoostöö Föderaalagentuuri Rossotrudnitšestvo rahastatud ning Vene saatkonna ja siinse Puškini Instituudi ühisprogramm, mis pakub Eestis elavatele noortele õppimisvõimalust Venemaa ülikoolides. Programm on mõeldud just välisriikides elavatele venekeelsetele noortele, kelles Kreml näeb tulevikus vene maailma idee kandjaid ning edendajaid nende kodumaal.

Noori püütakse siduda lõhestuspoliitikaga ka ürituste ja projektide kaudu, mille tarbeks arendatakse juba olemasolevaid kontaktvõrgustikke. Näiteks toimus Moskvas 2018. a novembris Vene-Eesti noortefoorum, mis oli 2017. a Sotši noortefestivali järelüritus. Eesti delegatsiooni sooviti näidata suuremana ja seetõttu otsiti juurde Venemaal õppivaid Eestist pärit või muul viisil Eestiga seotud (kunagi siin elanud-õppinud) inimesi. Foorumiga üritati luua platvorm Eesti ja Venemaa noorte ühisprojektidele majanduse, samuti kultuuri, teaduse, hariduse jm teemadel.

Tegelikkuses teenib see vaid Kremli mõjutustegevuse eesmärke: aktiivsete noorte kaudu püütakse mõjutada ELi liikmesriike Kremli-sõbralikumale suhtumisele ja murda sanktsioone.

Selliste programmide ja ürituste kattevarjus kogutakse hulgaliselt üksikasjalikke isikuandmeid, et sõeluda välja talendid, keda tulevikus Venemaa huvides ära kasutada. Andekamate suunamine üritustele Venemaal on ülesandeks tehtud nii Vene saatkonnale, siinsetele lõhestuspoliitika aktivistidele kui ka mõningatele Eesti haridustöötajatele. Viimasel juhul püütakse osa koolide huvijuhtide ning vene keele õpetajate osavõttu kaheldava väärtusega üritustest kuvada kui preemiat hea õppeedukuse või klassivälise tegevuse eest. Tegelikkuses aidatakse kaasa Kremli mõjutustegevusele ning paraku söödetakse silmapaistvaid noori sedasi ette Vene eriteenistustele värbamiseks.

2018. a jätkusid Kremli püüded lääneriikide lõhestamise kaudu legitimeerida Krimmi anneksiooni. Olgugi et Eesti ühiskond on üldiselt teadlik Krimmis korraldatavate ürituste olemusest ja tegelikest eesmärkidest, esineb juhtumeid, kus Eestist pärit isikud eri motiividel (nt tunnustusvajadus, äri- jm kontaktide loomine) osalevad Kremli mõjutustegevuses ja toetavad seeläbi lõhestuspoliitikat rahvusvahelisel tasemel.

Venemaa on varmas alusetute natsismi süüdistustega rööbiti tegema Eestile etteheiteid II maailmasõja mälestusmärkide rüvetamise soosimises. Kremli jaoks on sõjamemoriaalide korrastamisest ja säilitamisest tegelikult olulisem nendega seotud ajaloomüütide võimendamine ja pingete õhutamine. 2018. a sügisel saabusid Saaremaale Vjatka Riikliku Ülikooli (Kirovi linnast) üliõpilased, kes pidid seal Vene välisministeeriumi rahalisel toetusel korrastama II maailmasõja nõukogude mälestisi. Kooskõlastamata tööde ja nõuetele mittevastavate meetodite tõttu tegi muinsuskaitseamet töö tellijale ettekirjutuse.

Venemaa lõhestuspoliitikas osalejate iseloomulikke jooni:

- omakasu motiiv – sageli väikese tasu eest või edasise kasu lootuses tasuta töötamine
- soov saatkonna jm Vene institutsioonide ees silma paista ja lootus tulevikus raha teenida
- kontaktide loomine, sh Venemaal, et tõsta oma staatust lõhestuspoliitikas osalejana, olla arvestatav võrdväärne tegija
- keskendumine kitsastele nišiteemadele, kus liigub rohkem raha, aga mis enamasti ei kõneta kohalikku venekeelset elanikkonda
- katsed Eesti poliitikas läbi lüüa ei ole õnnestunud ning seda püütakse kompenseerida aktiivse osalemisega Venemaa lõhestuspoliitikas
- tähelepanuvajadus (esinemine meedias, aktiivsus sotsiaalmeedias)
- näiline võimalus osaleda rahvusvahelises koostöös vene kogukonna või konkreetse sihtrühma (koolid) esindajana, mõne isiku puhul ka reisimishuvi rahuldamine
- elustiil või ajaviide, millega suurt raha ei soovitagi teenida; soov olla Kremlile kasulik.

Järjekordne Krimmi annekteerimise õigustamise katse, kus osaleja ka Eestist. Jaltas 2018. a oktoobris toimunud konverents „Tänapäeva integratsiooniprotsesside eripära postsovetlikus ruumis“. Foto: https://mid-dnr.su/ru/pages/news/delegaciya-ot-mid-dnr-prinyala-uchastie-v-mezhdunarodnoj-konferencii-v-yalte-01477

Vjatka tudengid tööhoos. Foto: http://kirov.bezformata.com/listnews/vyatgu-proveli-rabotu-po-vosstanovleniyu/70377961

ALLIKAPESU KREMLI MÕJUTUS-TEGEVUSES

Kremli mõjutustegevuse sõnumite usutavuse suurendamiseks püütakse levitada neid usaldusväärsema allika kaudu. Kontrollitud meediakanali sõltumatuna esitlemine on kõige lihtsam näide, aga on ka keerukamaid. ÜRO eriraportöörile libavabaühenduse esindajana oma materjali saatmine on üks katseid, kuidas Kremli sõnumit esitada kodanikuühenduse tähelepanekuna ning saada sellele võimendus ÜRO platvormi ära kasutades. Näiteks on juulikuus avaldatud Baltnewsi järjekordne Eestile natsismisildi kleepimise katse. Tasub tähele panna, et toona üritati Baltnewsi esitleda veel sõltumatu kohaliku meediakanalina. Baltnewsi esindaja Kornilovi ja tema ettevõttega seotud kriminaalasja materjalidest alguse saanud ning Postimehe, USA väljaande BuzzFeed News, Läti uuriva ajakirjanduse keskuse Re:Baltica, Leedu uudistetportaali 15min.lt ja Serbia uuriva ajakirjanduse väljaande KRIK ühise uurimuse järel sai see 2018. a teises pooles avalikult propagandakanali Rossija Segodnja (Russia Today, RT) osaks, mida ta sisuliselt oli kogu aeg olnud.

---

www.postimees.ee/6143717/varjatud-rahastus-kohustuslikud-teemad-ja-igakuine-aruandlus-nii-tootas-kaasaegne-venemaa-propaganda-eestis
https://en.rebaltica.lv/2018/08/moscows-mouthpieces/
www.buzzfeednews.com/article/holgerroonemaa/russia-propaganda-baltics-baltnews

Plaanipärane propaganda

2018. a üritas Kreml Eesti-suunalises mõjutustegevuses ära kasutada siin toimuvaid sündmusi ja Eestiga seotud väljaütlemisi meedias. Üheks n-ö õpikunäiteks on Peterburi 5. kanali tegevus. Juhtum sai alguse 4. juunil avaldatud president T.-H. Ilvese intervjuust Ukraina väljaandele Jevropeiska Pravda, kus ta rääkis, et Venemaa sõjaline rünnak Eesti (NATO) territooriumil ei jääks vastuseta.

5. kanalis ilmusid sellest „uudislood“ 4. ja 5. juunil. Samal ajal tegi telekanali võttegrupp ettevalmistusi Eestisse sõitmiseks ja otsis kohapealseid kõneisikuid. Lisaks sooviti käsitleda eesti keelde tõlgitud koomiksi „Hipster Hitler“ ilmumist. Kokkuleppele jõuti juba varasema eetrikarastusega Kremli-meelsete eestkõnelejatega.

Teletöötajad Natalja Kirilova ja Igor Tšigarev saabusid Tallinna lennujaama 6. juuni hommikul. Kuna isikutel puudusid asjakohased dokumendid, mis õigustaksid Eestisse sisenemist, määras PPA neile sisenemiskeelu. 9. juuni õhtul oli reportaaž eetris. Plaanitud intervjuud tegi Vene telekanalite kohalik kaastöötaja Oleg Bessedin, kes on ka varem osutanud Venemaa propagandatootjatele kaasabi.

5. kanali töötajatel olid muu hulgas kaasas nn tööplaanid-stsenaariumid. Plaan nägi ette T.-H. Ilvese suguvõsa tausta ära kasutades rõhutada tema vene päritolu (vanaema ja ema venelased), viidata tema isa võimalikule koostööle Saksa okupatsioonivõimuga Eestis, heita talle ette kommunismi ja fašismi võrdsustamist jms. Leida kohapeal (Eestis) inimesi, kes oleksid valmis eeltoodut sobival viisil kommenteerima. Samuti püstitada küsimus: miks eestlastele nii väga Hitler meeldib, kas neil teisi „kangelasi“ ei ole (viide koomiksile „Hipster Hitler“)?

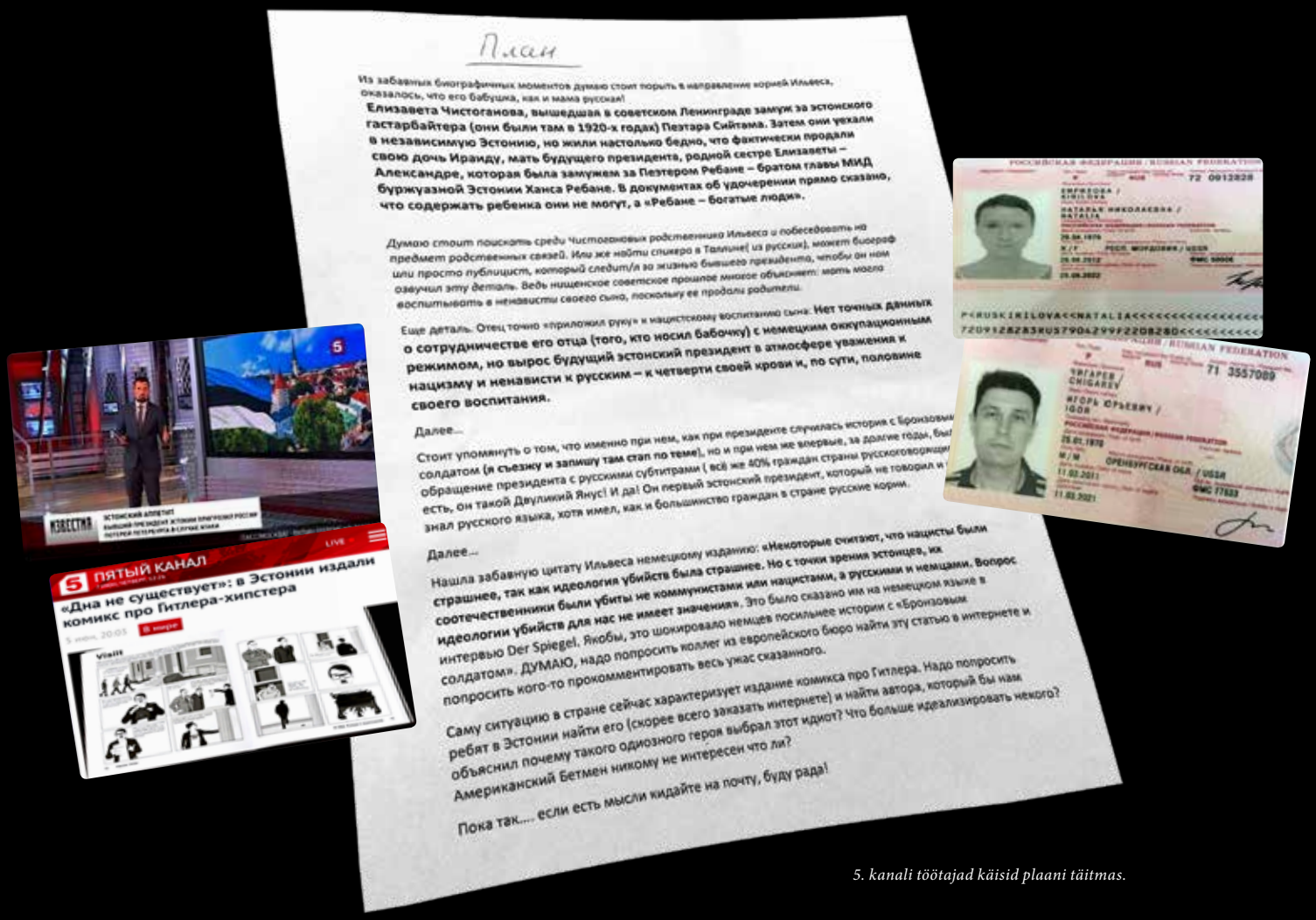

5. kanali töötajad käisid plaani täitmas.

Rossija 1 katse kiusata Jehoova tunnistajaid. Foto: kuvatõmmis

Telekanal Rossija 1 üritas Eestis Jehoova tunnistajaid kiusata

Kremli mõjutustegevuse arsenali kuulub eri ühiskonnarühmade ahistamine, seekord on näide Eesti Jehoova tunnistajatest. Kuna Venemaal on Jehoova tunnistajad tagakiusatud ning nende tegevus kuulutatud seadusvastaseks, on paljud neist põgenenud Euroopasse. Kodupublikule peab Kreml vajalikuks ilmestada selle kuulutamise põhjuseid ning seetõttu kajastatakse ja demoniseeritakse Jehoova tunnistajate tegevust aeg-ajalt Venemaa riiklikult kontrollitud meediaruumis.

Jehoova tunnistajad olid represseeritud juba Nõukogude Liidus. Kreml jätkab seega sissetöötatud nõukogudeaegset poliitikat, kus meediatöötajad viivad täpsete võimu juhtnööride järgi ellu vaenulikku mõjutustegevust, et lõhestada ühiskonnarühmi ja luua konflikte.

Venemaa Föderatsiooni meediakontserni Ülevenemaaline Riiklik Televisiooni- ja Raadiosaadete Ettevõte (VGTRK) kuuluva telekanali Rossija 1 reporterid Jelena Jerofejeva ja Pavel Kostrikov sisenesid Venemaalt Schengeni viisaruumi vastavalt Itaalia ja Prantsuse viisaga Soome kaudu ning tulid sealt laevaga Eestisse. Külastuse eesmärgiks oli teha Jehoova tunnistajaid naeruvääristav ning neisse vaenulikku suhtumist õhutav, sisuliselt usulise tagakiusamise iseloomuga klipp Rossija 1 uudistesaatele Vesti, mis oli eetris 29.11.2018. Teades oma tegevuse mittevastavust ajakirjanduslikule tavale, varjasid isikud oma reisi tegelikke eesmärke ega soovinud oma tegevusele tõmmata Eesti ametkondade tähelepanu.

Kohapeal filmiti Eesti Jehoova tunnistajate Tallinna kesklinna kogudust ja selle liikmeid eraviisiliselt varjatud kaameratega ega tutvustatud ennast kellelegi ajakirjanikuna. Filmitud klippi kasutati Jehoova tunnistajaid kui usurühma naeruvääristavas ning nende suhtes vaenu õhutavas telereportaažis, lisades sinna ka Soomes filmitud samasugused klipid. Kirjeldatud tegevus viitab isikute diskrimineerimisele usutunnistuse alusel, mis omakorda võib areneda vaenu õhutamiseks karistusseadustiku § 151 mõttes. Siseministeerium kehtestas kõnealustele isikutele 5 aastaks sissesõidukeelu Schengeni viisaruumi, et vältida võimalike kuritegude toimepanekut ning tagada ühiskonna turvalisus.

Ajalugu Venemaa mõjutustegevuses

2018. aastal on Venemaa riiklikus ajaloopoliitikas ilmnenud teatav tagasipöördumine agressiivsema ja jõulisema ajalootõlgenduse juurde. Retooriliselt on taas ellu äratatud Venemaad väidetavalt kahjustava ajaloovõltsimise vastane võitlus, mis pärast samanimelise komisjoni laialisaatmist 2012. a näis olevat ennast ammendanud. Viimasel ajal on aga just „Venemaa huve kahjustava ajaloovõltsimise vastase võitluse" deviisi all taas sõna võtnud mitmed Venemaa juhtivate ülikoolide ja teadusasutuste esindajad, seostades seda eelkõige vajadusega kaitsta Kremlile sobivat II maailmasõja (ehk Venemaal: Suure Isamaasõja) käsitlust. Neid toetavad ajaloouurimisega tegelevad Venemaa GONGO[2]-d ja mõttekojad. Oluliseks tulevaseks tähtpäevaks on siinkohal 23. august 2019, mil möödub 80 aastat Molotovi-Ribbentropi pakti (MRP) sõlmimisest. Venemaa historiograafia püüab MRP tähendust pisendada ning eitab, et just see NSV Liidu ja Saksamaa leping lõi aluse iseseisvate riikide annekteerimiseks ja okupeerimiseks ning päästis sisuliselt valla II maailmasõja. Taktikalise käiguna üritatakse avalikkuse tähelepanu suunata 1938. a Müncheni kokkulepetele, süüdistades hoopis lääneriike koostöös hitlerliku Saksamaaga.

Venemaale sobivaid ajaloosündmuste tõlgendusi püütakse meedia, näituste, teaduskontaktide jms abil sugereerida ka rahvusvahelisele üldsusele ning saavutada nende laialdasemat omaksvõttu. Seetõttu ollakse Venemaal huvitatud töösidemete loomisest ja arendamisest sihtriikide teadlastega, et anda vähemalt näiliselt oma teooriatele rahvusvahelist mõõdet ja usaldusväärsust. Balti riikide puhul pakuvad Venemaale seetõttu erilist huvi ajaloolased, kelle head nime saaks kasutada 1940. aastate sündmuste alternatiivkäsitluse juurutamisel. Senised kogemused näitavad, et sageli piisab pelgalt välisriigi teadlase nominaalsest osavõtust mõnest Venemaa propagandakonverentsist või -ümarlauast, et teda hiljem meedias seostada Kremlimeelsete postulaatidega.

Ajalooalase infosõja konverents Kaliningradis ja võimalik Ajaloolise Mälu Instituudi asutamine Venemaal

26.-27. aprillil 2018 toimus Kaliningradis I. Kanti nimelises Balti Föderaalses Ülikoolis (BFU) seminar pealkirjaga „„Mälusõjad" kui tänapäevase maailmakorralduse ümberhindamise instrument: II maailmasõja ajaloo uued väljakutsed". Ürituse peakorraldaja oli 2017. a moodustatud Sotsiaaluuringute Ekspertinstituut (EISI).

Seminaril arutleti Venemaa ajaloopropagandale oluliste teemade üle: fašismi käsitlus, konfliktid Euroopa Liidu ja Venemaa vahel, mis tulenevad II maailmasõja „võltsimisest", suhted Jaapani, USA, Balti riikidega jne.

[2] *Inglise nimetus government organised non-governmental organisation – valitsuse ellukutsutud libavabaühendus.*

Ajaloovõltsimisele pühendatud konverents Kaliningradis. Vasakul M. Ilmjärv, tema vastas G. Chiesa.
Foto: I. Kanti nimelise Balti Föderaalse Ülikooli koduleht www.kantiana.ru/news/151/223169

Peamiselt osalesid Kaliningradi seminaril Venemaa enda teadusasutuste ja -organisatsioonide töötajad. Sisuliselt ainsateks väliskülalisteks, kes andsid üritusele soovitud rahvusvahelist mõõdet, olid Tallinna Ülikooli Eesti Humanitaarinstituudi vanemteadur Magnus Ilmjärv ja Itaalia Kremli-meelne ajakirjanik, Krimmi annekteerimise apologeet Giulietto Chiesa. Seminari juhtinud Moskva Riikliku Ülikooli politoloogiateaduskonna dekaan Andrei Šutov toonitas hiljem meedias, et „välismaise akadeemilise kogukonna esindajate“ osalemine üritusel on hea märk.

Seminaril avaldati lootust, et lähitulevikus luuakse Kaliningradi „võimas“ ajaloovõltsimise vastase võitluse keskus nn Ajaloolise Mälu Instituut, mis kontseptsiooni kohaselt peaks pakkuma Venemaa ajaloopoliitikale „informatsioonilist ja analüütilist tuge ning võitlema julgeolekuohtudega ajaloolis-kultuurilises keskkonnas“. Eelkõige peaks instituut asuma võitlusesse ajaloovõltsingutega, mis puudutavad NSV Liidu ja Venemaa ajalugu.

Eesti Vabariigi 100. aastapäev Moskvast nähtuna

24.-25. septembril 2018 toimus Moskvas Venemaa Teaduste Akadeemia (TA) Üldajaloo Instituudi ja Tallinna Ülikooli Eesti Humanitaarinstituudi ühine ajalookonverents „Vene impeeriumi lagunemine ja iseseisvate riikide teke“, mis oli osa projektist „Venemaa ja Balti regioon 18.–20. sajandil: vastastikuste suhete probleemid muutuvas maailmas“. Tegemist oli IV Venemaa ja Eesti ajaloolaste ühiskonverentsiga, mis 2009. a said alguse Venemaa initsiatiivist asutada kahe riigi ajalookomisjon. Eelmine ühiskonverents leidis aset 2013. a Tallinnas. Vormiliselt oli uus, 2018. a konverents pühendatud Eesti Vabariigi 100. aastapäevale.

Kahjuks takistab Venemaa ja Balti riikide ajaloolaste senisest tõhusamat koostööd Venemaal endiselt au sees hoitav sovetlik ajalookäsitlus. Ilmekalt peegeldab seda Venemaa Balti Uuringute Assotsiatsiooni (RAPI)[3] presidendi ja Peterburi Riikliku Ülikooli professori Nikolai Meževitši artikkel RAPI kodulehel „Kaotatud mineviku otsinguil. Eesti, Läti ja Leedu riikluse „sajandaks aastapäevaks““. Selles kirjutises tõdeb N. Meževitš, et Balti riikide 100. aastapäevade näol on tegemist „puhtalt riigisiseste üritustega“, sest Venemaa ametliku seisukoha järgi on Eesti, Läti ja Leedu iseseisvus eksisteerinud vaid 47 aastat: aastatel 1920–1940 ja 1991. aastast tänaseni.

Venemaa eitab endist viisi Balti riikide õiguslikku järjepidevust ega tunnista Nõukogude okupatsiooni. Naeruvääristavas stiilis väidab professor, et Balti riigid on vaid klotsid nõukogude konstruktoris, mis majanduslikult ega poliitiliselt ei ole kunagi saanud eksisteerida ilma Venemaa impeeriumi ja Nõukogude Liiduta. Seetõttu eelistabki N. Meževitš rääkida pigem Balti režiimidest, poliitilisest eliidist, etnokraatiast jms, vältides üldse riikluse mõistet. Kummastaval kombel loodab RAPI just seesuguste mõnitavate seisukohtade saatel arendada konstruktiivset koostööd Eesti teadlaskonnaga.

[3] *Vt kaitsepolitsei aastaraamat 2010, 2016.*

Kleio või Klio?

8. detsembril 2018 toimus Tallinnas Venemaa saatkonna diplomaatide osavõtul ümarlaud „1937–1941: Eesti sõja künnisel“, mille korraldajaks oli märgitud ajalooklubi Klio. Venemaa propagandaportaalis Sputnik tituleeriti klubi millegipärast „Eesti ajalooringiks“ ega selgitatud, et nimes Klio ei ole põhjust näha seost vanakreeka ajaloomuusa Kleioga. Lähemal uurimisel selgub, et Klio on venekeelne lühend, mis lahti kirjutatuna tähendab „vasakpoolsete ajaloolaste ja ühiskonnateadlaste klubi“ („Клуб левых историков и обществоведов“). Tegemist on Venemaa kommunismimeelsete ajaloolaste marginaalse ühendusega, mis on oma peamiseks eesmärgiks seadnud „võitluse meie nõukogude mineviku mustamise vastu“ ning võitlusvahendiks diskussioonid, ümarlauad ja konverentsid. Eestit seob selle Venemaa stagnatsioonihõngulise klubiga Sillamäe linnavolikogu liige Oleg Kultajev, kes on klubi kodulehekülje toimetaja ning juhatas ka kõnealust üritust.

Klio ümarlaual esines ettekandega endine KGB esimese osakonna töötaja Vladimir Iljaševitš, kes kordas üle nõukogude ajalookirjutusest ammu tuttavad väited, et Eesti Vabadussõda oli „tüüpiline kodusõda“ ja Eesti vaid väike mängukaart suures poliitikas. Oma panuse propagandaürituse õnnestumisse andis videosilla teel ka eelnimetatud RAPI president N. Meževitš. Oodatult jõuti ümarlaual järeldusele, et Nõukogude okupatsioonist Eestis rääkida ei saa.

Kremli mõjutustegevusest Eestis asuvate nõukogude mälestusmärkidega

Sõdade ja vallutustega on alati kaasnenud ajaloo ümberkirjutamine, vaenlase mälestusmärkide hävitamine ja uute püstitamine. Eesti maastikule on oma monumentaalse jälje jätnud mitmed võõrvõimud, kuid 20. sajandi suurimaks mõjutajaks oli kahtlemata Nõukogude okupatsioon. Monumentaalse propaganda erakordset tähtsust kommunistliku ideoloogia levitamisel rõhutas juba Lenin ning seda traditsiooni jätkas innukalt Stalini režiim. Koos Eesti iseseisvusega hävitasid okupandid alates 1940. aastast pea kõik Eesti Vabariigi mälestusmärgid ja mälupaigad. Nende asemele kerkisid kiiresti uued monumendid, mis ülistasid Nõukogude võimu ja selle kangelasi. Kremli mõjutustegevuses jätkatakse vana tava, kus monumente ja mälestuspaiku kasutatakse ära propagandasõnumite levitamiseks ning ühiskonnas pingete tekitamiseks. II maailmasõja järgsete Nõukogude Liidu (NL) mälestusmärkide renoveerimise kõrval soovib Kreml oma eelkäijate vallutatud kunagisi territooriume põlistada Vene Keisririigi ausammastega.

PULLAPÄÄ

2017. a soovis MTÜ Vitjas (pronkssõduri kaitsjad) restaureerida Ridala vallas Pullapääl asuvat Aleksander III monumenti. Tööde teostamine takerdus rahapuudusel.

MAARDU

Kremli-meelsed aktivistid koostöös VFi fondiga „Võidu järglased“ soovivad rajada Maardu kalmistule kabeli II maailmasõjas hukkunute mälestuseks. Tegemist oleks Venemaal levinud kabeli tüüpprojektiga, mille sümboolika (Georgi lint ja rist, kiri „Igavene au isamaa kaitsjatele“) teeniks VFi mõjutustegevuse huve.

TAHKUNA

2017. a lõpus tegi Kremli-meelne aktivist Oleg Bessedin Baltnewsi vahendusel ettepaneku taastada NLi mereväe Balti laevastiku monument Hiiumaal Tahkunas. Konkreetseid tegevusi üleskutsele ei järgnenud.

TAGAVERE

VFi Välisministeeriumi rahastusel viibisid 29.09–14.10.2018 Saaremaal Vjatka riikliku ülikooli seitse tudengit koos juhendajaga, kes muu hulgas „korrastasid“ Tagaveres asuvat mälestusmärki. Muinsuskaitseameti kooskõlastuse puudumise tõttu tehti töö tellijale ettekirjutus.

HÄNGA

2017. a soovisid NLi aegsete monumentide hooldamisega tegelevad isikud paigaldada Hänga külla mälestustahvli 1941. a hukkunud NLi sõjaväelastele. Kuna neil puudus selleks kinnistu omanike luba, tahvli paigaldamine ei õnnestunud.

VALLAPALU

2015. a soovisid Kremli-meelsed aktivistid paigaldada Rannu vallas Vallapalu kalmistul asuva II maailmasõjas hukkunute ühishaua hauatähise külge tahvli sinna väidetavalt maetud sõdurite nimedega. Plaan ei õnnestunud, sest aktivistid ei suutnud tõestada, et nende väidetud sõdurid sinna ka tegelikult maetud on.

JÕHVI

2017. a suvel toimus VFi meedia propagandarünnak seoses Jõhvi eestlaste avaliku kirjaga, millega paluti Jõhvi surnuaias edaspidi matta isikud kogukonna kultuuritraditsioonide säilitamiseks eraldi matmispaikadesse. Teemat kajastasid Eesti-vaenulikus võtmes VFi meediakanalid.

KIVIÕLI

2017. a kevadel teisaldas VFi lõhestuspoliitika aktivist Sarkis Tatevosjan Lüganuse vallast NLi lenduritele pühendatud mälestuskivi ja paigutas selle 9. mail oma elukohta Kiviõlis. Juhtum päädis kahe VFi diplomaati väljasaatmisega (vt KAPO aastaraamat 2017).

RAKVERE

10.05.2018 vandaalitseti Rakveres nii Vabadussõja kui Nõukogude sõdurite mälestusmärkide juures. VF propagandameedia esitles toimunut Nõukogude mälestusmärgi rikkumisena (tegelikult lükati ümber lilled ja küünlad), esitades tüüpilisi süüdistusi Balti riikide aadressil. Vabadussõja monumendi juhtumist (soditi markeriga) ei räägitud.

KALLASTE

Nimetahvlit sooviti lisada ka Kallaste vennashaua juurde, kuid sarnaselt Vallapalu juhtumiga oli Kallastel probleeme ühishauda maetud inimeste tuvastamisega.

SINIMÄED

Sinimägede veteranide kokkutulekut on Vene meedia ja välisministeerium kasutanud läbi aastate Eestile natsi-sildi kleepimiseks. Vähem kajastatakse fakti, et Kaitseväge asetab pärja ka langenud punaarmeelaste mälestustähisele Sinimägedes.

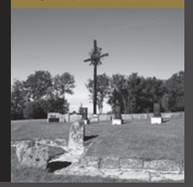

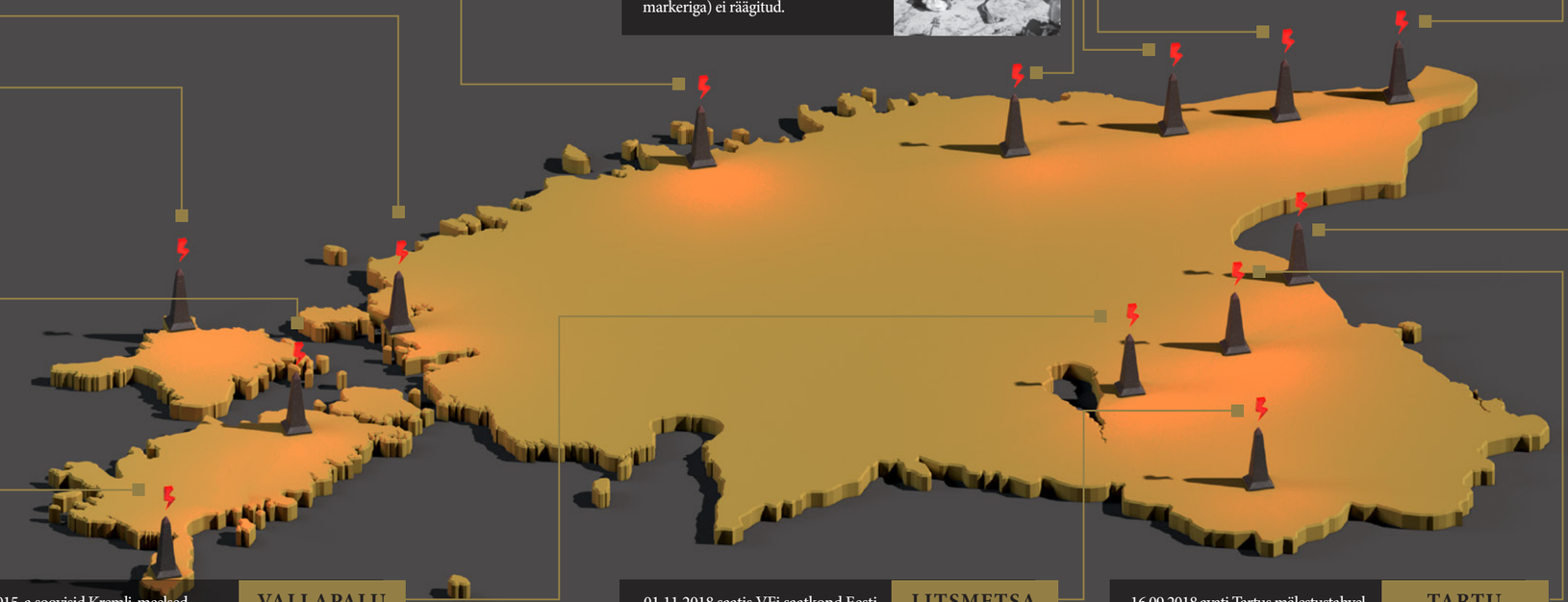

LITSMETSA

01.11.2018 saatis VFi saatkond Eesti välisministeeriumile noodi seoses sellega, et Antsla vallas Litsmetsa külas asuvat nõukogude mälestusmärki oli soditud aerosoolvärviga.

TARTU

16.09.2018 avati Tartus mälestustahvel Vene Keisririigi 95. Krasnojarski jalaväepolgu Püha Georgiuse Võidukandja polgukirikule. Mälestustahvli pühitses Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kiriku vaimulik, osalesid VFi saatkonna esindajad ja VFi lõhestuspoliitika aktivistid.

Süüdimõistetud riigireeturid Pjotr Volin (vasakul) ja Deniss Metsavas. Foto: kaitsepolitsei arhiiv.

VASTULUURE

Venemaa Föderatsiooni eriteenistustel ei ole välisel vaatlusel parimad ajad. Viimasel aastal on rahvusvahelises meedias kajastatud arvukalt sissekukkumisi nii meie piirkonnas kui ka kaugemal. Ebaõnnestumisi on kogenud kõik Vene eriteenistused. Kõigele krooniks mürgitasid Salisburys Skripale Kindralstaabi Luurepeavalitsuse (GRU)[4] ohvitserid. Skripalide juhtum oli mitmetele Euroopa ning muu maailma riikidele ja nende eriteenistustele äratuskellaks. Kui alates 1991. aastast eeldati, et Vene luure ei ole KGB moodi ohtlik või oht on mööduv ja pigem keskendunud Venemaale geograafiliselt lähedal paiknevatele aladele, siis nimetatud intsidendi mõjul muutsid meelt ka paljud skeptikud. Tulemuseks on lähiajaloo tugevaim lääneriikide koalitsiooni koordineeritud reaktsioon Vene eriteenistuste ebaseaduslikule ja julmale tegevusele.

Üks Vene eriteenistuste ohvitseride ja nende agentide läbikukkumiste põhjuseid on loomulikult vead operatiivtegevuses, kuid see pole ainus põhjus. Oma rolli mängib ka Venemaa eriteenistuste suhtumine värvatavatesse kaastöötajatesse. Välisluureteenistuse SVR kasuks töötanud riigireetur Herman Simmi sõnul küsis ta ühel kohtumisel tollase agendijuhiga, mis saab, kui nad peaksid vastuluurele vahele jääma. Agendijuht oli selle peale tavapäratult otsekoheselt öelnud, et tema päästetakse ära, kuid Simmil ei ole abi loota. Kuigi küsimuse ja vastuse täpne sõnastus võib tollal esitatust mõneti erineda, on aeg näidanud, et selle mõte ja loogika kehtivad tänaseni.

[4] *Nüüdisajal ametliku nimega GU (Главное управление Генерального штаба Вооружённых Сил Российской Федерации)*

Venemaa Föderatsiooni eriteenistustes töötavad oskuslikud värbajad. Luureohvitseridele õpetatakse juba luurekoolis, kuidas mõjutada inimeste käitumist, mida lubada ja kuidas panna antud lubadusi uskuma. Mitmele kaitsepolitsei paljastatud riigireeturile või agendile on neid värvanud ohvitserid ühel või teisel hetkel lubanud, et luuretöö endast ohtu ei kujuta ja kui isegi midagi peaks juhtuma, siis vahele jäänud agente ei unustata ja vajadusel leitakse võimalus nende vabastamiseks või vähemalt abistamiseks. Paljud värvatutest on luurajate antud lubadusi ka naiivselt uskunud. Reaalsus on aga teine. Kõnekaks näiteks on 2017. a sügisel kaitsepolitsei tabatud ja 2018. a märtsis Harju Maakohtus Eesti Vabariigi iseseisvuse ja sõltumatuse ning territoriaalse terviklikkuse vastu suunatud vägivallata tegevuse eest KarS § 233 järgi ning arvutikuriteo ettevalmistamise eest KarS § 216[1] lg 1 järgi neljaks aastaks vangi mõistetud nooruke tudeng Aleksei Vassiljev, kes töötas Venemaa Föderatsiooni Julgeolekuteenistuse FSB heaks.

Tavapäratult avameelses intervjuus Postimehe ajakirjanikule[5] rääkis Vassiljev, et värbamise ajal lubasid FSB töötajad, et tema ja ta perekonna eest kantakse vajaduse korral materiaalselt hoolt. Vahistamise järel ootas ta lubatud abi enesele ja lähedastele, aga abi ei tulnud. Vassiljevi sõnul tundus talle, et FSB huvi tema vastu kadus otsekohe pärast seda, kui ta vangi mõisteti, ja samal hetkel lakkasid kehtimast ka kõik värbajate antud lubadused. Vassiljevi sõnadega ajakirjanikule: „James Bond on romantiseeritud film, päris elu on palju karmim. Minu argipäev on vangla. Siin ei ole *happy end*'i." Vene eriteenistustega koostöö puhul kehtibki üldjuhul ütlus, et uppuja päästmine on uppuja enese asi.

2018. a novembris kahtlustuse saanud Dmitri Kozlovi karistas Tartu Maakohus 20.03.2019 otsusega KarS § 235[1] alusel Eesti Vabariigi vastase suhte eest 3 aasta ja 6 kuu pikkuse vangistusega. FSB värbas Eesti ja Vene topeltkodakondsusega Kozlovi salajasele koostööle eesmärgiga hankida muu hulgas teavet PPA Lõuna prefektuuri tööpiirkonda jäävate piiri valvamisega seotud hoonete, töötajate, sõidukite, tehnika ja piirivalvamisrežiimi kohta.

2018. aasta vältel said kohtuliku lahenduse veel GRU värvatud Ilja Tihhanovski ja Jevgeni Slavini kohtuasjad. 03.04.2018 mõistis Tartu Maakohus Eesti Vabariigi kodaniku Tihhanovski süüdi KarS § 235[1] järgi ning määras talle neli aastat vangistust. Tihhanovski osales teadvalt GRU kasuks Eesti Vabariigi vastu suunatud operatiiv-agentuurtöös vähemalt 2008. aastast kuni kinnipidamiseni 2017. aastal, kasutades kokkulepitud varjunime Noi.

Eesti Vabariigi kodaniku Jevgeni Slavini pidas kaitsepolitsei kinni 01.07.2018 ning 10.09.2018 mõistis Harju Maakohus ta süüdi Eesti Vabariigi vastases vandenõus KarS § 235[1] järgi ning määras talle aasta ja kaheksa kuu pikkuse vangistuse. Süüdistuse järgi pidas Slavin alates 2016. aastast teadvalt suhet GRU töötajatega, et kahjustada Eesti sise- ja välisjulgeolekut. Slavin andis GRU ohvitserile kirjaliku nõusoleku koostööks ja nõustus kasutama varjunime Tendrit. Informatsiooni edastas Slavin mitme sidekanali kaudu ning näost näkku kohtumistel Venemaa territooriumil. GRUga koostöö vähese kestuse tõttu ei jõudnud Slavini tekitatud kahju Eesti riigile paisuda suureks, mis tingis talle leebema karistuse kui varem kohtulikult süüdi mõistetud agentidel. Slavini kaasuse kohtuotsus kinnitab veel kord, et karistatav on juba Eesti-vastasele salajasele koostööle asumiseks nõusoleku andmine ning tekitatud kahju üksnes raskendab karistust.

Eelnevate näidete põhjal kutsume kõiki Eesti elanikke andma teada oma võimalikust koostööst või kontaktidest välisriikide eriteenistustega. Tihti saab säärane koostöö alguse näiliselt juhusest, rumalast otsusest või on luureohvitseride survestamise tulemus. Vahel ei tea inimesed, kuidas täbarast olukorrast pääseda. Kohtulik karistus ja vangla aastad ei pruugi olla ainus võimalik lahendus.

GRU kasuks tegutsenud Jevgeni Slavin mõisteti süüdi riigivastases kuriteos. Foto: kaitsepolitsei arhiiv.

[5] *www.postimees.ee/6424872/vene-spiooni-sonum-viru-vanglast-mu-kodumaa-unustas-mind*

Riigireetmise tuvastamine

Kaitsepolitsei pidas septembri alguses kinni kaks riigireetmises kahtlustatavat: Deniss Metsavase ja tema isa Pjotr Volini. Uurimisega kogutud tõendid olid veenvad ka süüdistatavatele ja seetõttu päädis juhtum kokkuleppemenetlusega. 11. veebruaril 2019 tunnistas Harju Maakohus nad süüdi riigireetmises ja asutusesisese teabe sealt välja edastamises ning mõistis Metsavasele karistuseks 15 aastat ja 6 kuud ning Volinile 6 aastat vangistust.

GRU alustas kaitseväelase Deniss Metsavase värbamisega 2007. aastal ning järgnevate aastate jooksul abistas ta Vene sõjaväeluuret, kogudes ja edastades välisriigile asutusesisest teavet, Eesti riigisaladusi ja vähesel määral ka salastatud välisteavet. Pjotr Volin tegutses rohkem kui poole lühema aja jooksul sidepidaja ning kullerina. Metsavase reetmismotiiv polnud ühene – võib öelda, et mõneti see ajaga muutus. Värbamist soodustasid järjepidevad Venemaal käigud alates lapsepõlvest, mis võimaldasid GRU värbajatel tundma õppida Metsavase isiksuseomadusi ning nõrkusi, samal ajal hinnates väljavaateid pikaajaliseks hoolega varjatud kurnavaks agendisuhteks. Värbamistsükkel võibki kesta aastaid. Metsavase käitumine võimaldas talle läheneda sobival hetkel juba konkreetse värbamisettepanekuga ning näiliselt laitmatust kaitseväelasest kujunes riigireetur aastaks 2008. Tema isast sai kaasosaline aastaid hiljem, kuna 2014. aastani tohtisid kaitseväelased külastada Venemaad suuremate piiranguteta, kuid Venemaa agressioon Ukrainas tegi sellele võimalusele lõpu ja vajalikuks osutus vahendaja. Nii ajaliselt kui ka sisuliselt väiksem roll kajastub ka Volinile mõistetud karistuses.

Hiina luure värbamiskatsed

Venemaa eriteenistused ei ole ainsad, kes naiivseid eestimaalasi püüavad. Euroopa Liidu kodanike vastu on aina enam hakanud levima Hiina luure värbamised interneti vahendusel. Riigiametnikele ja spetsialistidele lähenetakse netikeskkondades ja püütakse neid meelitada, kasutades hästi tasustatud tööpakkumisi ja kinni makstud välisreise. Hiinas tegutsevad firmad ei ole reaalselt huvitatud maksma tuhandeid eurosid üksnes mõne avaliku allika ülevaate eest. Kaitsepolitsei andmetel on selliste pakkumiste taga enamjaolt Hiina eriteenistused ja tihti võib süütuna tunduvate kokkuvõtete või analüüside tasu eest koostamine viia sügavama koostööni, kus juba soovitakse või nõutakse riigisaladust või muud konfidentsiaalset informatsiooni.

Tuletame taas meelde, et igasugune Eesti-vastane koostöö võõrriigi eriteenistusega on karistatav, ja kutsume kõiki üles sellistest pakkumistest otsekohe kaitsepolitseid teavitama. Siinkohal peame taas koputama kõikide tundlikule või salastatud teabele ligipääsu omajate südametunnistusele, kellel on kahtlasena tunduvaid kontakte ja kes ei ole veel meid nendest teavitanud.

VÄRBAMISE SIHTMÄRGIKS SATTUMISE EELDUS

Põhiliselt ligipääs huvipakkuvale infole kas otse või lähedaste inimeste kaudu.

SIHTMÄRGI VALIK

Üldjuhul korralik taustauuring, mille käigus selgitatakse välja inimese majanduslik seis, ambitsioonid, tööga rahulolu, suhe oma riigiga, nõrkused ning valgustkartvad teod ja harjumused, mille tõttu on hõlpsam sattuda ebameeldivasse olukorda jms.

KONTAKTI VÕTMINE

Juhtunud variant
Kohene lõksu seadmine: kas tegelik või kunstlikult loodud kompromiteeriv olukord, mille lahenduseks pakutakse koostööd võõrriigi eriteenistusega. Üllatuse efekti ära kasutades, segamini hirmutamise ja meelitusega, püütakse saada nõusolek koostööle.

Klassikaline variant
Lähenemine näilises tavaolukorras, näiteks vastuvõtul või ametlikul (töö)kohtumisel. Suhtlust arendatakse justkui loomulikku rada, avaldades lootust või tehes juba konkreetse ettepaneku ka edaspidi kohtuda. Järgnevad valdavalt viisakad ja sujuvad tundmaõppimise olukorrad koos isiklike küsimuste ja kiitustega.

SUHTE AKTIIVNE ARENDAMINE

Esmapilgul tühisevõitu palved sama tühise väärtusega info hankimiseks. Tahetakse aga järjest kvaliteetsemat infot, mille eest lubatakse ka vastutasu, olgu selleks kas raha, head kasulikud suhted-kontaktid või edu töös.

VÄRBAMINE

Värbamine saab olla kas ühekordne otsene selgekstegemine, et nüüd töötad võõrriigi eriteenistuse kasuks või tekitatakse see arusaam aegamisi. Siin on tavaliselt tuntavalt pöördeline koht, kus värvatav on teinud teene tasu eest. Suhtlus muutub agressiivsemaks, meelitused asenduvad järjest meeletuma pingega, kus kasvab surve kvaliteetsema info järele ning väheneb vastutasu.

KÄITLEMINE

Värvatu igapäevaelu painab pidev hirm kompromiteeritud saada. Paraku see „koostöö“ kestabki, kuni riiki reetnu on paljastatud.

ALATI PARIM TEE VÄRBAMISE LÕKSUST VÄLJA

Tule ja räägi KAPOle juhtunust:
Toompuiestee 3,
Tallinn

NATO salastatud teabele juurdepääsuks peavad julgeolekukontrolli läbima ka ametikohajärgse juurdepääsuõigusega isikud.

RIIGISALADUSE KAITSE

Julgeolekukontroll ja sellega seotud müüdid

Riigisaladuse kaitse põhimeetmeid on riigisaladusele juurdepääsu andmise korra järgimine. Eesti Vabariigi konfidentsiaalse ja kõrgema taseme riigisaladustele ning salastatud välisteabele juurdepääsuks tuleb isikul läbida julgeolekukontroll, mida Eestis teevad Kaitsepolitseiamet ja Välisluureamet.

Riigisaladusele piiratud tasemel juurdepääsuõiguse saamiseks julgeolekukontrolli läbima ei pea. Vajaduse korral saab julgeolekukontrolli teha, kui selleks on põhjendatud kahtlus, mis aga eeldab motiveeritud taotlust juurdepääsuõiguse väljastanud asutuselt.

Julgeolekukontroll kestab üldjuhul kolm kuud, kuid vajadusel on võimalik seda pikendada. Praktikas on olnud juhuseid, kus julgeolekukontroll on kestnud üle aasta, kuna inimese minevik on olnud n-ö värvikirev ning tema kohta taustaandmete kogumine võib osutuda tavapärasest mahukamaks ja aeganõudvamaks.

Julgeolekukontrolli eesmärk on hinnata juurdepääsuloa taotleja suhtes riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse (RSVS) § 32 nimetatud asjaolude esinemist. Arvestama peab, et julgeolekukontroll on kestev protsess, mis tähendab, et juurdepääsuluba omavat isikut on võimalik kontrollida ka juurdepääsuloa kehtivuse ajal ning viie aasta vältel pärast loa kehtivuse lõppu. Pärast kehtivuse lõppu tohib inimest kontrollida küll vaid siis, kui ta varem puutus kokku salastatud teabega, mille avalikuks tulek kahjustaks oluliselt riigi julgeolekut (RSVS § 47 lg 3). Esineb juhtumeid, kui juurdepääsuloa kehtivuse ajal on isik käitunud viisil, mille tõttu ta võib sattuda võõrriigi eriteenistuse surve alla. Selliste juhtumite ennetamiseks oleme kutsunud inimesi täiendavale vestlusele, selgitanud riske ning suunanud neid õigele teele tagasi. Seetõttu ei maksa kohkuda, kui olete juurdepääsuluba omava inimesena saanud korduva kutse julgeolekukontrolli vestlusele.

Levinumad juurdepääsuloa väljastamata jätmise või loa kehtetuks tunnistamise alused

Tavaliselt esineb taotlejal, kellele juurdepääsuloa andmisest keeldutakse, mitu keeldumise alust korraga. Näiteks inimene esitab julgeolekukontrolli ankeedis valeandmeid ning vestlusel püüab andmeid tahtlikult varjata või esitada neid ebatõesena. Sellises olukorras põhistab üks keeldumise alus teist ning neid hinnatakse üldjuhul koosmõjus. Järgnevalt esitame levinumad riigisaladusele juurdepääsu loa andmisest keeldumise põhjused:

RSVS § 32 lg 2 p-des 3, 9, 10, 15, 16 on märgitud isik,

3) kes on kriminaalmenetluse osaline kahtlustatavana või süüdistatavana;

Kriminaalmenetluses kogutud tõendite alusel hinnatakse isiku usaldusväärsust riigisaladuse hoidmisel. Siin ei anta (eel)hinnangut isiku süüle või selle puudumisele, vaid usaldusväärsusele riigisaladuse kaitse seisukohast.

9) kellel on narkootilise või psühhotroopse aine, alkoholi- või hasartmängusõltuvus;

Sõltuvus on midagi sellist, mida inimene püüab üldjuhul varjata, kuna tunneb piinlikkust. Kindlasti ei keelduta kellelegi juurdepääsuõigusest ainuüksi seetõttu, et isik on käinud korra kasiinos, tarvitab tähtpäevadel alkoholi mõõdukas koguses või on üksnes proovinud narkootikumi. Narkootikumide tarvitamine on aga keelatud Eesti Vabariigi seaduste järgi, mistõttu peegeldab selline üleastumine suhtumist isiku seadusekuulekusse, mida arvestatakse juurdepääsuloa väljastamise otsustamisel.

10) kes on julgeolekukontrolli teostavale asutusele esitanud juurdepääsuloa taotleja ja juurdepääsuloa kehtivusaja pikendaja ankeedis valeandmeid või vestlusel tahtlikult varjanud andmeid, mis on olulised juurdepääsuloa andmise otsustamisel;

Julgeolekukontrolli ankeeti täites tuleb olla võimalikult täpne, kuna taotleja esitatud andmete õigsust kontrollitakse. Andmete õigsuses kahtlemisel täpsustatakse taotleja andmeid julgeolekukontrolli vestlusel. Taotlejad vahel unustavad ankeeti olulised asjaolud märkida. Kui inimene seda kohe vestluse alguses mainib, on Kaitsepolitseiamet suhtunud sellesse üldjuhul positiivselt, kuna isik on saanud aru oma eksimusest ning püüdnud kohe juhtida sellele tähelepanu. Sellisel juhul pole ka Kaitsepolitseiamet ühelegi isikule juurdepääsuloast keeldunud. Samas kui isik on tahtlikult jätnud andmed ankeeti märkimata ja julgeolekukontrolli vestlusel püüdnud jätkuvalt andmeid varjata ning Kaitsepolitseiamet selle tuvastab, võib kõnealune keeldumise alus tulla kaalumisele isikule loa väljastamise otsustamisel.

15) kes on väljendanud sõna või teoga ebaausust, ebalojaalsust, ebausaldusväärsust või ebadiskreetsust, mis viitab isiku ebausaldusväärsusele riigisaladuse hoidmisel;

Selle punkti puhul hinnatakse inimese varasemat käitumist, suhtumist asutusesisese teabe hoidmisse, kehtestatud juhenditest kinnipidamist ning õiguskuulekust. Kui keegi on levitanud kõrvalistele isikutele asutusesiseseks kasutamiseks mõeldud teavet või tööülesannete täitmisel teatavaks saanud kolmandate isikute andmeid, siis seab see kahtluse alla ka inimese usaldusväärsuse riigisaladuse hoidmisel.

16) kellel on väljakujunenud harjumuslik käitumine või harrastus, mis võib kaasa tuua tema majandusliku sõltuvuse;

Inimesed, kellel on kulukad harrastused (nt hasartmängud, SMS-laenud, arvutimängud, tehnikasport), peavad arvestama, et nad ei läheks oma leibkonna eelarvega lõhki, sattudes seeläbi raskustesse. Majanduslikud raskused on üks võimalikke julgeolekuriske, mida võivad inimese vastu ära kasutada võõrriikide eriteenistused.

Riigisaladusele juurdepääsu õigus ei ole inimese põhiõigus, vaid see on n-ö privileeg: riik on usaldanud inimesele täita Eesti riigi julgeoleku seisukohast olulisi ülesandeid.

Õiguskuulekalt elades pole põhjust julgeolekukontrolli karta. Elus ette tulnud ebameeldivustest soovitame aga julgeolekukontrollis rääkida, siis on võimalik teile juurdepääsuluba väljastada.

Müüdid

Julgeolekukontrolli läbivate ja läbinud isikute seas esineb väärarusaamisi:

- … et julgeolekukontrolli tegev ametnik teeb otsuse, kellele juurdepääsuluba väljastada ja kellele mitte.
- … et julgeolekukontrolli tegev ametnik urgitseb taotlejate isiklikus elus, tehes seda ilma põhjuseta ning isiklikust huvist sõltuvalt.
- … et kui isik allkirjastab julgeolekukontrolli läbimise nõusoleku, siis alustatakse tema suhtes ka kohe pealtkuulamist andmete kogumiseks.
- … et kui isik käib psühholoogi juures, siis juurdepääsuloa andmisest kindlasti keeldutakse.

Tegelikkus

Tegelikkuses julgeolekukontrolli tegev ametnik kontrollib taotleja esitatud andmete õigsust, vestleb taotlejaga ja esitab seejärel materjalid hindamiseks komisjonile, kes teeb kogutud teabe alusel ettepaneku Kaitsepolitseiameti peadirektorile, kes langetab lõpliku otsuse. Julgeolekukontrollis kogutud teavet käideldakse teadmisvajaduse põhimõtet arvestades, mistõttu on teabega kokku puutuvate isikute ring väga piiratud.

Taotleja eraelu puudutavad küsimused on olulised hindamaks isikuga seotud julgeolekuriske ning selgitamaks välja, kas isik võib olla kompromiteeritav või mõjutatav, alluda väljapressimisele ja värbamisele, millega võib kaasneda riigisaladuse ebaseadusliku avalikuks tuleku oht.

Julgeolekuasutuste seadus sätestab konkreetsed juhud, millal inimest võib pealt kuulata, sõnumisaladust piirata jne. Julgeolekukontrolli tehes lähtutakse julgeolekuasutuse seadusest, arvestades RSVS-i erisusi. Sõnumisaladuse piiramine eeldaks piisavate andmete olemasolu kontrollitava isiku ettevalmistatava või toimepandava kuriteo kohta ning loa piiramiseks annab halduskohtunik motiveeritud otsusega.

Nii see ei ole, kuna iga inimene võib elus mingil ajal vajada professionaalset tuge, mistõttu on ka psühholoogi poole pöördumine täiesti tavapärane nähtus. Kaitsepolitseiamet soovitabki vajadusel minna psühholoogi juurde, kelle nõuanded võimaldavad tihtipeale ära hoida suurema kahju, kui püüdes muredega üksi toime tulla. Juurdepääsuloa andmisest saab keelduda vaid sellisel juhul, kui isikul esinevad psüühikahäired, mis piiravad tema võimet oma käitumisest aru saada või seda juhtida. Kui selline kahtlus ilmneb, on Kaitsepolitseiametil võimalus suunata isik psühhiaatrilisele läbivaatusele. Võimaliku juurdepääsuloast keeldumise puhul tuginetakse ekspertiisi otsusele ning hinnatakse kogutud teavet kogumina ja põhistatakse keeldumise otsus.

Soovitame olla menetleva ametnikuga avameelne. Julgeolekukontrolli vestlusel tuleks rääkida enda suhtes esinevatest riskidest ausalt. Käitleme saadud infot konfidentsiaalsena. Nähes ohtu, et taotleja käitumises võib esineda julgeolekuriske, millega on võimalik teda kompromiteerida või muul viisil mõjutada, annab ametnik kindlasti soovitusi riskide maandamiseks.

Nagu eespool juba esile toodud, hinnatakse julgeolekukontrolliga, kas taotleja suhtes kohaldub mõni RSVS § 32 nimetatud juurdepääsuloa andmisest või pikendamisest keeldumise alus.

Paragrahvis 32 lg 2 esinevate keeldumisaluste osas on Kaitsepolitseiametile antud kaalutlusõigus. Kaitsepolitseiamet ei keeldu taotlejale juurdepääsuõiguse andmisest või selle pikendamisest kergekäeliselt. Keeldumise või lühemaks ajaks juurdepääsuõiguse andmine on haldusotsus ja negatiivse haldusotsuse puhul on isikul võimalus pöörduda õiguste kaitseks kohtusse.

Meie töös on ette tulnud juhtumeid, kus taotleja on saanud juurdepääsuõiguse lühemaks ajaks või talle on seda andmast keeldutud, mille järel on inimene väitnud oma tööandjale, et Kaitsepolitseiamet lihtsalt kiusab teda ja tema suhtes julgeolekuriske ei esine. Tegelikkuses selgitatakse inimesele alati tema suhtes tuvastatud julgeolekuriske ja viidatakse ka konkreetsele RSVS § 32 nimetatud keeldumisalusele. Isikule väljastatakse allkirja vastu otsuse teine eksemplar. Niisuguse olukorra tekkimisel soovitame tööandjal paluda taotlejat tutvustada temale väljastatud otsust.

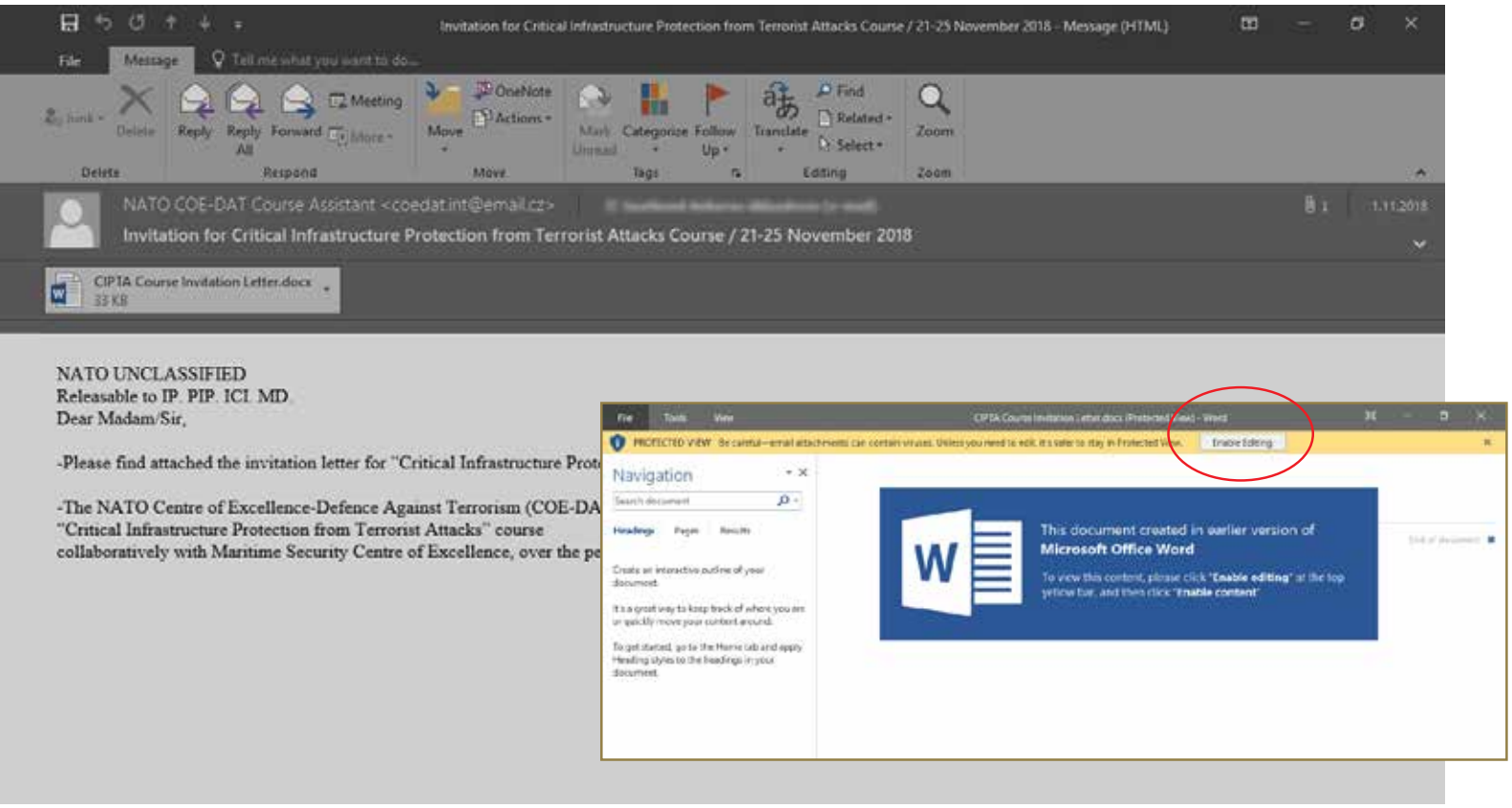

Maskeeritud dokument, mis on kujundatud hoiatuseks selle dokumendi koostamisel kasutatud tarkvara vanema versiooni kohta. Näiliselt avamise lubamiseks mõeldud nupule (enable editing) vajutamisel käivitab hoopis sündmuste ahela, mis nakatab arvuti nuhkvaraga. Vaata juurde õppevideot www.youtube.com/watch?v=_6l1xfGnkyg.

KÜBERJULGEOLEK

Kaitsepolitseiameti ülesanded on ka kübervaldkonnas otseselt seotud riigi julgeoleku tagamisega. See tähendab, et kui Eesti infosüsteemi tehnilise turvalisuse peab tagama Riigi Infosüsteemi Amet ning rahalise kasu või huligaansel ajendil tegutsevaid küberkurjategijaid peab püüdma politsei, siis riigi julgeolekut ohustavate rünnete avastamine ja tõkestamine on ennekõike kaitsepolitsei ülesanne. Selliste rünnete toimepanijaks võivad olla Eesti julgeoleku vastu tegutsevad välisriigid või terroristid. Julgeolekuohtlikke ründeid tuntakse erialases terminoloogias nime all APT – ingl *advanced persistent threat*, mis viitab selle tegevuse tehnilisele keerukusele ja püsivusele[6]. Seni kindlaks tehtud APT rünnete toimepanijaiks on olnud riiklikud organisatsioonid, Eesti vastu valdavalt Venemaa eriteenistused.

Venemaa eriteenistustega seotud küberoperatsioonid Eesti liitlaste vastu leidsid 2018. aastal meedias rohket kajastust. USA justiitsministeeriumi süüdistus[7] ning Hollandi kaitseministeeriumi poolt Vene küberluurajate nimede ja nägudega avalikustamine koos rünnete tehniliste detailidega[8] on uus tase Vene riiklike küberoperatsioonide tõkestamises. Teisalt avalikustasid ka mitmed riiklike küberrünnete uurimisega tegelevad turbeettevõtted hulgaliselt raporteid, mis detailselt lahkavad VFi küberluure tehnilisi üksikasju. Näiteks PaloAlto Networks[9] ja ESET[10] analüüsisid põhjalikult Kremli küberoperatsioonides kasutatavaid vahendeid.

Venemaa Föderatsiooni riiklikult juhitud küberoperatsioonid ei läinud täielikult mööda ka Eestist. Võltsitud ja pahavara sisaldava e-kirja said 2018. aastal mitu Eesti riigiasutust. Nii näiteks kasutas ründaja ühe kirja sisus võltsitud kutset, mis oli justkui saadetud Türgis asuva NATO kompetentsikeskuse poolt. Kirja saatja e-posti aadressi võltsimisega ründaja

[6] *Otsetõlkes: kõrgtasemel püsioht. Oleme seda mõistet käsitlenud aastaraamatus 2014.*
[7] *www.justice.gov/opa/pr/us-charges-russian-gru-officers-international-hacking-and-related-influence-and*
[8] *www.government.nl/latest/news/2018/10/04/netherlands-defence-intelligence-and-security-service-disrupts-russian-cyber-operation-targeting-opcw*
[9] *https://unit42.paloaltonetworks.com/sofacy-creates-new-go-variant-of-zebrocy-tool*
[10] *www.welivesecurity.com/2018/04/24/sednit-update-analysis-zebrocy*

seekord liiga palju vaeva ei näinud ja see võiks hoolikamal vaatlusel kirja saajas alati kahtlust äratada. Võltsitud ja pahavaraga e-kirja kui endiselt tõhusat meetodit riiklike küberluurajate arsenalis peame ikka ja jälle meelde tuletama.

Ettevaatlikkus ja tehnilised kaitsemeetmed aitavad ka riiklikku küberluuret oluliselt pärssida. Juhime tähelepanu ründemeetoditele, mida riiklikku päritolu küberoperatsioonides on kasutatud, aga mille riski saab tehniliste meetmetega oluliselt vähendada. Nimetatud Hollandi juhtum kinnitab, et Venemaa riiklikud struktuurid on kasutanud wifi võrkude haavatavusi, saates vajadusel oma inimesed välisriiki, sihtmärgiks oleva hoone vahetusse lähedusse. Turbekorraldajate vaatepunktist on esmatähtis oma wifi võrkude turvamine ning seal toimuva seire. Vältida tuleks wifi lubamist asutuste sisevõrkudes. Kui see on möödapääsmatu, siis peab kindlasti kasutama täiendavaid turvameetmeid ja tagama logide säilimise. Kasutaja vaatepunktist tuleb tundliku ja kaitset vajava teabe käitlemisel wifi võrgu puhul alati arvestada pealtkuulamise ning pahatahtlike süstimisrünnete võimalusega.

Küberohud välisreisidel

- Seadme vargus
  Kuigi seadme füüsiline vargus ei seostu kohe küberohuga, tuleb arvestada, et mis tahes andmekandja sisaldab informatsiooni, mida saab kuritarvitada. Kaotatud või varastatud telefon, tahvel- või sülearvuti, nutikell jne on suuremal või vähemal määral seotud inimese identiteediga elektroonilises keskkonnas. Seega on varga saagiks ka teie identiteet ja sellega seotud info. Kõrgema riskiga välisriikidesse reisimisel on soovitatav kaasa võtta uued seadmed või eemaldada juba enne isikuandmed ja varem kasutatud virtuaalse identiteedi andmed.

Varguse ja sellest tuleneva andmekao ennetamiseks:

- rakenda seadmel tuvastusmehhanism, nt musterlukustus, salasõna või kood, tuvastus biomeetria alusel, samuti rakenda seadme täielik või osaline krüpteerimine
- ära jäta seadmeid järelevalveta, vältimatu vajaduse korral paiguta need piiratud ligipääsuga kohta (seif, lukus kapp, lukus seljakott, tasku, keha lähedal)
- ära jaga seadme asukoha teavet, eriti mitte sotsiaalmeedias ja reaalajas

Avalikud võrgud

- Soov olla otsekohe informeeritud sunnib inimesi olema pidevalt sisse logitud ja kättesaadav – n-ö *online* (võrgus). Avalikule wifi võrgule on (eriti välismaal) alati mõistlikum eelistada telekomi mobiilset andmesidet. Kui on vajadus siiski wifi võrku ühenduda, siis on mõistlik eeldada, et kergelt ligipääsetav võrk on ka kergelt haavatav ja kuritarvitatav. Seega tuleb olla maksimaalselt teadlik, millisesse võrku ühendutakse.

Kuritarvituste ennetamiseks:

- tühjenda seadmes seni usaldatud võrkude nimistu, et vältida nende võrkude andmete ja oma identiteedi andmete võimalikku lekkimist
- muuda seadme konfiguratsiooni nii, et automaatselt ei ühendutaks seni usaldatud võrguga
- arvesta, et eelnev kehtib nii wifi kui ka Bluetoothi kohta.

Olles sunnitud kasutama avalikku või tundmatut võrku ning edastama konfidentsiaalset infot võrgu kaudu (nt krediitkaardi info, paroolid), toimi järgmiselt:

- loo internetiühendus, kasutades asukohariigis soetatud kohalikku kõnekaarti ja tekitades ise wifi pääsupunkti
- kasuta teadaolevat usaldusväärset, soovitavalt oma asutuse pakutavat, VPN-i (ingl *virtual private network*) ühendust
- veendu, et lehekülg, kuhu sisestad andmed, toimib üle turvalise hüperteksti edastamise protokolli HTTPS, lihtsalt öeldes: veendu tabaluku kujutise olemasolus veebilehitseja aadressiribal

Ühiskasutuses seadmed

Ühiskasutuses seadmeid (nt internetikohviku või hotelli arvuti) tuleks vältida. Kui mingil põhjusel ei ole see siiski võimalik, on riskide vähendamiseks elementaarsed järgmised tegevused:

- kontodesse logimisel lülita sisse kaheastmeline tuvastamine
- kontodesse sisselogimisel lülita välja nn „jäta meelde“ funktsioonid
- väljalogimisel veendu selle täielikkuses ja eemalda oma konto
- lõpetamisel kustuta veebilehitseja mälu, salvestunud paroolid, küpsised, vahemälu ja allalaaditud failid; kontrolli üle, kas kustutamine õnnestus.

"Nähtamatut vaenlast ei tohiks olemas olla." Michael Rakowitzi tühjadest datlikonservikarpidest tehtud Lamassu skulptuur Trafalgari väljakul Londonis. Foto: Shutterstock.

RAHVUSVAHELISE TERRORISMI TÕKESTAMINE

Rahvusvaheline terrorism on ilmekas näide julgeoleku jagamatusest: terrorirünnakud maailma kaugemateski nurkades mõjutavad meie inimeste turvatunnet. Ülemaailmsed arengud terroriorganisatsioonide tegevuses mõjutavad terroriohtu Eestis. Osana Euroopast laienevad meile mitmesugused rahvusvahelise terrorismi ilmingud. Eestis on terrorirünnaku tõenäosus endiselt madal, kuid muutused terroristide teguviisides ning rünnakud Euroopas annavad vähe kindlust, et see igaveseks nii võiks jääda.

Daesh. Süüria-Iraagi konfliktipiirkonnas on 2018. aastal toimunud oluline areng. Daesh on tunda saanud suuri kaotusi ja organisatsiooni hallatav territoorium on kokku kuivanud. Võrreldes Daeshi kõrgajaga, on grupeering kaotanud kontrolli peaaegu kõigis piirkondades ja muutunud detsentraliseeritud terrorivõrgustikuks. Vähenenud on grupeeringu ressursid ja üleüldine tõmme radikaalide silmis. Selle tõttu on organisatsiooni juhitud ning inspireeritud rünnakute arv languses. See aga ei tähenda, et Daeshi huvi rünnakute korraldamise vastu oleks vähenenud. Rünnakute korraldamine on üha eluline osa Daeshi strateegiast. Edukad rünnakud juhivad territooriumi kaotustelt tähelepanu eemale ja neil on ka tugev psühholoogiline toime, kasvatades poolehoidu islamiäärmuslaste seas.

Seega hoolimata Daeshi tugevatest tagasilöökidest konfliktipiirkonnas, ei kaasne sellega äärmusideoloogia leviku lõppu. Daesh tegeleb madala intensiivsusega terrorismikampaaniaga, et hoida elus oma narratiivi ja legitiimsust. Propaganda hulk on küll vähenenud, peegeldades grupeeringu fookust ellujäämisele, kuid

ikka veel toodetakse materjale, mis kihutavad sooritama lääneriikides lihtsakoelisi terrorirünnakuid. Sellised rünnakud ei vaja eelnevat väljaõpet ja need pannakse toime käepäraste vahenditega, nagu külm- ja tulirelvad ning sõidukid. Rünnakute sihtmärkideks on inimesed tavalises linnaruumis, aga ka kaitseväelased ja politseiametnikud.

Viimased aastad on näidanud, et islamiäärmuslased kohanevad hästi oludega ja on küllaltki innovaatilised. Radikaalide dünaamilisust näitab eelkõige kiire kohanemine infotehnoloogia ning sotsiaalmeedia pakutud võimalustega pooldajate mobiliseerimiseks. Islamiradikaalid leiavad üha uusi viise, mis raskendavad info jõudmist julgeolekuasutustesse ja võimaldavad seeläbi jääda pikaks ajaks märkamatuks. Huvi on üles näidatud keemia- ja biorelvade ning droonirünnakute korraldamise vastu, kuid võimekus selleks on praegu piiratud.

Euroopa. Süüria, Iraagi ja terve Lähis-Ida konflikt heidab endiselt varju Euroopa julgeolekule. Konfliktipiirkonda on tänaseni sõitnud tuhandeid Euroopa päritolu välisvõitlejaid. Koos aktiivses sõjapidamises osalevate džihadistidega on piirkonnas ka ohtralt nende perekonnaliikmeid. Konfliktikoldest tagasipöörduvate välisvõitlejate massiline naasmine on ebatõenäoline, kuid iga tagasipöördunu kujutab endast kõrge radikaliseerumisastme, sõjalise väljaõppe ja kontaktide tõttu Euroopa julgeolekule ebaproportsionaalselt suurt ohtu. Kui varem on tähelepanu keskmes olnud peamiselt ekstremistlikud noored mehed, siis on lisaressurssi vajava Daeshi üleskutsel hakanud terrororganisatsioonide ülesannete jaotuses olulist rolli mängima ka propagandast inspireeritud naised ja lapsed.

Kõige selle tõttu kujutavad islamiäärmuslus ja terrorism endast Lääne demokraatlikele riikidele jätkuvalt suurt ohtu. Stabiilselt kõrgest terrorismiohu tasemest on saanud „uus normaalsus“. Vähenenud rünnakute arv Euroopas ei näita terrorismiohu vähenemist, vaid Daeshi halba olukorda Süürias ja Iraagis ning ka luure- ja julgeolekuasutuste edukat ennetustööd. Asutuste koostöö on aasta-aastalt tihenemas ja varasemast operatiivsem. Tulemuseks suur hulk ära hoitud terrorirünnakuid.

Tulevikuvaates on probleemseks kohaks vanglad. Neis on suur hulk Euroopasse naasnud välisvõitlejaid ja ka kohalikke džihadiste, kes jätkavad vangla isoleeritud keskkonnas radikaliseerumist, väljaõpet ning värbamist. Radikaalide suur kontsentratsioon vanglates tähendab, et need on peamisi terrorismi kasvulavasid Euroopas.

Radikaliseerumise ohjeldamine vanglates ja äärmusideoloogia leviku tõkestamine internetis on Lääne ühiskondadele raske proovikivi. Radikaliseerumise tõkestuseks ja islamistliku terroripropaganda leviku piiramiseks vajab avalik sektor koostööd erasektoriga. Euroopa Liidus on arutlusel määrus, mille eesmärk on takistada terroristliku sisu levikut internetis. Eelnõu näeb ette, et ettevõtetele kehtestatakse kohustus eemaldada kõnealune sisu tunni aja jooksul pärast vastava teavituse saamist liikmesriigi pädevalt asutuselt.

Sõdur Strasbourgis peale terrorirünnakut. Foto: Christian Hartmann, Reuters/Scanpix.

Eesti olukord

Välisvõitlejad. Välisvõitlejatest tulenev oht Eestis on madal. Alates 2013. a oleme tuvastanud paarkümmend Eestiga seotud isikut (sh alaealised), kes viibivad või on viibinud Süüria-Iraagi konfliktikoldes ja kellel on sidemeid sealsete äärmusrühmitustega. Nende seas on konfliktitsoonis varem tuvastatud Eesti päritolu välisvõitleja Abdurrahman Sazanakov. Mainitud isikute naasmine Eestisse on hetkel vähe tõenäoline. Samas pole raugenud kohalike radikaalide huvi konfliktipiirkonda sõitmise vastu. Eestit on transiidiriigina läbinud isikud, kes on seotud või kes võivad olla seotud äärmusislamismi ja terroriorganisatsioonidega.

Radikaliseerumine. Kohalikus vaates tuleneb suurim oht radikaliseerunud isikutest, kellel on fundamentaalsed, Lääne demokraatia vastased vaated islamile ja kes võivad panna toime terroriorganisatsioonide kihutustööst ajendatud rünnakuid. Eestit külastavad aeg-ajalt islamiorganisatsioonide esindajad, kes püüavad siin levitada fundamentaalset islamitõlgendust, kuid Eesti islamikogukonnas suhtutakse sellistesse misjonäridesse valdavalt skeptiliselt. Äärmusluse probleem aegamööda süveneb. Radikaliseerumine toimub suuresti internetikeskkonnas. Sellele on kõige vastuvõtlikumad konvertiidid, kelle seos islamiga on värske ning motivatsioon järgida „kõige õigemat ja puhtamat“ usutõlgendust suurem kui sünnijärgsetel moslemitel.

Oleme tuvastanud hinnanguliselt paarkümmend Eesti seostega moslemit, kes on avaldanud toetust džihaadile ja oma viha nende vaates uskmatute vastu. Radikaliseerunute täpne arv ei ole aga teada. Eesti äärmuslased radikaliseeruvad enamasti internetis leviva propaganda tagajärjel ja neil puudub otsene kontakt terroristlike organisatsioonidega. Äärmuslikult meelestatud isikud on avalikus küberruumis enamasti vähe märgatavad. Radikaalsuse ilminguid on üha keerulisem tuvastada, sest suurem osa muret tekitavast suhtlusest leiab aset kinnistes jututubades või krüptitud suhtluskanalites. Seni pole me tuvastanud eestikeelset terrorismi propagandat. Eeltoodud põhjustel ei saa Eestis välistada terroriakti toimepanemist üksiktegutseja poolt.

Hoiatavaid märke radikaliseerumisest on mitmeid (vt illustratsioon), kuid teiste riikide kogemuse põhjal iseloomustavad selliseid inimesi sageli min-

Radikaliseerumine on isiku käitumise ja uskumuste järkjärguline muutumise protsess, mis võib viia vägivaldse äärmusluse ja terrorismini. See on kasvav soov põhjalikult muuta ühiskonna ideoloogilist baasi. Tegu pole küll uue fenomeniga, aga radikaliseeriv propaganda levib interneti tõttu üha kiiremini ja isikute radikaliseerumine võtab üha vähem aega. Radikaliseerumine sõltub hulgast asjaoludest, toimub tõuke- ja tõmbefaktorite ning ümbruskonna mõjude tulemusel.

Soovitame olla tähelepanelikud radikaliseerumise tunnuste ja ohumärkide suhtes, mis üldistatult on järgmised:

- demokraatliku ühiskonnakorralduse naeruvääristamine ja küsimärgistamine
- äärmuslike poliitiliste ideoloogiate või religioossete veendumuste väljendamine ja levitamine (sotsiaalmeedias jm), islamistliku propaganda materjalide omamine
- äärmuslikest ideoloogiatest või usutõlgendustest tulenevad jäigad käitumisnormid
- sallimatus teistsuguste veendumuste suhtes
- sallimatus teistsuguste käitumisnormide suhtes
- käitumise muutumine, nt muutused sõpruskonnas, teistest eraldumine
- sooline diskrimineerimine, muutus suhtumises vastassoosse
- muutused välimuses (juuste ja habeme kasvatamine)
- äärmuslike ideoloogiatega seotud sümbolid, stiilielemendid jms

Venemaa kodaniku Adam Musievi julgeolekukaalutlustel Eestist väljasaatmise protsess kestis aastaid.
Foto: Stanislav Moškov, Õhtuleht.

git laadi raskused ühiskonda lõimumisel, sotsiaalselt hälbiv käitumine ja/või vaimsed probleemid. Julgeolekuasutuse tähelepanu pälvib radikaliseerunud isik pahatihti üsna hilises staadiumis. Seetõttu kordame üleskutset märgata lähikondsete, õppekaaslaste või kolleegide käitumises muutusi ning murede korral otsida nii palju kui võimalik üheskoos lahendust. Inimese radikaliseerumine on üldjuhul sotsiaalne probleem, kus õigeaegse sekkumisega saab vältida hilisemaid traagilisi tagajärgi nii talle kui ka ühiskonnale laiemalt.

Kaitsepolitseiamet on terrorismivastase võitluse peavastutaja ja võtab vastu vihjeid, mis puudutavad Eestiga seotud radikaalset netisisu, aga ka teavet isikutest või organisatsioonidest, kelle kohta inimene teab või kahtlustab, et nad võivad riigi julgeolekut või põhiseaduslikku korda ohustada.

Sõjapõgenikud. Rändevoogudest põhjustatud surve Euroopas jätkub. On näha, et põliselanikel on raskusi uusimmigrantide ühiskonda sulandamisel. Euroopa Komisjoni ettepanekul ellu kutsutud vabatahtliku ümberasustamise raames soovitakse Euroopa Liitu ümber asustada 31. oktoobriks 2019 vähemalt 50 000 rahvusvahelist kaitset vajavat inimest.

2018. aasta lõpu seisuga on Eesti ümber paigutanud ja asustanud 206 sõjapõgenikku Türgist, Kreekast ja Itaaliast. Oleme riik, mis viib enne isikute Eestisse paigutamist nendega läbi vestluse, mille eesmärk on hinnata põgenikega seotud võimalikku ohtu julgeolekule ja avalikule korrale ning nende võimet sulanduda ühiskonda. Vastuvõtmisest keeldumise aluseks on kahtlused isikute ütluste tõele vastavuses, seotuses äärmusrühmitustega või ilmnenud takistused inimeste lõimumiseks Eesti ühiskonda. Kontrolli tulemusena on Eestisse toomisest keeldutud ja Eestisse asumisest on ise loobunud kokku 421 migranti, rääkimata neist, kelle oleme välistanud esmaste isikuandmete analüüsiga.

Seni vastuvõetud sõjapõgenikud ei ole oma tegevusega ohustanud Eesti riigi julgeolekut, küll aga on muid probleeme. Positiivseid näiteid hästi integreerunud sõjapõgenikest on veel vähe. Eesti keelt õpivad paljud, kuid keeleõppe tulemuslikkus täiskasvanute hulgas on tagasihoidlik. Vähestel on püsiv töökoht. Mõned on rikkunud Eesti õiguskorda. Toime on pandud vargusi ja rasket füüsilist vägivalda. Ligikaudu pooled vastuvõetud põgenikest on Eestist lahkunud. Neist üks pere on naasnud Iraaki, kuid ülejäänud on liikunud edasi teistesse Euroopa Liidu riikidesse.

Peamisteks äramineku põhjusteks on liialt madalad sotsiaaltoetused ja väike moslemikogukond. See näitab, et paljusid Eestist lahkunud varjupaiga saanuid saab pidada pigem majandus-, mitte sõjapõgenikeks. Moslemikogukonna puudumise argumendi taga võib aga näha soovi mitte sulanduda, vaid pigem püüdu jätkata elamist oma komberuumis.

Eestis varjupaiga saanud põgenikud jäävad riigiga seotuks. Nimelt võivad rahvusvahelise kaitse saajad küll Euroopa Liidu sees reisida nii nagu kõik Eesti elanikud, kuid kui nad on teises riigis viibinud üle 90 päeva 180 päeva jooksul, on tegemist ebaseadusliku riigis viibimisega. Vastaval riigil on õigus Eestilt kaitse saanud inimesed siia tagasi saata. Praeguseks on sellel alusel Eestisse tagasi saadetud kümmekond inimest.

Välistudengid. Seadusliku rände ohtude puhul tuleb rääkida ka õpirändest. Aasta-aastalt on suurenemas õpingute eesmärgil väljastatavate viisade arv, mis moodustab koguhulgast ligi kolmandiku. Igal aastal püüdleb väljastpoolt Euroopa Liitu Eesti ülikoolidesse õppima järjest enam tudengikandidaate. Õpirände kuritarvitamise oht ja tegelikud probleemid, mis on tekkinud, on väga suured. Enamik kasutab viisat eesmärgipäraselt, ent siiski paljud kolmandate riikide kodanikud kasutavad üliõpilase staatust peamiselt Schengeni alale pääsemiseks ja kaovad ELi avarusse juba enne õpingute alustamist. Sotsiaalmeedias on lausa loodud vastavad grupid näilise eesmärgiga pelgalt vahendada informatsiooni õppimisvõimalustest Eestis. Gruppides selgitatakse võimalikele tudengitele nende emakeeles samm-sammult, mida teha selleks, et Eestisse pääseda ja potentsiaalselt siit edasi teistesse Schengeni riikidesse liikuda.

Eesti riigile on sisserändajatena strateegiliselt olulised tippspetsialistid, teadlased, IKT asjatundjad ja suurinvestorid. Neis valdkondades on riik teinud sisserände soodustamiseks palju. Samas võetakse kolmandatest riikidest vastu suur hulk töötajaid ja üliõpilasi erialadele, mis eeltoodud nimekirja ei kuulu. Paljud kooli lõpetanud tudengid taotlevad alalist elamisluba ja asuvad Eestis lihttööle, kutsudes siia ka oma pereliikmed. On põhjust arvata, et mõnedki kolmandate riikide kodanike abielud on sõlmitud pelgalt viisa või elamisloa saamise eesmärgil. Arvestatavat osa eelmainitutest pole üldjuhul võimalik määratleda kõrgelt kvalifitseeritud tööjõuna, sest tegu on madalapalgaliste töötajatega madala lisaväärtusega töökohtadel, kelle ühiskonda sulandumine on ülimalt ebatõenäoline.

Äärmuslike vaadete tõkestamise seisukohalt tuleb esile tuua, et Lääne universaalsetel inimõigustel põhinevate väärtuste taustal paistavad uusimmigrandid vahel silma täiesti erinevate väärtushinnangutega. Pikemas plaanis koormab see ühiskonda, põhjustab pingeid, ohtu avalikule korrale ja julgeolekule. Rahvusvaheline kogemus viitab ohule, et tekivad suletud kogukonnad ja paralleelühiskonnad ning seal eiratakse riigi kombeid ja tavasid, minnakse ka vastuollu riigis valitseva seaduskorraga. Enesesegregatsioon ja sellega seotud sotsiaalne ja majanduslik haavatavus loovad omakorda väga soodsa pinnase radikaliseerumisele ning sedakaudu terrorismi toetamisele. Riigi huvides on sellist arengut vältida. Siinkohal peavad ka ülikoolid mõistma enda rolli välisriikidest pärit üliõpilaste valimisel ja Eestisse lubamisel ning arvestama muu hulgas tudengistaatuse väärkasutuse riske.

Tagasisaatmine. Kaitsepolitseiameti kogemus ning tähelepanekud seoses julgeolekuohtlikelt isikutelt viisa või elamisloa äravõtmise ja sellele järgneva riigist välja saatmisega näitavad, et tegemist on väga keeruka ja bürokraatliku protsessiga, mis võib venida aastaid. Arvestades tänase Euroopa julgeolekukeskkonna dünaamilisust, tuleb astuda samme, et muuta avalikku korda ja julgeolekut ohustavate migrantide Eestist välja saatmise protsess efektiivsemaks ja riigile vähem kurnavaks.

Lõhkeaine ning deaktiveeritud relvade ebaseaduslik käitlemine kätkeb ohte. Kriminaalasjas ära võetud laskemoon.
Foto: kaitsepolitsei arhiiv.

Terrorismiohuga seotud riskide maandamine

Lõhkematerjali ja strateegiliste kaupade ebaseadusliku kaubanduse tõkestamine

Lõhkeainete ja -seadmete hankimine on läinud aastatega järjest raskemaks. Siiski kõrvaldati 2018. aastal menetluste tulemusel käibelt 6,27 kg lõhkeainet, 3 tööstuslikult valmistatud lõhkekeha (granaadid, miin), 13 tulirelva, 2 helisummutit ja 2721 mitmesuguse kaliibriga padrunit. Kaitsepolitsei rõhutab vajadust võidelda kasutuskõlbmatuks muudetud relvade taas laskekõlblikuks muutmise äriga. Neid reaktiveeritud relvi on paraku Euroopas kasutanud ka terroristid. 9. mail jõudis Tartu Maakohtus süüdimõistva kohtuotsuseni juhtum, kus 2017. a sügiseni oli grupp inimesi tegelenud tulirelvade, laskemoona, lõhkeaine ja -seadmete ebaseadusliku omandamise, hoidmise ja võõrandamisega. Juhtumi keskse tegelase, varem korduvalt kuritegude eest karistatud tartlase Igor Krikuhhini ja veel 15 inimese ebaseaduslikust valdusest võeti uurimise raames ära kokku üle 19 000 mitmesuguse kaliibriga padruni, 73 tulirelva, 42 relvarauda, 1056 unitaarlasukomplekti, püssirohtu, 12 elektridetonaatorit.

Kaitsepolitsei uurimisalluvusse kuuluvaid kuritegelikke plahvatusi 2018. a ei toimunud. Meie ja teiste õiguskaitseasutuste aastatepikkuse töö tulemusena on plahvatuste üldarv stabiilselt madalana püsinud. Kaitsepolitsei uuritavate plahvatuste arv Eestis on viimasel viiel aastal jäänud 0–4 vahele.

Kriminaalasjas ära võetud unitaarlasukomplektid.
Foto: kaitsepolitsei arhiiv.

Terrorismivastases võitluses tuleb endiselt tähelepanu pöörata strateegiliste kaupade ebaseadusliku leviku ja kaubanduse ennetamisele ning tõkestamisele. Eesmärk on kindlaks teha ebaseaduslikku tegevusse kaasatud isikud. Oluline on tuvastada, milliste strateegiliste kaupadega on tegu ja millised on võimalikud Eesti riigipiiri ületamise meetodid.

Strateegiliste kaupade ja nende komponentidena kaheti kasutatavate kaupade valmistamiseks vajaliku materjali transiit ning vahendamine Eesti kaudu on viimastel aastatel suurenenud. Üldjuhul on sellisel tegevusel äriline, mitte terrorismi toetav eesmärk. Üks põhjusi on rahvusvahelistest sanktsioonidest tulenev olukord, mille tõttu otsitakse võimalusi sanktsioonidest tulenevate piirangute eiramiseks. Kaupade liigutamisel kasutatakse erisuguseid ettevõtteid ning tarneahelaid, et tegelikku lõppkasutajat varjata.

Kriisireguleerimine ja riigikaitseobjektide turvalisuse tagamine

Terrorismivastases võitluses on oluline ennetustöö, sh õppuste ja koolituste korraldamine ning neil osalemine. 2018. a mais osales kaitsepolitsei taasiseseisvumisaja suurimal kriisiõppusel SIIL 2018, et harjutada oma rolli laiapinnalises riigikaitses julgeolekuohtude eskaleerumise korral ning hinnata sellega seotud julgeolekuküsimusi. Kõrgema riskiga visiitidest panustas kaitsepolitsei paavst Franciscuse visiidi turvalisuse tagamisse, mis kulges suuremate vahejuhtumiteta.

Teadlikkuse suurendamiseks viisime 2018. a läbi mitmeid õppuseid ja teabepäevi riigiasutustele ja riigikaitseobjektidele. Ühtlasi jätkasime riigikaitseobjektide kaitse alast nõustamist. Paraku on üha kasvav trend droonide kasutamine objektide ründeks ja tegevuse häirimiseks. Droonide soetamine on järjest taskukohasem ning nende lennu ulatus ja kasutamise mitmekülgsus teeb droonide märkamise raskemaks ning võimaldab nende külge monteerida eri ulatusega rünneteks tarvilikke komponente. Põhjalikumalt reguleerimaks mehitamata õhusõidukite kasutamist ja järelevalvet tehakse koostööd Siseministeeriumi, Lennuameti ning Majandus ja Kommunikatsiooniministeeriumiga.

Kaitsetööstusega seotud riskide maandamine

Relvaseaduse muudatustega on Eestis tegutsevatele ettevõtetele loodud legaalne alus sõjarelvade, nende laskemoona ning lahingumoona käitlemiseks. Kui varem oli ettevõtetel õigus käidelda ainult piiratud tsiviilkäibes lubatud tulirelvi ning laskemoona, siis uue seaduse kohaselt on ettevõtjatel kontrollitud majandustegevuse käigus õigus käidelda, sealhulgas valmistada, hoida, ladustada, hooldada ja demilitariseerida teenustööna, hävitada ja vedada sõjaväerelvi, laskemoona ja muud lahingumoona, lahingumasinaid ja muud sõjalist kaupa. Eesti ettevõtetel on tekkinud võimalus osaleda Eesti kaitseväe, Kaitseliidu, aga ka teiste Euroopa Liidu liikmesriikide relvajõudude korraldatavates riigihangetes, kus ettevõte saab pakkuda enda valmistatud toodangut või võtta hooldusse või remonti relvajõudude tehnikat.

See asjaolu suurendab Eesti ettevõtete konkurentsivõimet ning pikemas perspektiivis parandab valdkonna areng Eesti kaitsevõimet, kuna ettevõtjate sihtrühmadeks on ka Eesti kaitsevägi ja Kaitseliit. Kaitsetööstuse valdkonnas tegutseda soovivatele ettevõtjatele kehtestati kindlad nõudmised ja kontrollimehhanismid, mille kohaselt läbivad ettevõtted, omanikud, juhatuse liikmed ja töötajad põhjaliku taustakontrolli ning hinnatakse nende sobivust valdkonnas tegutsemiseks. Kõrged nõuded kehtestati ka käitlemiskohale. Uue valdkonna tekkimine paneb lisakoormuse Eesti ametkondadele, sh Kaitsepolitseiametile, kes osaleb lubade menetluses ning ühtlasi peab edaspidi pidevalt valdkonda kontrollima.

Sõjarelvade, nende laskemoona ning lahingumoona käitlemine toob endaga kaasa teatud julgeolekuriskid. Riskide maandamisel ja minimeerimisel on oluline tõhus järelevalve, et välistada ohtlike esemete jõudmine ebaseaduslikku tsiviilkäibesse, kus neid võidaks kasutada kuritegude või isegi terrorirünnakute toimepanemiseks. Valdkonnal hoiavad kindlasti silma peal ka Vene eriteenistused, kes on huvitatud valdkonnas toimuvast arengust ning keerukatest tehnoloogiatest, kuna teatud juhtudel võib tegemist olla kõrgtehnoloogilise majandusharuga.

Kaitsepolitsei poolt käibelt kõrvaldatud ebaseaduslik lõhkeaine ja detonaatorid

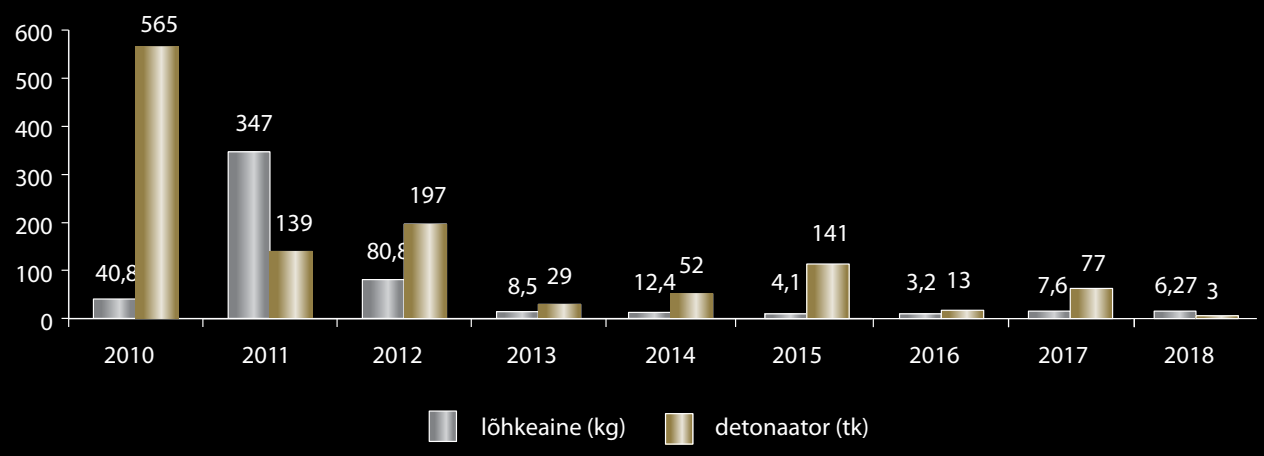

Sergei Balõbini kinnipidamine. Foto: kaitsepolitsei arhiiv.

KORRUPTSIOONIVASTANE TEGEVUS

Kaitsepolitseiameti ülesandeks on ennetada ja tõkestada riigi julgeolekut ohustavat korruptsiooni, samuti selleks vajaliku teabe kogumine ja töötlemine. Aitame maandada riske, et kõrgemad ametnikud korruptsioonikuritegusid toime ei paneks, kuid kuriteo tuvastamisel uurime seda. Korruptsioonivastases strateegias on üheks eesmärgiks korruptsioonivastaste hoiakute kujundamine. Kaitsepolitseiamet püüab neid hoiakuid kujundada kõrgemate ametnike seas nii julgeolekualase tegevuse, kriminaalmenetluste kui ka korruptsioonivastaste koolitustega. Hea meel on tõdeda, et Eesti ühiskonnas jääb korruptsiooni vähemaks ning ühiskonna hoiakud ja arusaamad muutuvad paremuse poole. Võib julgelt tunnustada justiits- ja õiguskaitsesüsteemi ning valitsusasutuste ja erasektori inimesi, kes järjepidevalt kannavad iga päev hoolt korruptsioonivastaste meetmete rakendamise eest. Süsteemset korruptsiooni esineb Eestis tõepoolest vähem. Korruptsioon on peitkuritegevus ja demokraatlikku riigikorda ohustav vähkkasvaja, mille ravi ei saa olla suvaline ning sellega tuleb süsteemselt tegeleda kõikides riikides. Iga korruptsioonikuriteo uurimine või ajakirjanduses kajastatud korruptsioonijuhtum tuletab meile meelde vajadust püsivateks jõupingutusteks. Maksame ju korruptsiooniga tekitatud kahju kaudselt kõik kinni madalama elatustaseme ja kehvemate sotsiaalteenustega.

Me ei piirdu oma tegevuses ainult riigisisese korruptsiooni tõkestamisega. Pöörame tähelepanu ka piiriülesele korruptsioonile, kui Eesti riigi kõrgemate ametnike korruptiivne tegevus kandub üle välisriikidesse või on seotud välisriikidega. Siinkohal rõhutame, et Eesti karistusseadustik kehtib ka korruptsioonikuritegude suhtes, mille panevad toime Eesti kodanikud väljaspool Eesti territooriumi ning mille subjektiks on välisriigi ametiisik. See rahvusvahelistest konventsioonidest tulenev põhimõte on väga oluline piiriüleste korruptsioonikuritegude vastu võitlemisel, sest riikide arusaamad korruptsioonist ei kattu, valmisolek korruptsiooni uurida kipub erinema ning rolli võib mängida oma ametiisikute kaitsmine. Venemaa puhul on see kahjuks osa riigi tavapärasest toimimisest ning peame sellega oma riigi korruptsiooni ennetuses ja tõrjes arvestama.

Majandusjulgeolek ja rahvusvaheliste sanktsioonide rikkumine

Majandustegevuses on suurima julgeolekuriskiga valdkondadeks endiselt energia-, transpordi- (sh transiidi-) ning IT-sektor, millele oma töös keskendume. Eesti ja meie Balti naabrid on aastaid püüdnud suurendada oma energiasõltumatust. Eesmärgiks on meie elektrisüsteemi eraldamine BRELL-i[11] elektrisüsteemist ja sidumine Kesk-Euroopa sagedusalaga. Vastupidi sellele suunale on Eestis avaldatud teaduslikke ja majanduslikke seisukohti, et see ei ole parim lahendus ning tuleks jääda seotuks BRELL-i süsteemiga. Hoopis vähem, kui üldse, mainitakse sellistes arvamustes, et Venemaa ise on võtnud samuti suuna Balti riikide elektrisüsteemid vajadusel BRELL-i süsteemist eraldada ning võiks seda võimalust kasutada. Desünkroniseerimisel võib olla kõrge hind, aga tehnilised ja majanduslikud nüansid iseseisvalt, julgeolekuaspekte arvesse võtmata ei ole energiavarustuse toimepidevuse tagamiseks ainukesed hindamiskriteeriumid. Kaitsepolitseiamet pöörab energiajulgeoleku tagamisel tähelepanu kogu energiasektori otsustus- ja toiminguprotsessidele ning teeb selles koostööd paljude asutustega.

Piiriülest ja julgeolekut ohustavat korruptsiooni aitavad tõrjuda ka rahvusvahelised sanktsioonid, millel on tegelikult mitu eesmärki – julgeoleku, rahvusvahelise õiguse ja rahu kaitse. Täpsemalt on rahvusvahelistest sanktsioonidest antud ülevaade Välisministeeriumi kodulehel[12]. Välisministeerium koordineerib rahvusvahelise sanktsiooni riigisisest rakendamist. Kaitsepolitseiameti uurimisalluvuses on rahvusvahelise sanktsiooni rikkumise kuriteod. Sarnaselt teiste kuriteoliikidega on sanktsiooni tõhus rakendamine ja asjakohane eelteavitus kuriteo tõkestamise eelduseks.

2014. aastal võttis ÜRO peaassamblee vastu resolutsiooni 68/262 Ukraina territoriaalse terviklikkuse kohta. Samal aastal võttis Euroopa Liit vastu sanktsioonid seoses olukorraga Ukrainas ja Venemaa destabiliseeriva tegevusega ning on järgnevatel aastatel neid määrusi täiendanud. Ukraina terviklikkuse, suveräänsuse ja sõltumatuse tagamiseks, Krimmi ja Sevastopoli ebaseadusliku annekteerimise vastu ning Venemaa destabiliseeriva tegevuse tõttu kehtestatud rahvusvahelised sanktsioonid on äärmiselt laiad. Need hõlmavad majandusressursse, rahalisi vahendeid ning relvade importi ja eksporti.

Tasub arvesse võtta, et sanktsioonide subjektid on Eestile geograafiliselt lähedal, mistõttu sanktsiooni rikkumise võimalused on suured. Üheks näiteks on Krimmi turismisanktsiooni võimalik rikkumine, mille asjaolude uurimiseks alustasime kriminaalmenetlust. Euroopa Liit on keelanud turismitegevuse toetamise annekteeritud Krimmis. Sanktsioon ei keela Euroopa Liidu kodanike reisimist Krimmi, kuid ELi ettevõtetel on keelatud pakkuda Krimmiga seotud turismiteenuseid. Sanktsiooni eesmärgid saavad tõenäolisemalt saavutatud, kui sanktsiooni rakendamise eest vastutav valitsusasutus selgitab ettevõtjatele sanktsiooni asjaolusid ning sanktsioonide olemust ja ulatust.

Raudtee transiidiveod ja korruptsioon

Venemaalt lähtuv transiit Eestis on olnud langustrendis pikka aega ning seda mitmel põhjusel. Eelkõige on probleemne Venemaa isolatsionistlik, protektsionistlik ning vaba turumajanduse vastane tegevus. Alltoodud Fedorenko, Krasnotšjoki ja Balõbini juhtumist saab järeldada, et korruptsioon ei tasu ennast ära ja seda ka altkäemaksudega Venemaalt lähtuvate kaubavoogude ja transiidi suurendamiseks. Järeleandmine Venemaa mitmetele nõudmistele ei ole lahendus. Venemaalt lähtuvad katsed ebakohasel viisil – olgu siis altkäemaksude või mõjutustegevuse kaudu – suurendada transiidivooge läbi Eesti kujutavad endast ohtu meie riigi julgeolekule. Kaitsepolitseiamet jätkab selliste ohtude kindlakstegemist ja tõkestamist. Rahvusvahelises plaanis ohustab Eesti julgeolekut iga katse vähendada transiidi suurendamise eesmärgil toetust Venemaale kehtestatud sanktsioonidele või teha muid selliseid järeleandmisi.

[11] *Suure sünkroonselt töötava elektrisüsteemide ühenduse BRELL moodustavad Eestiga vahelduvvooluliinide kaudu ühendatud Läti, Leedu, Kaliningrad, Venemaa ja Valgevene.*
[12] *https://vm.ee/et/rahvusvahelised-sanktsioonid*

Sergei Fedorenko ja Sergei Balõbini kinnipidamine. Mõlemad mõisteti süüdi korruptsioonikuriteos. Foto: kaitsepolitsei arhiiv.

Suur juhtumi analüüs: katse eksportida Eestisse Venemaa korruptiivseid äritavasid

Kajastame tänavu juhtumit, mis annab mõtteainet nii Venemaalt eksporditava korruptiivse ärikultuuri kui ka laiemalt erasektoris riskide ennetamise ja ohtude maandamise kohta. Iseäranis ohtlikuks tuleb pidada korruptsiooniriske, kui need lähtuvad imperialistlike ambitsioonidega naaberriigist, kus majandus on allutatud valitseva administratsiooni poliitilistele ja erahuvidele. Veelgi suurem on oht aga siis, kui Venemaalt lähtuv korruptsioon tungib Eesti kriitilise taristu juhtimisse.

2018. aastal sai kohtus lahendi juhtum transiidisektoris. 15. detsembril 2017 pidas kaitsepolitsei kinni AS Eesti Raudtee juhatuse liikme – liiklusdirektori Sergei Fedorenko kahtlustatuna altkäemaksu saamises ASi Vopak E.O.S. tütarettevõtte AS E.R.S. juhatuse liikmelt Sergei Balõbinilt. Ühtlasi vahendas Fedorenko ka kõnealuse altkäemaksu Venemaa Raudtee (edaspidi RŽD) ametnikule Anatoli Krasnotšjokile.

Sergei Fedorenko korraldas AS Eesti Raudtee liiklusteenistuse tööd. AS E.R.S. pakub Eesti territooriumil raudteelogistika ja raudteetranspordi teenust ning ühtlasi veab koos ASiga Vopak E.O.S. raudteel kaupu. Selleks, et AS E.R.S. saaks vedada soovitud koguse ASiga Vopak E.O.S. seotud kaupu Venemaalt Eestisse, pidid nad iga kuu Venemaa Raudteele esitama taotlusi, milles oli märgitud, mis kaupa, kui palju ja mis jaamade vahel tahetakse Venemaalt Eestisse vedada. Seejärel esitas RŽD päringu Eesti Raudteele, mis mahus on ettevõte valmis korraldama kaubavedusid Eesti territooriumil. ASis Eesti Raudtee kinnitas Sergei Fedorenko RŽD-le, et läbi Eesti Vabariigi territooriumi saab kaupa vedada, ning määras seejuures liiklusgraafiku. Nimetatud tegevuse eest maksis Balõbin kohtumistel Fedorenkoga talle altkäemaksu kokku summas 171 902 eurot.

Oma ametikoha tõttu oli Fedorenkol hea kontakt Anatoli Krasnotšjokiga, kes on Venemaa Raudtee direktori asetäitja juhtimise ja majandustegevuse koordineerimise alal. Talle allus RŽD CFTO osakond, mille ülesanne on rahvusvahelise kaubaveo korral-

damine ja selleks vastavate kinnituste andmine ning suhtlemine teiste riikide raudtee ettevõtjatega. Sergei Balõbini palvel käis Fedorenko kohtumas Venemaal Krasnotšjokiga ning tegi talle ettepaneku kinnitada tasu eest ASile E.R.S. lisaplaanid ja ühtlasi leppis Krasnotšjokiga kokku tasu maksmise täpsemad asjaolud. Mõni päev hiljem andis Balõbini usaldusisik Moskvas Krasnotšjokile üle altkäemaksu 72 500 eurot. Kriminaalasjas kirjeldatud ametikohustusi täites oli Fedorenkol riigi osalusega äriühingus ametiseisund avaliku ülesande täitmiseks.

Harju Maakohus tunnistas 28. märtsil 2018 kokkuleppemenetluse korras Sergei Fedorenko süüdi altkäemaksu võtmises ja vahendamises ning mõistis karistuseks 1 aasta ja 6 kuud tingimisi vangistust, lisaks pidi Fedorenko maksma riigi tuludesse 117 000 eurot.

Sergei Balõbini tunnistas Harju Maakohus 5. juunil 2018 kokkuleppemenetluse korras süüdi eelkirjeldatud kuritegude toimepanemises ning mõistis karistuseks 2 aastat tingimisi vangistust, lisaks pidi Balõbin maksma 113 000 eurot riigi tuludesse.

Korruptsiooni vähendab suhtumise muutus

Ärilettevõtte juhatuse liikme korruptiivne tegevus on alati suur tagasilöök, sest tegemist on ametikohaga, millelt eeldatakse hea valitsemise tava järgimist, eetilisust ja kõrget ärikultuuri. Nii nagu Eesti Raudtee juhtimises on ka teistes organisatsioonides sellised inimesed olemas, aga tilk tõrva võib rikkuda meepoti, siin ettevõtte usaldusväärsuse – tekib arusaam, et seal asjad nii käivadki. Et kõrgel ametikohal oleval isikul võib olla kaks nägu, tuleb teistele pahatihti üllatusena. Ühelt poolt võib kõrge ametiisik olla innukas korruptsiooni vastu võitleja, teiselt poolt võib ta omakasu huvides käituda oluliste otsuste ja toimingute tegemisel ristiv vastupidi eetilistele tõekspidamistele. Sergei Fedorenkot ei saanud lugeda juhiks, kes oleks olnud korruptsiooni tõkestamise esirinnas, kuid asjaajamises ja juhtimises oli ta kõrge autoriteet ning tema suhtes kriminaalmenetluse alustamine oli paljudele halvaks üllatuseks.

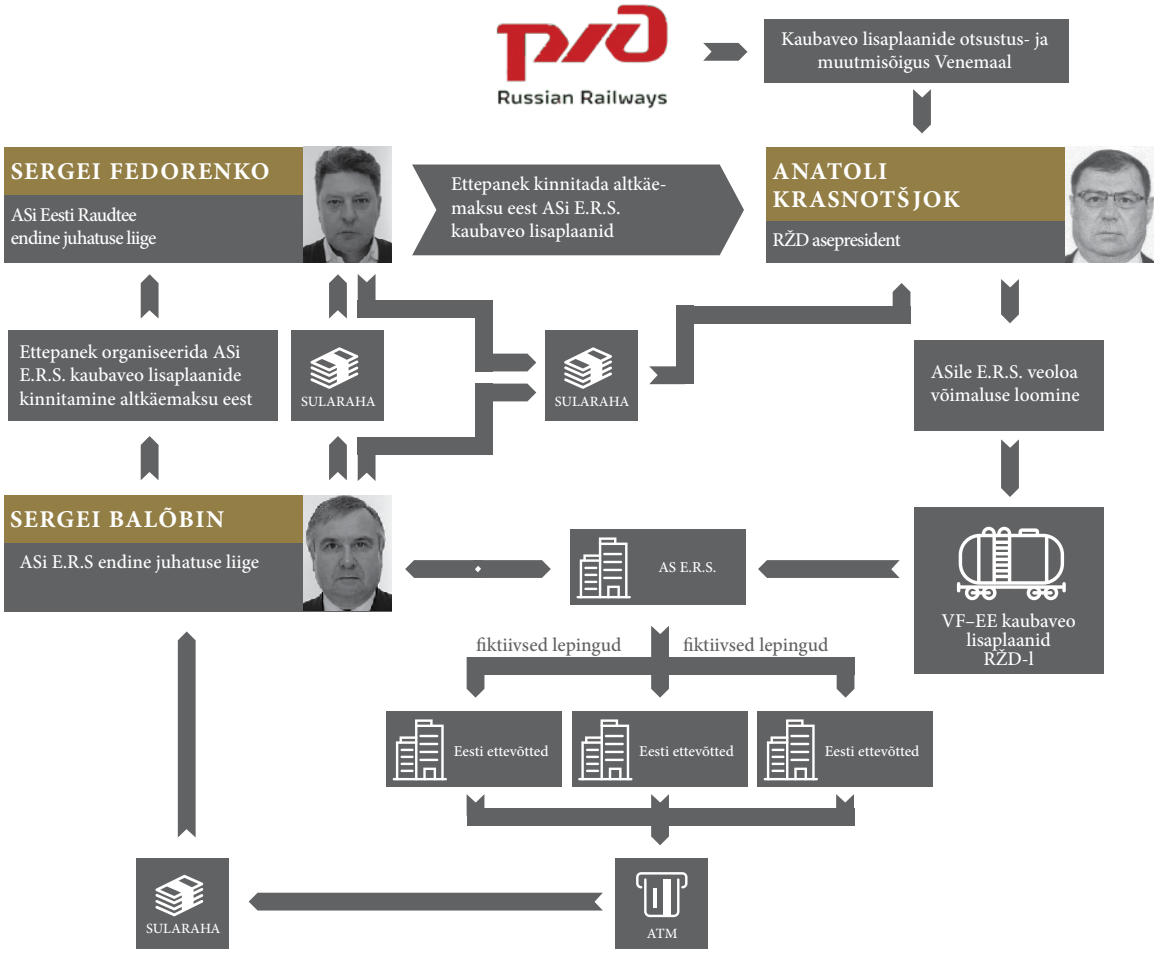

Indrek Süld oli endine tippjuht, kes istus mitmel toolil, kasutades avalikke huve erahuvides. Indrek Süld 2011. a Koidula piirijaamas rongide jälgimise- ja turvangusüsteemi avamisel tutvustamas, kuidas elektroonikasüsteem töötab. Foto: Väinu Rozental, Äripäev.

Altkäemaksu võtmisel ja andmisel on kaks osapoolt ning selleks, et tulevikus seesuguseid juhtumeid vältida, tuleb kriminaalmenetluses tuvastada, mis oli altkäemaksuskeemi põhjus ja mis hetkest hakkas ebaõiguskokkulepe kahe poole vahel arenema. Loomulikult on ametiisik see, ilma kelle nõudmise või nõustumiseta ning ebaõiguskokkuleppeta ei ole avaliku võimu korruptsioon võimalik. Sageli algab kuritegu aga ärimehe altkäemaksu pakkumisega. Selline pakkumine tuleb mitu korda ja skeemi varjamine ning korraldamine on tema algatus või looming. Siinkohal mängib olulist rolli erasektori korruptsiooni tõkestamise võimekus. Viimased uuringud ja suundumused tõstavad esile, et Eestis on sellele küll tähelepanu pööratud, kuid teha on veel palju. Üliolulline on ärisektori seisukoht, kuidas ja mis määral korruptsioonikuriteo toimepanijate tegevust hukka mõistetakse ja kas sellest tehakse järeldusi.

Süsteemseks muutuseks peavad ettevõtjad ühiselt korruptiivsete kolleegide tegevuse hukka mõistma. Siiamaani on ärisektoris altkäemaksu andmise kuritegudesse suhtutud kahjuks leigelt ning see on üks põhjustest, miks korruptsiooni levik vajalikul määral ei vähene. S. Fedorenko ja S. Balõbin töötasid altkäemaksu kuritegude toimepanemise ajal vastutavatel ametikohtadel, üks avalikus sektoris ja teine erasektoris. Fedorenko oli raudtee taristu ja liikluse juhtiv ametiisik ning Balõbin raudteeveoste ettevõtte juhatuse esimees. Nad väärivad ühesugust hukkamõistu, sest mõlemad olid korruptiivse tegevuse toimepanemisel aktiivsed ning üksteist mõisteti n-ö poole sõna ja mõtte pealt. Fedorenko oli huvitatud korruptiivsest tulust ning Balõbin nägi Fedorenko ametikohas ja tutvustes võimalust korruptiivselt transiidivooge kasvatada. Juhatuse liikme korruptsioonikuritegude puhul rõhutame veel kord: kui kõrgemad ametnikud näitavad oma eetiliste tõekspidamiste ja tegelike tegudega negatiivset eeskuju, kanduvad need väärtushinnangud ja teod edasi organisatsioonile või valdkonnale.

Üpris haruldaseks saab pidada kirjeldatud juhtumi puhul olukorda, kus ametiisik tegutseb korruptiivses skeemis nii altkäemaksu võtja kui ka vahendajana. Peamine põhjus on selles, et transiidikauba liikumine sõltub raudtee administratsioonide bürokraatia rangusest ning Eesti ja Venemaa turumajanduse toimimise veelahkmest. Eestis ei ole raudteeveostele kunstlikke administratiivseid barjääre tekitatud ning Balõbin andis Fedorenkole altkäemaksu peamiselt selle eest, et Fedorenko suudaks transiidikauba Venemaalt liikuma saada tänu oma tutvustele RŽD-s. Transiidiveoste liikuma saamiseks oli omakorda vajalik korruptiivne kokkulepe Krasnotšjokiga, milles Fedorenko koos Balõbiniga osutusid altkäemaksu andjateks.

2018. aastal arutas Harju Maakohus veel ühte Kaitsepolitseiameti uuritud Eesti Raudtee korruptsiooni kriminaalasja. 01.03.2016 pidas kaitsepolitsei kinni AS Eesti Raudtee infrastruktuuriteenistuse side- ja turvanguameti juhataja Indrek Sülla, keda kahtlustati teadvalt korruptsioonivastases seaduses kehtestatud toimingupiirangu ja riigihangete menetluse nõue-

te rikkumises eriti suures ulatuses. Samuti kihutas Indrek Süld riigihangetel konkureerivaid ettevõtjaid sõlmima konkurentidevahelisi ebaseaduslikke kokkuleppeid ning võltsima ja tema poolt korraldatavatel riigihangetel kasutama võltsitud dokumente.

Indrek Sülla üks tööülesanne oli raudtee infrastruktuuri majandamisega seotud raudteeautomaatika seadmete hooldus- ning remonttööde hankimine. Samal ajal sai ta kõrvaltegevusena perioodiliselt tulu samas valdkonnas tegutsevast ettevõttest Autsec OÜ (aastatel 2009–2016 kokku 276 312,70 eurot). Seejuures ei olnud Indrek Süld oma sellisest kõrvaltegevusest ja huvide konfliktist teavitanud Eesti Raudteed. Kriminaalasja eeluurimisel selgitati välja, et 2014. a veebruarist kuni 2016. a märtsini vastutas Süld üheksa AS Eesti Raudtee infrastruktuuri riigihanke läbiviimise eest, millel osales pakkujana temaga seotud ettevõte Autsec OÜ. Nende hangete kogumaksumus oli üle 2,2 miljoni euro. Hankel osaleva ettevõttega seotud isikuna oleks Süld pidanud ennast nendest riigihangetest taandama, kuid selle asemel tegi ta riigihangetel Autsec OÜ-le eeliseid, millega pani peale toimingupiirangu rikkumise toime ka riigihangete läbiviimise nõuete rikkumise.

Peale selle kihutas Indrek Süld tema poolt korraldatud hangetel ka osalejaid toime panema erinevaid kuritegusid. Et tagada Eesti Raudtee hangetel Autsec OÜ-le näiline konkurents, kihutas Süld Autsec OÜ juhatuse liiget Raivo Lille ja SBA Service OÜ esindajat Tõnu Plinki sõlmima konkurentsi kahjustavat kokkulepet. Tema ettepanekul esitas SBA Service OÜ hangetel pakkumused, mille tegelikult pani kokku Autsec OÜ juhatuse liige R. Lill. Samuti leppisid R. Lill ja T. Plink Sülla teadmisel kokku hankepakkumuste hinnad. T. Plink lasi SBA Service OÜ näilised pakkumused allkirjastada heausksel OÜ SBA Service juhatuse liikmel. Kuna SBA Service OÜ-l puudus riigihankel kvalifitseerituks osutumiseks vajalik tehniline ja kutsealane pädevus, kihutas Süld ka T. Plinki vastavaid dokumente võltsima ning võltsitud dokumente riigihangetel kasutama, et tagada SBA Service OÜ kvalifitseerumine hangetele.

Indrek Sülla kaasus on ilmekas näide sellest, kuidas avalikku ülesannet täitvas ettevõttes töötava ametisiku seotus ettevõttega, mis osaleb tema poolt läbiviidavatel hangetel, on suur korruptsioonioht, mis võib viia kuritegude toimepanekuni. 14.02.2019 tunnistas Harju Maakohus, et Indrek Süld, Raivo Lill ja Autsec OÜ on süüdi kõikides Riigiprokuratuuri esitatud süüdistuse punktides. Kohtuotsus ei ole lõplik, sest kriminaalasi on läbivaatamisel kõrgema astme kohtus.

Korruptsiooni tõrjutakse senisest tõhusamalt

Tallinna Sadama endiste juhtide korruptsioonikuritegude kriminaalmenetluse avalikuks tuleku järel on sellest juhtumist tehtud riigi osalusega äriühingutes mitmeid järeldusi ning on enam tähelepanu pööratud korruptsioonivastaste meetmete tõhustamisele. Abikäe tõhustuseks on ulatanud nii riigiettevõtete osaluse valitsejad (ministeeriumid), õiguskaitseasutused kui ka kolmanda sektori institutsioonid nagu MTÜ Korruptsioonivaba Eesti. AS Eesti Raudtee on olnud ja on endiselt väga aktiivne oma ettevõttes korruptsiooni tõkestamisel ja vähendamisel ning soovime neile selles vallas edu. Fedorenko altkäemaksu võtmise juhtumit võib pidada Eesti Raudtee kontekstis erandiks, sest tegemist ei ole otseselt ettevõtte saamatusest lähtuva või seda võimaldava süsteemse korruptsiooniga. Tegemist oli konspireeritud ja oskusliku korruptiivse tegevusega, kus üks juhatuse liige tegi oma pädevusest lähtuvalt eelistusi ettevõtja huvides, ning sellist pädevuse kuritarvitamist ei ole tavapäraste ettevõtte sise- ja audiitorkontrolli meetmetega lihtne tuvastada. Alati on võimalik aga kontrollimeetmeid tugevdada ning seda peab Eesti Raudtee ilmselt veel tegema.

Kaitsepolitseiameti kauaaegne korruptsiooni uurimise ja tõkestamise praktika näitab, et riigi julgeolekut ohustav korruptsioon võib läbida asutuse või ettevõtte korruptsiooni takistava sõela ning kuriteo tõkestamine või sellele jälile saamine on eelkõige võimalik julgeoleku- või õiguskaitseasutuse poolt. Tuletame asutuste juhtidele ja nende üle järelevalvet teostavatele ametisikutele meelde, et korruptsiooniriskide äratundmisel tuleb otsekohe ehk õigel ajal pöörduda õiguskaitseasutuse poole: koostöös saame korruptsiooniriske kontrollida ja maandada ning kuritegusid ära hoida.

Infotehnoloogia hangetega seotud korruptsioon

Kaitsepolitseiameti menetletud infotehnoloogia hangetega seotud korruptsioonikuritegudest saab teha järelduse, et korruptsiooniohtlikud olukorrad seonduvad ametiisikute kõrvaltegevustega. Üldiselt on korruptsioonivastase seaduse kohaselt ametiisikul väljaspool ametikohustusi õigus tegeleda mis tahes muu tegevusega, kui see ei ole otseselt seadusega keelatud ja järgitakse samas seaduses sätestatud toimingupiiranguid. Avaliku teenistuse seaduse järgi võib ametnik tegutseda ettevõtjana, töölepingu või teenuse osutamise lepingu alusel ning sellisest kõrvaltegevusest peavad ametnikud oma juhtkonda teavitama. Näiteks ministeeriumi IT-töötaja võib tegeleda väljaspool oma ametikohustusi IT-teenuste pakkumisega oma ettevõtte kaudu. Probleemid tekivad aga siis, kui ametikohustuste ja kõrvaltegevuse vahel ilmnevad kokkupuutepunktid ning need võivad hakata üksteist mõjutama. Sisuliselt on toimingupiirangute kehtestamise eesmärk selles, et ametiisik ei hakkaks korraga mitmel toolil istudes avalikke huve kasutama erahuvides. Toimingupiirangu rikkumine on korruptsioonivastase seaduse § 19 kohaselt väärtegu, kuid toimingupiirangu teadlik rikkumine suures ulatuses (40 000 €) on KarS § 300[1] kohaselt juba kuritegu. Asjad võivad aga olla veel tõsisemad, kui ametiisik kasutab väliselt justkui tavalist kõrvaltegevust vara või muu soodustuse vastuvõtmiseks vastutasuna oma ametiseisundi kasutamise eest. Sel juhul on tegemist altkäemaksu kuriteoga. Ametiisiku kõrvaltegevuse tegelikult altkäemaksuks osutumist ilmestab üks 2018. a uuritud infotehnoloogia hangetega seotud kriminaalasi.

Kõnealuse kaasuse puhul oli ministeeriumi peaspetsialisti ametiülesandeks ministeeriumi haldusala infosüsteemide arendushangete läbiviimine. Hankeid tehes jõudis ametnik järeldusele, et suudaks ise hangitavaid infosüsteemide arendusi oma põhitöö kõrvalt ära teha. Selle asemel, et oma ideed tutvustada ülemustele ning täita neid ülesandeid põhitöö osana, otsustas ametiisik ise varju jäädes hanketööd suunata mõnele endaga seotud firmale, mille kaudu töö tegemise eest tasu saada. Mõistes, et tema enda või tema lähedastega otseselt seotud ettevõtted ei saa tema korraldatavail hangetel osaleda, pöördus ta IT-firmat omava tuttava poole. Nad leppisid kokku, et firma teeb ametiisiku korraldatud hankele pakkumuse, ametiisik tagab firmale hanke võidu, aitab firmal hangitava töö ära teha ning töö eest riigi poolt firmale makstavast tasust saab ametiisik 75% endale.

2017. a suunas ametiisik sellisel moel firmale kolme hanke võidud, aitas firmal ise tööd ära teha, võttis tööd ministeeriumi esindajana vastu ja nõustus firmalt selle eest vastutasuks võtma vara üle 40 000 euro väärtuses, millest sai enne kinnipidamist kätte ligi 20 000 eurot. Sisuliselt istus ametiisik korraga mitmel toolil: viis riigi esindajana läbi hanked, tegi firma töötajana ise töö ära, tegi ise tööde tegemise üle näiliselt järelevalvet ning võttis enda tehtud tööd riigi esindajana vastu. Samuti ei saa korrektseks pidada firma ja selle omaniku käitumist. Erinevalt teistest hangetel osalevatest ettevõtetest omab firma, kelle „palgal“ on hanget korraldav isik, siseinfot ja võimalust hankeprotsessi mõjutada endale soodsas suunas. Sellest kaasusest nähtub, et altkäemaksu andmine ei pruugi seisneda üksnes otse vara andmises, vaid ka töö tegemise ja selle eest tasu saamise võimaldamises.

Sellist tegevust ei saa pidada lihtsalt „töötasu vahendamiseks“, vaid see on vaba konkurentsi kahjustav korruptiivne käitumine. Oluline on siinjuures tegevuse eesmärk – altkäemaksu võtjal oma ametiseisundi kasutamise eest saada varjatult lisatulu ja altkäemaksu andjal ametiisikule tehtud soodustuste kaudu panna teda oma huvides tegutsema. Firmajuhi käitumise muudab eriti küüniliseks see, et tegemist oli ühe teise ministeeriumi ametnikuga, kelle jaoks oli

IT-firma omamine kõrvaltegevuseks. Isegi kui antud kaasuses ei tegutsenud ta ametiisikuna, on tema käitumine probleemne ametiisiku eetika seisukohast: aus ja usaldusväärne ametiisik peab ka vabal ajal ning oma kõrvaltegevuses seadustest kinni pidama. Kaitsepolitseiamet esitas ametiisikule kahtlustuse altkäemaksu küsimises ja võtmises ning peale selle riigihangete nõuete rikkumises ja firmaomanikule altkäemaksu andmises. Prokuratuur on esitanud isikutele süüdistuse, kuid lõplikku kohtuotsust kirjeldatud kaasuses veel ei ole.

Selle kaasuse õppetunnina peab tõstma esile, et üldiselt positiivsena tunnetatavas era- ja avaliku sektori IT arendustegevuse koostöös on omad korruptiivsed ohud. IT arendustegevusi on palju ning pidevalt on puudus ajast ja ressursist. Asutuste juhtidel on vastutusrikas roll tagada ametiisikute kõrvaltegevuse kontroll sellisel määral, et välistada toimingupiirangute rikkumine ning tulu saamine tegevuse eest, mis kuulub ametiisiku teenistus- või tööülesannete hulka. Kõrvaltegevuse teavitus ja kontroll ei saa olla ühekordne ning Kaitsepolitseiameti soovitus on teha seda järjepidevalt ja põhjalikult.

Kelm kuvas riigiametnikke ja valitsuserakonda korruptiivsena

2018. a jõudis Harju Maakohtus süüdimõistva kohtuotsuseni juhtum, kus üritati jätta muljet, et asjaajamises Keskkonnaministeeriumiga on võimalik mõjutada tippametnikke, kuid tasu vajab ka ministri erakond. Udo Bachmann pakkus 2015.-2016. a oma teeneid ühe Võrumaal asuva kinnistu omaniku esindajale, kes soovis oma kinnistu kruusamaardlana võõrandada. Bachmann väitis kinnistu omaniku esindajale, et on valmis tasu eest korraldama kinnistule kaeveloa saamise ja saavutama selleks vajalikud kokkulepped Keskkonnaministeeriumi tippametnikega. Ta väitis muu hulgas kinnistu omaniku esindajale, et kaeveloa saamiseks peab kinnistu omaniku esindaja tema kaudu tegema 50 000 euro suuruse annetuse keskkonnaministri koduerakonnale. Kriminaalmenetluses tuvastatu kohaselt kohtus Bachmann kaeveloa asjus küll mitme Keskkonnaministeeriumi ametnikuga, kuid raha või soodustusi ta neile ei pakkunud ning mõjuvõimuga kauplemist ei toimunud.

Bachmanni käitumist vaaginud kohus leidis, et tema kohtumised Keskkonnaministeeriumi ametnikega polnud kõnealuse kaeveloa saamiseks vajalikud, vaid pigem olid need käigud Bachmanni ennast harivad. Näide meenutab olukorda, kus muusik, kes ei tunne noote, võtab tasu teose kirjutamise eest, minnes ise alles noote õppima, ja esitab noodiõppe tasu taotlused teose tellijale. Harju Maakohus mõistis Udo Bachmanni süüdi kelmuse katses, Tallinna Ringkonnakohus oma 16.01.2019 otsusega ka altkäemaksu vahendamise katses, määrates temale karistuseks 2 aasta pikkuse vangistuse 2-aastase katseajaga. Kohtuotsus ei ole veel jõustunud.

Suuremate kohalike omavalitsustega seotud korruptsioonijuhtumid

Kaitsepolitsei uurida on kuue suurema omavalitsuse juhtidega seotud korruptsioonijuhtumid. Loomulikult on peamine eesmärk aidata kaasa korruptsiooniriskide maandamisele ja korruptsioon ära hoida. Suuremate omavalitsuste korruptsiooni ohjeldamine peab aitama kaasa, et kuritegeliku korruptsiooni tase oleks võimalikult madal ega hakkaks ohustama riigi julgeolekut. Möödunud aastal oli aktiivseid kriminaalmenetlusi nii Tartu, Tallinna kui ka Kohtla-Järvega seoses. Tallinnas lõppesid kaks uurimist ilma karistusõigusliku hinnanguta kohtus.

Korruptsioon Tallinna linnavalitsuses

22. septembril 2015 pidas Kaitsepolitseiamet kahtlustatavana kinni Tallinna linnapea Edgar Savisaare, kellele esitati eeluurimise lõpus kahtlustused rahapesus, suures ulatuses keelatud annetuse vastuvõtmises, linna rahaliste vahendite omastamises ning korduvas altkäemaksu võtmises varade ja soodustustena nii enda kui ka kolmanda isiku kasuks. Esimene kohtuistung peeti 12. juunil 2017, kuid juba Savisaare kohtu alla andmisel olid üleval tema terviseprobleemid. Eesti Kohtuekspertiisi Instituudi (EKEI) tehtud terviseseisundi ekspertiis andis hinnangu, et Savisaare võib kohtu alla anda.

5. juunil 2018 tegi Harju Maakohus määruse, millega lõpetati kriminaalmenetlus süüdistatava Edgar Savisaare suhtes KrMS § 199 lg 1 p 6 ja § 274 lg 1 alusel. 14. augustil 2018 tegi Tallinna Ringkonnakohus määruse, millega tühistas maakohtu määruse kriminaalmenetluse lõpetamises ja tagastas kriminaalasja maakohtule kohtumenetluse jätkamiseks süüdistatava suhtes. Riigikohus tühistas 21. detsembril 2018. a määrusega Tallinna Ringkonnakohtu 14.08.2018. a määruse ja jõustas Harju Maakohtu 5. juuni 2018. a määruse, millega lõpetati kriminaalmenetlus Edgar Savisaare suhtes KrMS § 274 lg 1 ning § 199 lg 1 p 6 alusel süüdistatava parandamatu haigestumise tõttu, kuna ta pole võimeline kriminaalmenetluses osalema ega süüdimõistmisel karistust kandma.

Kokkuvõtlikult tõdeb Riigikohtu kriminaalkolleegium, et kuigi Savisaar saaks teatud tingimuste täitmise korral kohtuistungil osaleda, on tema terviseseisundit silmas pidades suur risk, et kriminaalmenetluse jätkamisel võib selles osalemine põhjustada süüdistatava tõsise terviserikke või surma. Kohus ei saa eksperdiarvamuses nimetatud tingimuste täitmist kontrollida ja tõendite põhjal pole võimalik sedastada, et ravi ning arsti soovituste järgimata jätmine on olnud süüdistatava tahtlik tegevus, mille eesmärk on kohtumenetlusest kõrvale hoida. Lisatõendite kogumata jätmist eespool märgitud küsimustes ei saa maakohtule ette heita. Kuna süüdistatav on raskelt haigestunud, ta ei parane ja kohtumenetluse senine käik võimaldab järeldada, et kriminaalasja arutamine takerdub jätkuvalt süüdistatava terviseseisundist tingitud probleemide taha, ning veel mõnda aega vältava kohtumenetluse tingimustes on tema raviks ja arsti soovituste järgimiseks vajaliku rutiini jälgimine veelgi raskem, on maakohtu otsustus – lõpetada Savisaare suhtes kriminaalmenetlus – tegelikku olukorda arvestav. Kriminaalasjas jätkub kohtumenetlus teiste isikute suhtes, kes on saanud erisuguse sisuga süüdistused.

Samas kriminaalasjas on Harju Maakohus 19. oktoobril 2017 kinnitanud kokkuleppe Villu Reiljani altkäemaksu vahendamise osas. Kohtumenetluses tuvastati, et 15. detsembril 2014 vahendas Reiljan Tallinna Linnavalitsuses Edgar Savisaare töökabinetis toimunud kohtumisel Savisaarele oma tööandja AS Silikaat Grupi esindaja soovi, et Savisaar Tallinna Linnavalitsuse juhina korraldaks ehitusloa tingimuste rikkumisest hoolimata Tallinnas Sihi 108 paikneva eramu ehitustööde jätkamise võimaldamise Tallinna Linnaplaneerimise Ameti ametnike poolt. Samuti vahendas Reiljan Savisaarele AS Silikaat Grupi esindaja lubaduse toetada vastutasuna Savisaare ametiseisundi kasutamise eest Eesti Keskerakonda 20 000 euroga.

Korruptsioon Tallinna prügimajanduses

25. mail 2017 pidas Kaitsepolitseiamet kahtlustatavana kinni Tallinna abilinnapea Arvo Sarapuu, keda kahtlustati KarS § 300[1] alusel selles, et ta on teadvalt rikkunud korruptsioonivastases seaduses kehtestatud toimingupiirangut suures ulatuses.

Arvo Sarapuu oli ajavahemikul 12.04.2011 – 26.05.2017 Tallinna Linnavalitsuse abilinnapea. Vastavalt Tallinna Linnavalitsuse liikmete tööjaotusele koordineeris abilinnapea Sarapuu sellel ajavahemikul Tallinna Keskkonnaameti tegevusvaldkondi ja korraldas nende valitsemisalasse kuuluvaid töid, sh jäätmekäitlust.

2014. a oktoobris asutati Baltic Waste Management OÜ (edaspidi BWM OÜ). Kohtueelses menetluses kogutud andmete kohaselt toimus osaühingu rahastamine ning toimimiseks vajalike vahenditega varustamine Atko Grupp AS-iga seotud äriühingute ja isikute poolt. Arvo Sarapuu oli Atko Grupi nõukogu liige. Tallinna Keskkonnaameti korraldatud riigihangetel ajavahemikul 20.06. – 24.10.2016 tunnistati edukaks ühispakkujad BWM OÜ ja Tapa Autobussipark OÜ ning sõlmiti hankelepingud: Lasnamäe jäätmeveopiirkonnas nr 10 (maksumusega 440 369 eurot, leping kestusega kuni 31.10.2021), süvakogumismahutid (maksumusega 291 603 eurot, leping kuni 30.09.2020), Nõmme jäätmeveopiirkonnas nr 2 (maksumusega 557 000 eurot, leping kuni 28.02.2022) ja Vanalinna jäätmeveopiirkonnas nr 5 (maksumusega 570 000 eurot, leping kuni 31.03.2022).

Ootele jäi Haabersti ja Kristiine hankega seotud lepingu sõlmimine. BWM OÜ alustas hankelepingute täitmist, kuid mitte nõuetele vastavalt. Hankelepingute täitmisega seotud küsimuste lahendamisel osales A. Sarapuu. 21.12.2018 koostas Riigiprokuratuur KrMS § 202 alusel kriminaalasja osalise lõpetamise määruse A. Sarapuu suhtes, kuna isiku süü ei olnud suur, teda ei olnud varem kriminaalkorras karistatud, avalik menetlushuvi oli muutunud ajas nii isiku käitumise kui ka terviseseisundi tõttu. Selle pärast oli isikut võimalik mõjutada ka muude vahenditega kui karistamisega. Sarapuule määrati kohustus tasuda tähtajaga 21.05.2019 riigituludesse 12 000 eurot ning ekspertiisikulu 813 eurot. Kriminaalasjas jätkub menetlus kahe isiku suhtes, kes on saanud eri sisuga kuriteokahtlustused.

Kohtla-Järve volikogu liikmed petsid kultuurikeskusest raha välja

2018. a jõudis Viru Maakohtus süüdimõistva kohtuotsuseni Jevgeni ja Juri Saltkõkoviga seotud juhtum. Kaitsepolitsei pidas 2014. a oktoobris kahtlustatavatena kinni Kohtla-Järve volikogu liikmed, noortekeskuse direktori Juri Saltõkovi ning tema poja noortekeskuses projektijuhina töötava Jevgeni Saltõkovi ning nad võeti pooleks aastaks vahi alla. Isa ja poeg Saltõkovid korraldasid noortekeskusesse fiktiivselt mitme isiku tööle võtmise, kuid tegelikult need isikud seal kunagi ei töötanud. Tööle vormistatud inimeste nimele laekunud töötasu võtsid uurimisalused endale.

Viru Maakohus mõistis Juri Saltõkovi süüdi kelmuses ja ametialases võltsimises, määrates temale karistuseks 2 aasta ja 6 kuu pikkuse tingimisi vangistuse 3-aastase katseajaga. Kohus mõistis Jevgeni Saltõkovi süüdi kelmuses ja ametialases võltsimises, määrates temale karistuseks 2 aasta pikkuse tingimisi vangistuse 3-aastase katseajaga. Kohus rahuldas osaliselt Kohtla-Järve linna kui kannatanu tsiviilhagi ning mõistis Saltõkovidelt solidaarselt välja linna kasuks 40 237 eurot.

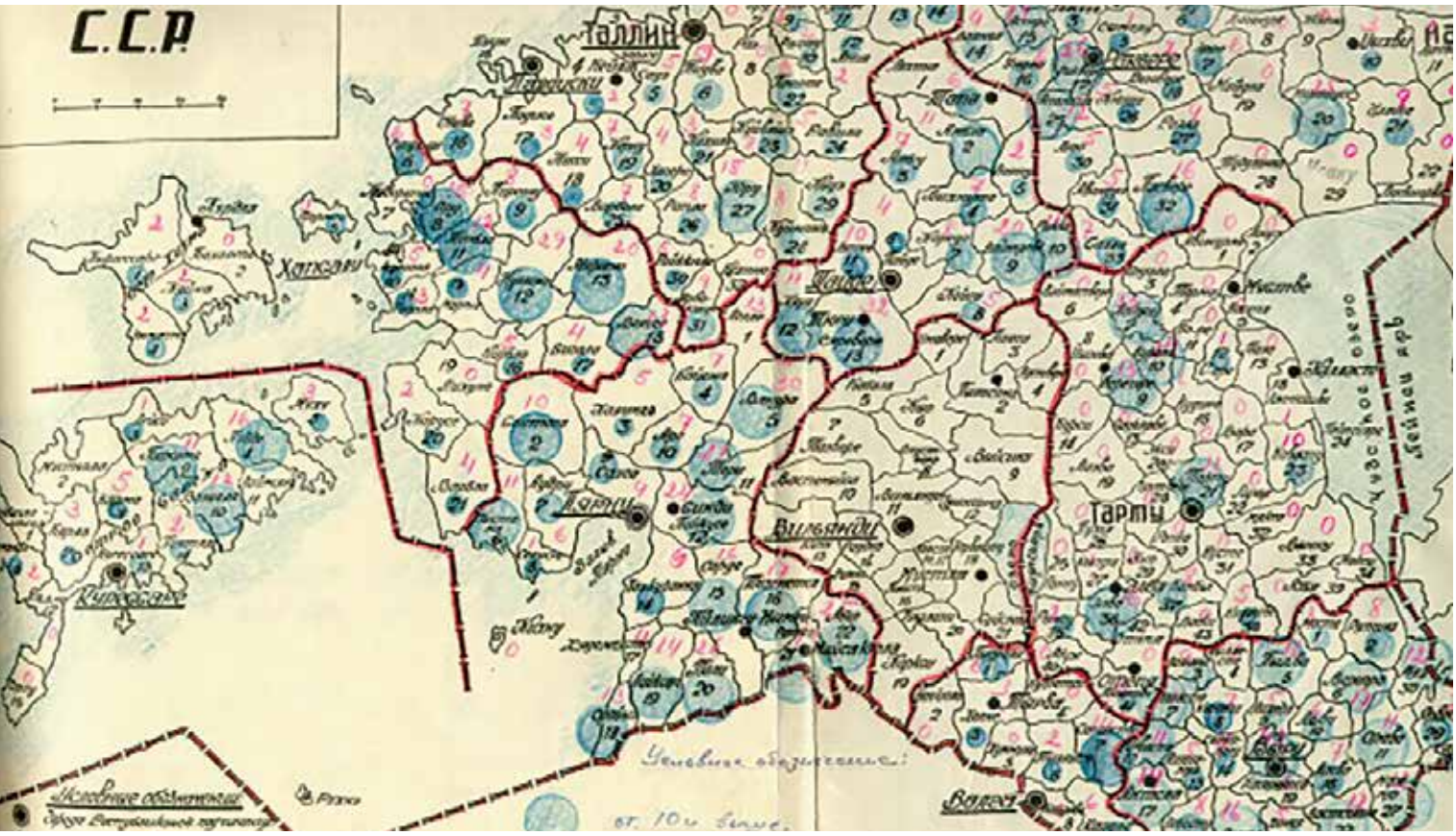

Tšekistide kaardistatud metsavennasalgad 1946. aastal. Foto: Riigiarhiiv.

VÕITLUS VABADUSE EEST

DOKUMENDID NÕUKOGUDE OKUPATSIOONIVÕIMU TEGEVUSEST METSAVENDLUSE HÄVITAMISEL 1950. AASTATEL

9. mai 1945 ei tähendanud NSV Liidu jaoks rahuaja saabumist. 1939.-1940. aastal Molotovi-Ribbentropi pakti alusel okupeeritud Lääne-Ukrainas, Lääne-Valgevenes ja Balti riikides jätkus võitlus ulatusliku relvastatud vastupanuliikumisega ehk metsavendlusega. Koos okupatsioonivõimule aktiivset vastupanu osutavate inimestega varjusid uute Nõukogude repressioonide hirmus metsa tuhanded mehed ja naised, kelle ainsaks sooviks oli jääda ellu ja pääseda Siberi vangilaagritest. Nõukogude võimu jaoks kujunes metsavendlus järgnevatel aastatel suurimaks nii sisekui ka välispoliitiliseks probleemiks, mille kiire ja lõplik lahendamine korduvalt ebaõnnestus. Maailma avalikkuse silmis lõhkus vastupanu jätkumine NSV Liidu „vennaliku rahvaste pere" kuvandit ning riigisisesi takistas Nõukogude okupatsioonivõimu kinnistamist ehk sovetiseerimist. Stalini korralduste täitmiseks ja vastupanu lõplikuks murdmiseks võttis Kreml kasutusele varem korduvalt järeleproovitud meetodid – vägivalla ja massirepressioonid.

Nõukogude võimule oli kasulik eksponeerida igasugust vastupanu ja allumatust okupatsioonile banditismina ehk labase kriminaalkuriteona. Salajases ametkondlikus asjaajamises tehti aga rangelt vahet kriminaalsel ja poliitilisel banditismil, millest viimast käsitleti nn nõukogudevastase elemendi ühe tegevusvormina. Aastatel 1944–1947 juhtis Eesti territooriumil metsavendadega peetavat võitlust Eesti NSV Siseasjade Rahvakomissariaadi (SARK) banditismivastase võitluse osakond (BVVO), mis allus NSV Liidu SARK-i samanimelisele osakonnale. Viimane nimetati 1944. a lõpus ümber Banditismivastase Võitluse (BVV) Peavalitsuseks.

1947. a alguses anti BVVO koos hävituspataljonidega Eesti NSV Siseministeeriumi (SM) koosseisust üle Riikliku Julgeoleku Ministeeriumile (RJM). Sarnased muutused toimusid paralleelselt ka Lätis, Leedus ja Ukrainas. Tegemist oli pretsedendiga, sest NSV Liidu SM-i kompetentsi kuulus banditismivastane võitlus

veel kuni 1950. aastani, mil BVV peavalitsus läks üle RJM-i alluvusse. Selle sammuga tehti lõpp eelkõige propagandistlik-ideoloogilistest kaalutlustest ajendatud tööjaotusele, kus peamist osa vastupanu mahasurumisel etendas julgeolekuorganite asemel hoopis siseministeerium, mille esmane funktsioon oli kriminaalkuritegevuse ohjeldamine. Otsus kinnitas veel kord, et enne II maailmasõja puhkemist okupeeritud Euroopa territoorium moodustas Kremli silmis eraldiseisva tsooni, kus ülekaalukalt domineeris poliitiline banditism ehk relvastatud vastupanuliikumine. NSV Liidus registreeritud kõigist kriminaalbandedest tegutses okupeeritud Balti riikides vaid tühine osa, 1946. a seisuga 5,6%.

Aastatel 1947–1953 juhtis Eestis metsavendlusega peetavat võitlust Eesti NSV RJM-i 2-N osakond. Nõukogude julgeolekuorganite terminoloogia kohaselt oli tegemist banditismi likvideerimisega. Moskvale edastatavas aruandluses oli kõige olulisemaks näitajaks likvideeritud bandiitide arv, mille jagunemine tapetuteks ja vangistatuteks omas vaid statistilist tähendust. Nõnda olid end varjavad inimesed asetatud väljapoole seadusi ja jäetud ilma elementaarsematestki inimõigustest. Moskvast nõuti vastupanu võimalikult kiire ja lõpliku mahasurumise nimel üha karmimaid abinõusid. Eesmärgiga eraldada end varjavad inimesed nende toetajaskonnast otsustati represseerida terved perekonnad. 1949. a märtsis toimus Eestis, Lätis ja Leedus massiküüditamine, mille käigus saadeti Eestist välja nii seni tabamata kui ka varem mõrvatud metsavendade pereliikmed, valdavas osas vanemad, naised ja lapsed. Vastupidi Moskva ootustele tõid massirepressioonid endaga kaasa uue metsa varjujate laine ja võitlus jätkus.

Järgnevalt avaldame aastaraamatus kaks NSV Liidu riikliku julgeoleku ministri Semjon Ignatjevi (1904–1983) käskkirja aastatest 1952 ja 1953, mis suunasid Eesti NSV RJM-i tegevust ühes suuremas rünnakus relvastatud vastupanu alistamiseks. Eesti NSV riikliku julgeoleku minister oli siis Valentin Moskalenko (1908–1984), kes korduvalt isiklikult osales arreteeritute piinamises ja peksmises. Etteruttavalt võib öelda, et midagi kardinaalselt uut ei suutnud Nõukogude tšekistid nüüdki välja mõelda: nii nagu varasematelgi aastatel pandi põhirõhk sõjalistele operatsioonidele, piinamistele ja vägivallale. 1953. a alanud operatsioonide üheks tulemuseks oli vendade Richard ja Rafael Vähi metsavennasalkade hävitamine ning liikmete mõrvamine Võrumaal. Nende salajase massihaua leidmisest ja hukkunute tuvastamisest andsime põhjalikuma ülevaate aastaraamatus 2012.

Dokumentidest parema arusaamise huvides võib vajada mõningat selgitust NSV Liidu julgeolekuorganite ettekujutus Eesti vastupanuliikumise olemusest ja struktuurist. Nüüdseks on hästi teada, et enamasti tegutsesid Eesti metsavennad väikeste eraldiseisvate salkadena, kontaktid välisriikidega olid olude sunnil harvad või puudusid sootuks. Peamiselt tegeleti enese varjamisega, kuid avastamise korral oldi valmis oma elu relvaga kaitsma. Isoleeritus välismaailmast ja -sidemetest tekitas sageli lootusetuse tunde, kuid teisalt aitas säilitada konspiratsiooni ja vältida sissekukkumisi. Nõukogude julgeolekuorganite jaoks, kes tegelesid ühteaegu nii luure kui ka vastuluurega, moodustasid metsavennasalgad ehk banded nn nõukogudevastase elemendi kõige madalama osa.

Teooria kohaselt juhtis Eestis bandede moodustamist ja tegevust nõukogudevastane põrandaalune (ka nõukogudevastased organisatsioonid), kuhu kuulusid vaenulikult meelestatud haritlased, endised sõjaväelased, poliitikud jt. Nende jälitamine oli peamiselt RJM-i 5. osakonna ülesanne. Juhtiva põrandaaluse kohta usuti, et selle liikmed saavad omakorda suuniseid sõja eel ja ajal lääneriikidesse põgenenud rahvuskaaslastelt ehk Eesti emigratsioonilt, mille agentuurne töötlemine oli suuresti RJM-i 1. osakonna kompetentsis. Mõistagi ei saanud oma tegevuses olla iseseisvad ka Välis-Eesti kogukonnad – Nõukogude julgeolekuorganid käsitlesid neid Lääne luureteenistuste käepikenduste ja tööriistadena. Kaua kestvas vastupanus NSV Liidu okupatsioonivõimule süüdistati lääneriikide propagandat ja vaenlase agentuurkombinatsioone.

Kirjeldatud ideoloogiliselt laetud ahel ilmneb selgesti siin avaldatud NSV Liidu RJM-i käskkirjadest ning sellest lähtuvad ka dokumentides esiletoodud puudused ja nõuded töö parandamiseks. Paljud metsavennad tabati tõepoolest agentuurtöö abil, kuid enamasti pärinesid koostööle hirmutatud inimesed nende endi lähemast tutvus- või sugulusringist. Veelgi enam väärib tähelepanu nõue käivitada operatiivtöö iga end varjava inimese vastu eraldi ja kinnistada igaühele nimeline vastutav operatiivtöötaja. Peale julgeolekuorganite operatiivtöötajate kaasati inimjahti hävituspataljonid, miilits, siseväed, raudtee- ja piirivalveüksused. Ainsaks motivatsiooniks tabada inimene elusana oli võimalus kasutada teda kaaslaste löögi alla meelitamiseks. 1953. aastal Moskvast koordineeritud rünnak kujunes tõeliselt ohvriterohkeks: Eestis tapeti tšekistide poolt ainuüksi veebruaris-märtsis 43 ja vangistati 165 inimest.

Puutlipalu punkrilahingu mälestusmärk. Foto: kaitsepolitsei arhiiv.

NSV Liidu riikliku julgeoleku ministri käskkiri 1952. aastast

Sisu: tõsistest vigadest ja puudustest Eesti NSV RJM-i agentuur-operatiivses ja uurimistöös

Nr 00630 19. august 1952 Moskva

Eesti NSV RJM-i töö kontroll ja selle küsimuse arutamine NSV Liidu RJM-i kolleegiumi[13] istungil näitasid, et vabariigi riikliku julgeoleku minister sm Moskalenko, tema asetäitjad sm-d Tšernov[14] ja Svinelupov[15] ei ole rakendanud abinõusid agentuur-operatiivse ja uurimistöö ümberkorraldamiseks ja parandamiseks, juhivad seda vabariigi operatiivolukorda arvestamata, unustades seejuures, et:

kodanlik Eesti oli pikemat aega baasiks välisriikide luuretele Nõukogude Liidu vastases võitluses;

nõukogude võimu kehtestamisel ja pärast vabariigi vabastamist Saksa fašistlikest vallutajatest põgenes märkimisväärne osa vaenulikest elementidest, eriti kodanlike natsionalistide hulgast, välismaale ja moodustas seal organiseeritud natsionalistlike keskustega Eesti emigratsiooni, mis olles USA ja Inglismaa luureorganite ülalpidamisel ja teenistuses, juhib aktiivset võitlust NSV Liidu vastu;

senini tegutsevad vabariigi territooriumil tabamata osa Ameerika ja Inglise luureorganite poolt suunatud relvastatud natsionalistlikust põrandaalusest ja nende poolt toetatud terroristlike organisatsioonide ROVS[16], NTS[17], kodanlike ja fašistlike organisatsioonide Sotsialistlik Tööliste Partei, Rahvuslik Keskerakond, Vapsid, Isamaaliit, Kaitseliit jt jäänused.

Nende operatiivsete erisuste ebaõige hindamine vabariigis on viinud tšekistliku töö üldise nõrgenemiseni ja minnalaskmiseni selle tähtsaimates liinides.

Eesti NSV RJM-i luurealane töö on sisuliselt organiseerimata. Käesoleva ajani ei ole tehtud midagi Ameerika, Inglise, Rootsi, Soome jt kapitalistlike riikide luurete agentide illegaalsete sisenemiskanalite äralõikamiseks, ei rakendata vajalikke abinõusid agentuuri värbamiseks välismaiste nõukogudevastaste natsionalistlike organisatsioonide aktiivsete liikmete hulgast ega meie kontrollitud agentuuri sisseviimiseks.

Välisriikidesse sõitvatel laevadel olev agentuur on suuremas osas tegevuseta, mingeid tähelepanu väärivaid välismaiseid sidemeid ei loo ja positiivseid tulemusi ei anna. Võimalusi sidemete taastamiseks 1940.-41. aastal värvatud ja välisriikidesse emigreerunud agentuuriga ei ole kasutatud.

Selle tulemusena töötab Eesti NSV RJM pimesi, omamata mingeidki materjale Ameerika ja Inglise luure ning peamiselt Rootsi ja Lääne-Saksamaa territooriumil meie vastu tegutsevate välismaiste nõukogudevastaste natsionalistlike keskuste vaenulike kavatsuste kohta.

Vabariigi RJM-i organite vastuluuretöö on samuti ebarahuldavas seisukorras.

Selle asemel, et keskendada tähelepanu peamise ülesande – välisriikide, esmajoones Ameerika ja Inglise luure tegutseva agentuuri paljastamise – täitmisele, tegelevad juhtkond ja operatiivkoosseis peamiselt endiste

[13] *NSV Liidu RJM-i kolleegium moodustati 31. detsembril 1950 ÜK(b)P KK Poliitbüroo ja NSV Liidu MN otsusega. Kolleegium koosnes 19 inimesest, kelle hulka kuulusid riikliku julgeoleku minister, tema asetäitjad ja RJM-i keskaparaadi ülemad.*

[14] *Aleksandr Tšernov (1911–1978). Eesti NSV riikliku julgeoleku ministri asetäitja 1951–1953. Juhtis metsavendadega peetavat võitlust, 1952–1953 koordineeris Võrumaal RJM-i operatiivgruppide tegevust. Võttis isiklikult osa arreteeritute peksmisest ja piinamistest.*

[15] *Mihhail Svinelupov (1903–1979). Eesti NSV riikliku julgeoleku ministri asetäitja 1951–1953.*

[16] *Vene Üldsõjaline Liit (Русский общевоинский союз) (РОВС). 1924. aastal emigratsioonis kindralleitnant Peter von Wrangelli poolt asutatud Vene valgekaartlik organisatsioon.*

[17] *Venemaa Solidaristide Rahvatöö Liit (Народно-трудовой союз российских солидаристов) (НТС). 1930. aastal emigratsioonis loodud Vene kommunismivastane organisatsioon.*

käsilaste, reeturite, Saksa sõjaväeliste ja poliitiliste formeeringute liikmete töötlusega.

Kõige olulisemate ja operatiivset tähelepanu väärivate Inglise, Rootsi, Jaapani ja teiste luureorganite kindlakstehtud endiste agentide ja ametlike kaastöötajate praeguse vaenuliku tegevuse ja kuritegelike sidemete väljaselgitamisega ei tegeleta läbimõeldult ega eesmärgipäraselt.

Isikuid, kes varem on pikemat aega elanud Ameerikas, Inglismaal ja Prantsusmaal, samuti neid, kes on töötanud välisesinduste juures, valgeemigrantlike terroristlike organisatsioonide ROVS ja NTS aktiivseid liikmeid ning spionaažis kahtlustatavaid ei töödelda.

Tšekistlikke abinõusid kasutatakse neis asjus pinnapealselt ja suuremal osal juhtumitest piirdutakse tõendite kogumisega töödeldavate isikute varasema tegevuse ja nende nõukogudevastaste väljaütlemiste kohta.

Agentuur-operatiivset tööd natsionalistlike elementide õõnestustegevuse paljastamiseks juhitakse samuti halvasti. Paljud märkimisväärset operatiivset huvi pakkuvad aktiivsete natsionalistide toimikud seisavad puutumatult.

Signaale natsionalistide vaenulike ilmingute kohta, eriti intelligentsi ja õppiva noorsoo hulgast, ei ole kontrollitud õigeaegselt, abinõusid nende organiseeritud nõukogudevastase tegevuse kindlakstegemiseks enamikul juhtudel ei kasutata.

ÜK(b)P KK ja NSVL RJM-i korduvaid nõudmisi natsionalistliku põrandaaluse ja selle relvastatud bandede likvideerimiseks ei ole vabariigi RJM-i organid täitnud.

Märjamaal, Vändras ja teistes rajoonides tegutsevad karistamatult juba aastaid Richard Vähi[18], Johannes Heeska[19], Enn Luhtmaa[20] banded, korraldavad terroriakte ning kolhoosi- ja riigivara röövimisi.

Vaatamata sellele ei rakendata läbimõeldud abinõusid meie agentuuri sisseviimiseks bandedesse nende liikmete likvideerimise ja tabamise eesmärgil, legendeeritud „natsionalistlikke" gruppe[21] kasutatakse halvasti ja vajalikke operatiivseid tulemusi need ei ole andnud.

Sm-d Moskalenko, Tšernov ja 2-N osakonna ülem Gavrilov korraldavad bandiitliku põrandaaluse likvideerimise tööd valesti, eraldades selle kunstlikult võitlusest kodanlik-natsionalistlike elementidega, kes toetavad bandiitlikke formeeringuid.

Hoolimata seoste olemasolust bandiitliku põrandaalusega, antakse kodanlike natsionalistide olulisemad töötlused 2-N osakonnalt üle 5. osakonnale, 2-N osakonna ja perifeeriaorganite[22] tegevus selles liinis piirdub aga ainult bandede ja üksikbandiitide jälituse ja likvideerimisega sõjaliste operatsioonide abil.

Olemasolevaid agentuur- ja uurimismaterjale vabariigis varem eksisteerinud kodanlike ja fašistlike parteide (Sotsialistlik Tööliste Partei, Rahvuslik Keskerakond, Vapsid, Isamaaliit jt) kohta ei ühendata ega kasutata operatiivselt.

Samuti ei pöörata vajalikku tähelepanu trotskistide, esseeride, kodanlike poliitiliste parteide ja organisatsioonide endiste liidrite ja aktiivsete liikmete töötlusele, mille tulemusena nende vaenulik tegevus ei paljastu.

Jälitustööd juhitakse primitiivselt ja peamiselt ainult väheolulistes asjades. Eri aegadel Eestisse õõnestustegevuse organiseerimiseks heidetud või jäetud välisriikide luurete tuvastatud emissaride ja agentide

[18] *Richard Vähi (1918–1953) varjus metsa 1949. aasta märtsiküüditamise eest. Pääses 1951. aastal haavatuna Saika punkrilahingust ja oli pärast seda tagaotsituim metsavend Lõuna-Eestis. Richard Vähi langes koos abikaasa Elsa Vähi ja veel kuue kaaslasega Puutlipalu punkrilahingus 29. märtsil 1953.*

[19] *Johannes Heeska (1910–1991) oli tagaotsitav eelkõige seoses 1. detsembri 1948 rongirööviga Võrumaal Sõmerpalu jaama lähedal. Ta arreteeriti 1953. aastal ja mõisteti 25 aastaks vangilaagrisse. Vabanes 1971.*

[20] *Enn Luhtmaa (1905–1954) oli Võrumaa metsavend. Mürgitati ja tapeti RJM-i mõrvaragendi poolt Mõnistes 14. juulil 1954.*

[21] *Legendeeritud „natsionalistlikud" grupid olid julgeolekuorganite poolt agentidest ja tšekistidest moodustatud võltsmetsavennasalgad, mille eesmärgiks oli luua ühendus end varjavate inimestega ja nad seejärel hävitada. Aktiivsemalt kasutati seda taktikat Ukraina ja Leedu NSV-s. Eesti NSV-s moodustati legendeeritud gruppe harva. Peamiselt koosnesid need mõrvaragentidest, kelle ülesandeks oli aktiivsemate metsavendade „füüsiline likvideerimine". 1952. aastal oli Eesti NSV RJM-is arvel 23 mõrvaragenti.*

[22] *Perifeeriaorganiteks nimetati Eesti NSV RJM-i rajooniosakondi, enne 1950. aastat maakonnaosakondi.*

suhtes tõsiseid agentuur-operatiivseid abinõusid ei rakendata. Omades andmeid nende isikute viibimisest vabariigi territooriumil, ei organiseerinud Eesti RJM-i organid nende sugulus- ja teiste sidemete agentuurjälgimist.

Ka pärast ÜK(b)P KK otsust on mõned operatiivtöötajad ja uurijad uurimistöös jätkanud sotsialistliku seadusandluse rikkumist, võltsinud agentuur- ja uurimismaterjale, kuulanud tunnistajatena üle agentuuri ja toimetanud kodanikke põhjendamatult aresti.

1951. aastal Kilingi-Nõmme rajooni nõukogudevastaste lendlehtede levitajaid jälitama komandeeritud 5. osakonna jaoskonnaülem sm Nižnikov[23], selle asemel et viia ellu kavandatud abinõud, pidas ebaseaduslikult kinni grupi mittetäieliku keskkooli õpilasi (Västrik, Karu jt) ja sundis nad ähvarduste abil andma väljamõeldud tunnistusi, mille alusel nad vahistati.

Vaatamata sellele, et kinnipeetute süütus oli ilmne ja kindlaks tehti lendlehtede tegelikud autorid, hoiti õpilasi ebaseaduslikult vahi all 3–5 kuud.

Agentuurvõrgu vähendamine Eesti RJM-i organites toimub formaalselt.

Selle tööga esialgu venitades ja siis, et täita see valitsuse määratud tähtajaks, kustutasid ministeeriumi juhtkond ning kohalike organite ülemad kiirustades ja valimatult osa agentuuri nimekirjast, jõudes aga veendumusele, et läksid selle tegevusega üle piiri, hakkasid arhiivist tagasi nõudma eelnevalt agentuurvõrgust eemaldatud isikute toimikuid.

Mitmed operatiivtöötajad, eriti RJM-i perifeeriaorganitest, töötavad allesjäänud agentuuriga halvasti, kohtumisteks ei valmistu, eesmärgipäraseid ülesandeid agentidele ei anna, mistõttu paljudelt neilt laekuvad operatiivset huvi mittevääriv materjalid.

Selline äärmiselt ebarahuldav olukord Eesti NSV RJM-is on tingitud eelkõige sellest, et:

riikliku julgeoleku minister sm Moskalenko ei ole teinud vajalikke järeldusi ÜK(b)P KK 11. juuli 1951 määrusest „Ebarahuldavast olukorrast NSV Liidu RJM-is", on suhtunud formaalselt ÜK(b)P KK ja NSV Liidu Valitsuse nõuetesse tšekistliku töö ümberkorraldamiseks ega ole suutnud mobiliseerida vabariigi tšekiste täitma RJM-i organitele püstitatud ülesandeid, on eemaldunud operatiivosakondade juhtimisest, lükates selle töö oma asetäitjale sm Svinelupovile;

ministri asetäitja sm Tšernov, ministeeriumi osakondade ülemad sm-d Ruban[24], Ziterov[25] ja Gavrilov[26] on tööd juhtinud halvasti ega ole taganud täielikku bandede likvideerimist ja natsionalistliku põrandaaluse laialiajamist;

ministeeriumi juhtkond ja perifeeriaorganite ülemad tegelevad halvasti kaadrivaliku ja -kasvatusega, eriti eestlaste edutamisega juhtivale tööle[27], ei juhi otsustavalt võitlust aina kasvavate teenistusdistsipliini rikkumiste ja amoraalsete tegudega ega pööra piisavat tähelepanu tšekistide poliitilisele kasvatusele.

[23] *Aleksandr Nižnikov (s. 1906–?). Eesti NSV RJM-i 5. osakonna töötaja. 1949. aasta märtsiküüditamise ajal oli A. Nižnikov Tartu pealelaadimispunkti ülema asetäitja. 1952. aasta märtsis uuris Eesti NSV RJM-i Eriinspektsioon A. Nižnikovi tegevust Kilingi-Nõmmel. Eesti NSV RJM-i parteialgorganisatsioon mõistis talle alaealiste põhjuseta vangistamise eest karistuseks noomituse arvestuskaardile kandmisega.*

[24] *Aleksandr Ruban (s. 1913–?). Eesti NSV RJM-i 5. osakonna ülem 1950–1953.*

[25] *Ilja Ziterov (1908–1988). Eesti NSV RJM-i 4. osakonna ülema asetäitja 1947–1949 ja osakonna ülem 1949–1953.*

[26] *Aleksei Gavrilov (s. 1912–?). Eesti NSV RJM-i 2-N osakonna ülema asetäitja 1947–1951 ja osakonna ülem 1951–1953. 1954. aastal vallandati Eesti NSV RJK-st kahenaisepidamise ja riisumiste tõttu.*

[27] *1950. aastate alguses koosnes Eesti NSV RJM-i juhtkond peamiselt muulastest. Rahvusliku kaadri ja eesti keelt oskavate inimeste edutamises nähti võimalust julgeolekuorganite tööd efektiivsemaks ja paindlikumaks muuta. Ajalookirjanduses on enim käsitletud Lavrenti Beria rahvuskaadri edutamise poliitikat.*

Lugedes sellise olukorra Eesti NSV RJM-i tšekistlikus töös väljakannatamatuks,

KÄSIN:

1. Eesti NSV riikliku julgeoleku ministril polkovnik V. I. Moskalenkol kasutusele võtta kiireloomulised abinõud agentuur-operatiiv- ja uurimistöös esinevate vigade, läbikukkumiste ja puuduste parandamiseks ning hoiatada teda, et juhul, kui ta 6 kuu jooksul tööd ümber ei korralda, ei kehtesta vabariigi RJM-i organites ettenähtud korda, võetakse ta kohalt maha ja vallandatakse RJM-i organitest.
   Juhtida vabariigi riikliku julgeoleku ministri asetäitjate kindralmajor M. G. Svinelupovi, alampolkovnik A. V. Tšernovi ja polkovnik A. S. Trapeznikovi[28] tähelepanu sellele, et ÜK(b)P KK ja valitsuse korralduste täitmisel riikliku julgeoleku organite töö ümberkorraldamiseks ei ole nad ilmutanud vajalikku järjekindlust, ning nõuda neile usaldatud osakondade ja perifeeriaorganite tšekistliku töö juhtimise kohest parandamist.
2. Sm-tel Moskalenkol, Tšernovil, Svinelupovil, oblastivalitsuste ja operatiivosakondade ülematel pöörata operatiivkoosseisu peamine tähelepanu tšekistliku töö kvaliteedi tõstmisele, et tuvastada ja tõkestada USA, Inglismaa ja Rootsi luureorganite õõnestustegevus, paljastada natsionalistliku põrandaaluse sidemed nende luuretega.
   Välisriikide luurete illegaalsete kanalite äralõikamiseks ette valmistada ja ellu viia järgmised abinõud:

a) Hoolikalt uurida olemasolevaid materjale emigratsioonis viibivate aktiivsete natsionalistide kohta ja rakendada abinõud nende hulgast agentuuri värbamiseks, et töödelda välisriikide natsionalistlikke keskusi ja nõukogudevastaseid organisatsioone.
b) NSV Liidu RJM-i kooskõlastusel viia sisse ja juurutada nendesse organisatsioonidesse meie kontrollitud agentuur, kes omab lähedasi sidemeid välismaa kodanlike ja kiriklike autoriteetide hulgas.
c) Võtta kasutusele abinõud välisriikide luurete tuvastatud emissaride ja agentide aktiivseks jälitamiseks ja kinnipidamiseks, kasutades selleks ministeeriumi osakondade, RJM-i Teede Valve Valitsuse, vastuluureorganite ja RJM-i piirivalvevägede kõiki operatiivseid võimalusi.
d) Vaadata üle operatiivaruanded isikute kohta, kes omavad kahtlasi sidemeid välismaalastega, ja nende hulgast allutada aktiivsele agentuurtöötlusele need, kes Eestis kodanliku korra ajal tegid koostööd luureorganitega või töötasid USA, Inglismaa, Prantsusmaa, Rootsi ja teiste kapitalistlike riikide saatkondades ja konsulaatides.
e) Eraldada olulisemad toimikud isikute kohta, keda kahtlustatakse spionaažis ja terroristlikus tegevuses, juudi natsionalistide, trotskistide, parempoolsete, ROVS-i, NTS-i ja teiste nõukogudevastaste organisatsioonide liikmete kohta ning koostada agentuur-operatiivsete abinõude plaanid nende vaenuliku tegevuse ja välismaa nõukogudevastaste organisatsioonidega peetavate sidemete paljastamiseks.
   Plaanide täitmine võtta range kontrolli alla, tagades operatiivosakondade ja -jaoskondade ülemate isikliku osaluse.

3. Eesti RJM-i tšekistide tähtsaimaks ülesandeks tuleb pidada vabariigis tegutsevate terroristlike bandiitlike formeeringute täielikku likvideerimist lähiajal.
   Panna sm Moskalenkole isiklik vastutus bandede likvideerimise töö organiseerimiseks 1952. aasta teisel poolaastal, kasutades sellel eesmärgil ministeeriumi parimaid operatiivtöötajaid.
   Kõik natsionalistide töötlused, mis omavad seoseid bandiitliku põrandaalusega, üle anda 2-N osakonnale, nende juhtimine määrata kogenud operatiivtöötajatele.
4. Süstematiseerida olemasolevad materjalid vabariigis varem eksisteerinud kodanlike ja fašistlike parteide ja organisatsioonide kohta.

[28] *Aleksandr Trapeznikov (s. 1908–?). Eesti NSV riikliku julgeoleku ministri asetäitja kaadrite alal 1951–1953.*

Nende parteide ja organisatsioonide liidrite ja aktiivsete liikmete töötlemiseks kasutada kvalifitseeritud agentuuri, suunates tähelepanu nende isikute vaenuliku tegevuse ja organisatsiooniliste sidemete väljaselgitamisele.

5. Käesoleva aasta augustis-septembris Tallinnas, Pärnus ja Tartus läbi viia seminarid kõigile operatiivtöötajatele, kus tuleb hoolikalt tundma õppida NSV Liidu RJM-i peamisi käskkirju ja korraldusi, et kõik agentuuriga töötavad tšekistid teaksid ja mõistaksid õigesti neile pandud ülesandeid RJM-i organite agentuur-operatiivtöö ümberkorraldamisel ja parandamisel.

   Nõuda oblastivalitsuste, linna- ja rajooniosakondade ülematelt vastutuse suurendamist tšekistliku töö seisukorra eest neile allutatud organites, tõhustada nende organite juhtimist ja kontrolli, viia ellu praktika kogenud operatiivtöötajate lähetamiseks kohalikesse organitesse, et osutada abi kvalifitseeritud tšekistliku töö organiseerimisel.

6. Sm Moskalenkol, RJM-i valitsuste ülematel ja uurimisosakonna ülemal sm Pupõševil[29] seada sisse isiklik kontroll ministeeriumi ja oblastivalitsuste uurimisosakondade töö üle, kindlustada uurimise kõrge kvaliteet, arreteeritute vaenuliku tegevuse ja nende kuritegelike sidemete täielik esiletoomine.

   Otsustavalt lõpetada asetleidvad sotsialistliku seadusandluse rikkumised, mitte lubada põhjendamatuid vahistamisi ja moonutatud uurimismeetodeid. Töötajad, kes rikuvad nõukogude seadusi, tuleb võtta karmile vastutusele.

7. Sm-tel Moskalenkol ja Trapeznikovil parandada tööd tšekistide kaadri valikul ja paigutamisel, pöörates erilist tähelepanu juhtivkoosseisu kasvatamisele ja ettevalmistusele eestlaste hulgas. Suurendada nõudlikkust alluvate vastu, arendades neis tervet distsipliini ja vastutustunnet, mobiliseerides neid täitma ülesandeid, mis RJM-i organitele on seadnud ÜK(b)P KK ja Nõukogude Valitsus.

   Kasutuselevõetud abinõudest nimetatud puuduste kõrvaldamiseks kanda ette NSV Liidu RJM-ile 1. veebruariks 1953.

   1953. aasta jaanuaris NSV Liidu RJM-i Inspektsioonil kontrollida käesoleva käskkirja täitmist Eesti NSV RJM-i organite poolt.

NSV Liidu riikliku julgeoleku minister S. Ignatjev

NSV Liidu riikliku julgeoleku ministri käskkiri

Sisu: Abinõudest natsionalistliku põrandaaluse ja selle relvastatud bandede likvideerimisel Ukraina ja Valgevene NSV lääneoblastites, Leedu, Läti ja Eesti NSV-s
Nr 0062 24. jaanuar 1953 Moskva

ÜKP Keskkomitee kohustas 30. detsembri 1952 määrusega NSV Liidu RJM-i organeid lõplikult likvideerima natsionalistliku põrandaaluse ja relvastatud banded Ukraina ja Valgevene NSV lääneoblastites, Leedu, Läti ja Eesti NSV-s.

[29] *Donat Pupõšev (1917–1975). Eesti NSV RJM-i uurimisosakonna ülem 1950–1953. Juhtis Eesti NSV RJK uurimisosakonda 1957. aastani.*

ÜKP KK korralduse täitmiseks,

KÄSIN:

1. Ukraina NSV riikliku julgeoleku ministril sm Ivašutinil[30], Leedu NSV riikliku julgeoleku ministril sm Kondakovil[31], Valgevene NSV riikliku julgeoleku ministril sm Baskakovil[32], Läti NSV riikliku julgeoleku ministril sm Novikul[33] ja Eesti NSV riikliku julgeoleku ministril sm Moskalenkol mobiliseerida kogu tšekistlik aparaat ja RJM-i sisevalve isikkoosseis relvastatud bandede ja natsionalistlike organisatsioonide likvideerimiseks lühima aja jooksul.
   1953. aasta veebruari, märtsi ja aprilli jooksul anda lõplik löök natsionalistlikule põrandaalusele.
2. Praktilise abi osutamiseks RJM-i rajooniosakondadele natsionalistliku põrandaaluse likvideerimisel suunata RJM-i vabariiklikest ja oblastivalitsuste aparaadist kogenud operatiivtöötajad banditismist enim haaratud rajoonidesse.
   Tugevdada olemasolevaid operatiivgruppe sellise arvestusega, et mitte ainult organiseerida tšekistlik töö bandede vastu tervikuna, vaid ka iga bandiidi vastu eraldi.
   Samaaegselt kinnitada operatiivtöötajad igale tagaotsitavale üksikbandiidile.
   Bandiitide jälitamise ja likvideerimise eest vastutavatel operatiivtöötajatel arvestada, et see töö on nende tähtsaim parteiline ja tšekistlik kohustus.
3. Ukraina NSV lääneoblastites ja Leedu NSV-s natsionalistliku põrandaaluse pealike, samuti Valgevene, Läti ja Eesti NSV-s bandegruppide pealike jälitamiseks ja likvideerimiseks eraldada kõige kogenumad operatiivtöötajad, aktiivselt kasutada olemasolevat agentuuri ja põrandaaluse kinni võetud liikmeid.
   Kasutada legendeeritud „natsionalistlikke" gruppe ja organisatsioone põrandaaluse ja bandegruppide pealike „nõupidamiste" kokkukutsumiseks, eesmärgiga nad kinni võtta või likvideerida.
4. Töötada välja abinõud iga agendi kasutamiseks natsionalistliku põrandaaluse likvideerimiseks. Julgelt teostada teravaid agentuurkombinatsioone, pöörates seejuures erilist tähelepanu kvalifitseeritud agentide bandedesse sisseviimisele.
5. Vaadata üle kõik käimasolevad abinõud legendeeritud „natsionalistlike" organisatsioonide ja gruppide kasutamisel. Perspektiivikad abinõud võtta kontrolli alla ja tagada nende teostus. Legendid, mis on põrandaaluse liikmete poolt dešifreeritud ja pole taganud eesmärkide saavutamist, samuti need, mis aitavad kaasa natsionalistliku elemendi tegevuse aktiviseerumisele, – lõpetada.
6. Linnades ja maapiirkonna asulates elavate natsionalistlike organisatsioonide ja gruppide liikmete agentuurtöötlusel kasutada aktiivseid meetodeid, selgitada nende hulgast välja välisriikide luurete agentuur.
   Tugevdada agentuurtööd uniaadi[34] ja katoliku vaimulikkonna, natsionalistlikult meelestatud intelligentsi ja õppiva noorsoo hulgas, kes omavad sidemeid natsionalistliku põrandaalusega.
   1953. aasta veebruaris-märtsis valmistada hoolikalt ette ja vahistada natsionalistlike organisatsioonide ja gruppide aktiivsed liikmed, bandiitide käsilased ja sidemehed.
7. Arreteeritud bande-, natsionalistlike organisatsioonide ja gruppide liikmete, samuti bandiitide käsilaste uurimist viia läbi sellise arvestusega, et aktiivsete ülekuulamiste ja läbimõeldud kambritöötlusega saavutada kiireim andmete saamine teiste põrandaaluste liikmete ja bandiitide varjamispaikade kohta. Sellised andmed viivitamatult operatiivselt realiseerida. Vabariikide riikliku julgeoleku

[30] *Pjotr Ivašutin (1909–2002). Ukraina NSV riikliku julgeoleku minister 1952–1953. Aastatel 1963–1987 GRU ülem.*
[31] *Pjotr Kondakov (1902–1970). Leedu NSV riikliku julgeoleku minister 1952–1953.*
[32] *Mihhail Baskakov (1905–1968). Valgevene NSV riikliku julgeoleku minister 1952–1953.*
[33] *Alfons Noviks (1908–1996). Läti NSV riikliku julgeoleku minister 1944–1953. Mõisteti 1995. aastal Lätis süüdi genotsiidis ja suri vanglas.*
[34] *Venemaa keisririigis ja hiljem NSV Liidu propagandas kasutatud mõiste kreekakatoliku kiriku kohta.*

ministritel ja RJM-i oblastivalitsuste ülematel organiseerida tõhus kontroll uurimiste käigu üle.

8. Tšekistlik-sõjaväelised operatsioonid natsionalistlike bandede liikmete tabamiseks ja likvideerimiseks teostada kontrollitud agentuur- ja teiste andmete alusel, need operatsioonid hoolikalt ette valmistada, välistades nende läbikukkumise võimaluse.

   Agentuurabinõude ja tšekistlik-sõjaväeliste operatsioonide teostamisel võtta võimalusel kasutusele vahendid bandiitide tabamiseks elusalt, eesmärgiga kasutada neid teiste bandeliikmete jälitamisel.

   RJM-i oblastivalitsuste ülemate omal äranägemisel, tulenevalt operatiivsest otstarbekusest, lähetada operatiivkoosseis ühest rajoonist teise ja muuta RJM-i sisevalve allüksuste dislokatsiooni.

9. Lülitada banditismi likvideerimise töösse ja illegaalide jälitusse miilitsaorganid, rahvakaitserühmad, hävituspataljonid ja ühiskondliku korrakaitse grupid.

   Linnade ja maapiirkonna asulate miilitsaorganitel tugevdada abinõusid passirežiimi tagamiseks ja end varjavate natsionalistliku põrandaaluse liikmete väljaselgitamiseks.

10. Ukraina Ringkonna Piirivalvevägede Valitsuse ülemal sm Gorbatjukil, Valgevene Ringkonna Piirivalvevägede Valitsuse ülemal sm Malõševil, Leedu Ringkonna Piirivalvevägede Valitsuse ülemal sm Bõtškovskil ja Leningradi Ringkonna Piirivalvevägede Valitsuse ülemal sm Grebennikul[35] välja töötada ja ellu viia spetsiaalsed abinõud banditismi likvideerimiseks piirirajoonides.

11. RJM-i Läti, Leedu, Eesti, Lvovi, Koveli, Vinnitsa, Edela ja Minski raudteevalve valitsuste ülematel võtta kasutusele aktiivsed abinõud natsionalistliku põrandaaluse liikmete vaenuliku tegevuse väljaselgitamiseks ja tõkestamiseks raudteetranspordis.

   Agentuur-operatiivsete abinõude plaanid võitluseks natsionalistliku põrandaalusega kooskõlastada vabariikide RJM-ide ja RJM-i oblastivalitsustega ning tagada nende täitmise igapäevane kontroll.

12. Karpaatide, Ukraina, Valgevene, Balti ja Leningradi ringkonna vastuluurevalitsuste ülematel tõhustada tšekistlikku tööd Nõukogude armeesse tunginud natsionalistliku elemendi väljaselgitamiseks, nende vaenuliku tegevuse paljastamiseks ja tõkestamiseks. Kontaktis RJM-i vastavate territoriaalsete organitega rakendada abinõud bandiitliku natsionalistliku põrandaaluse liikmete jälitamiseks ja likvideerimiseks Nõukogude armee üksuste dislotseerumispaikades.

13. RJM-i organite ülematel võtta kasutusele vajalikud abinõud, et hoida ära natsionalistliku põrandaaluse liikmete katseid segada kohalike nõukogude saadikute valimiskampaaniate normaalset läbiviimist.

14. Relvastatud bandede likvideerimisel edukalt osalenud RJM-i organite töötajaid, sisevalve sõdureid ja ohvitsere, agente premeerida rahaliselt ja hinnaliste kingitustega; enim silma paistnud operatiivtöötajad, sõdurid ja ohvitserid esitada autasustamiseks NSV Liidu RJM-ile.

15. Hoiatada Ukraina ja Valgevene NSV lääneoblastite RJM-i valitsuste ülemaid ja Leedu, Läti ja Eesti NSV riikliku julgeoleku ministreid, et nad kannavad isiklikku vastutust natsionalistliku põrandaaluse ja relvastatud bandede lõpliku likvideerimise eest, on kohustatud pidama seda oma tähtsaimaks ülesandeks ja tagama ÜKP KK korralduse tingimusteta täitmise lühima aja jooksul.

16. RJM-i organite poolse natsionalistliku põrandaaluse ja selle relvastatud bandede likvideerimise töö organiseerimise kontrollimiseks ja kohapealse abi osutamiseks komandeerida koos operatiivtöötajate gruppidega: Ukraina NSV-sse – NSV Liidu riikliku julgeoleku ministri asetäitja sm N. P. Stahhanov, Leedu NSV-sse – NSV Liidu riikliku julgeoleku ministri asetäitja sm V. S. Rjasnoi, Läti ja Eesti NSV-sse NSV Liidu riikliku julgeoleku ministri asetäitja sm B. P. Obrutšnikov[36].

NSV Liidu riikliku julgeoleku minister S. Ignatjev

[35] *Kuzma Grebennik (1900–1974). RJM-i Leningradi Ringkonna Piirivalvevägede Valitsuse ülem 1951–1953. Aastatel 1949–1953 kuulusid Eesti NSV territooriumil asunud piirivalveväed NSV Liidu RJM-i Leningradi Ringkonna Piirivalvevägede Valitsuse alluvusse.*

[36] *Boriss Obrutšnikov (1905-1988). NSV Liidu riikliku julgeoleku ministri asetäitja 1952–1953.*

IN MEMORIAM

JÜRI PIHL

17.03.1954 – 03.02.2019

3. veebruaril 2019 suri taasloodud kaitsepolitsei esimene peadirektor Jüri Pihl.

Enne iseseisva ameti loomist juhtis ta kaitsepolitseid 1991–1993 Politseiameti üksusena ning edasi teenis Eesti riiki Kaitsepolitseiameti peadirektorina 1993–2003.

Okupatsioonijärgse esimese peadirektorina kujundas ta kaitsepolitsei kui organisatsiooni näo ning tal on kahtlemata tuntav jalajälg nüüdisaegse julgeolekuasutuse arenguteel.

Eesti Vabariigi president annetas Jüri Pihlile 1998. a Valgetähe IV klassi teenetemärgi ning 2003. a Kotkaristi III klassi teenetemärgi.

Jüri Pihl töötas kaitsepolitseist lahkumise järel riigi peaprokurörina, justiitsministeeriumi kantslerina, oli siseminister ning hiljem Tallinna abilinnapea.

Viimastel aastatel pühendus Jüri Pihl oma perele ning kolmele lapselapsele.

Koostanud:
Harrys Puusepp

Disain, küljendus:
Iconprint

Fotod:
**Renee Altrov (eessõna), Sven Začek, Õhtuleht, Äripäev, Rahvusarhiiv,
Reuters, Scanpix, Adobe Stock, iStockphoto, Shutterstock, Facebook, Kaitsepolitseiameti arhiiv.**

Trükk:
Iconprint / Printon

ISSN 2228-1789 (trükis)
ISSN 2228-1797 (võrguväljaanne)

EESTI VABARIIK 100